

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELE

Saadet KAPLAN

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Selahattin BAKAN

**İnönü Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Lisansüstü Eğitim –
Öğretim Yönetmeliği'nin KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI İçin Öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır**

(MALATYA, Haziran 2009)

ONAY SAYFASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,
Bu çalışma Jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK
LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Üye.....

Üye.....

ONAY

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi Olarak, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı'na Sunduğum “**TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELE**” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını, bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

.... / / 2009

Saadet KAPLAN

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELE

Yüksek Lisans Tezi, Saadet KAPLAN

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2009

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Selahattin BAKAN

ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki Rönesans akımından uzak kalması sonucunda gelişen bilim ve teknolojiye faydalanmamış olması ve Avrupa'nın gerisinde kalması, Avrupa ülkelerine tanınan kapitülasyonlarla halk fakirleşmiş, azınlıklar ülkeye hakim olmuştu. 19. yy. sonlarında başlayan milliyetçilik akımının etkisiyle imparatorluk sınırları içindeki milletlerin kendi ülkelerini kurma girişimleri; ordunun yorgun düşmesi ve pek çok askerin cepheden kaçmasına neden olmuştur. Aynı zamanda ülke içerisinde çeteler, ağalar, şeyhler türemiş, ülke gayri sömürge hale gelmiştir. Ülkede tamamen bir İngiliz hayranlığı başlamış, İngiliz desteği ile birçok zararlı cemiyet kurulmuş ve Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmaya, karışıklık çıkarılmaya çalışılmışsa da başarılı olunamamıştır.

Mondoros Ateşkes Antlaşması ile Milli Mücadele başlamıştır. Ülkenin bağımsızlığı tehlikeye girmiştir ve ülke batılı ülkeler tarafından paylaşılmaya başlanmıştır. Mustafa Kemal'in ülkeyi kurtarma, tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmak uğruna Anadolu'da başlattığı mücadeleyi engellemeye yönelik olarak İngiliz hükümeti, Padişah ve Damat Ferit hükümetinin desteklediği isyanlar ve irticai olaylar baş göstermiştir.

Sonuç olarak; Mustafa Kemal Atatürk bağımsız bir devlet kurmak yolunda başlattığı ulusal hareketle ileride değinilecek isyanlarla uğraşmak zorunda kalmış fakat üstün yetenek ve zekâsı ile bunları bastırarak, Lozan Barış Antlaşması'yla da büyük bir zafer kazanmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

İnkılâp, İhtilâl, İsyân, Hükümet Darbesi, Reform, Tekâmül (Evrîm), Rönesans, Tazminat

ÖNSÖZ

Okuyacağınız bu çalışmada, öncelikle elimden gelen her şeyi yaptığımı belirtmek isterim. Fakat Türk Kurtuluş Savaşı'nda İç ve Dış Mücadele konusu çok daha fazla incelemeyi hak ediyordu. Gerek zaman kısıtlılığı gerek birtakım yetersizliklerden dolayı geniş çapta bilgi sunamadım. Şimdiden eksiklerim için özür dilerim.

Bu tezin hazırlanmasında emeği geçen arkadaşlarıma ve aileme tezin içeriğinin oluşturulmasındaki ve yöntem konusundaki değerli katkılarından dolayı sayın Prof. Dr. S. Kemal KARTAL'a ve Doç. Dr. Hüseyin ERKUL'a ayrıca bu çalışmanın danışmanı olan Yrd. Doç. Dr. Selahattin BAKAN'a, bilgi verme inceliğini göstererek çalışmamın yapılmasında rol oynayan kurum ve kuruluşlara teşekkürlerimi sunarım.

Saadet KAPLAN

Malatya / 2009

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	1
ONUR SÖZÜ.....	2
ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER	3
ÖNSÖZ.....	4
İÇİNDEKİLER.....	5
ÇİZELGELER DİZELGESİ.....	10
HARİTALAR DİZELGESİ.....	11

BİRİNCİ KESİM

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ.....	12
1. 1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	12
1. 2. Araştırmanın Denencesi ve Amacı	13
1. 3. Araştırmanın Yöntemi	13
1. 4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları	13
1. 5. Kavram Tanımları	14
1. 6. Araştırmanın Sunuş Sırası	15

İKİNCİ KESİM

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA

İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN TANITILMASI

2. BU TEZ KONUSU İLE İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR.....	16
3. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN GERÇEKLEŞTİĞİ COĞRAFYANIN VE ZAMANIN ÖZELLİKLERİ	17
3. 1. Halk ve Nüfus.....	18
3. 2. Sosyal Yapı.....	19

3. 3. Ordu	21
3. 4. Ekonomik Durum.....	23

ÜÇÜNCÜ KESİM

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA

İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN ÇÖZÜMLENMESİ

4. KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN NEDENLERİ	24
4. 1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü	24
4. 1. 1. İç Sebepler.....	24
4. 1. 1. 1. Mülki İdarenin Bozulması.....	24
4. 1. 1. 2. Ordu Teşkilatının Bozulması	25
4. 1. 1. 3. İlmiye Teşkilatının Yetersiz Kalışı.....	26
4. 1. 1. 4. Adliye Mekanizmasının Çöküşü.....	26
4. 1. 1. 5. Ekonomik Yapının Bozulması.....	26
4. 1. 1. 6. Azınlıkların Devlet Aleyhindeki Faaliyetleri.....	27
4. 1. 2. Dış Sebepler	28
4. 1. 2. 1. Coğrafi Keşifler, Rönesans ve Reform Hareketleri Bunların Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri.....	28
4. 1. 2. 2. Kapitülasyonlar ve Etkileri	28
4. 1. 2. 3. Sanayi İnkılâbı ve Etkileri.....	29
4. 1. 2. 4. Fransız İnkılâbının Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri	29
4. 1. 3. Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenilenme Hareketleri	31
4. 1. 3. 1. Islahat Hareketleri	31
4. 1. 3. 2. Tanzimat Fermanı.....	33
4. 1. 3. 3. Islahat Fermanı	35
4. 1. 3. 4. I. Meşrutiyet.....	36
4. 1. 3. 5. II. Meşrutiyet.....	39
4. 1. 3. 6. Fikir Akımları	47

4. 1. 3. 6. 1. Federalcilik	47
4. 1. 3. 6. 2. Batıcılık	48
4. 1. 3. 6. 3. Osmanlıcılık.....	49
4. 1. 3. 6. 4. İslamcılık.....	50
4. 1. 3. 6. 5. Türkçülük.....	51
4. 1. 4. I. Dünya Savaşı Öncesi Genel Durum.....	52
4. 1. 4. 1. Trablusgarp Savaşı	58
4. 1. 4. 2. Balkan Savaşları	61
4. 1. 4. 3. I. Dünya Savaşı.....	64
5. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN GERÇEKLEŞME BİÇİMİ.....	73
5. 1. Mondros Ateşkesi	74
5. 2. Anadolu'nun Durumu ve Mustafa Kemal	75
5. 2. 1. Mili Varlığa Zararlı Cemiyetler	77
5. 2. 2. Mili Varlığa Yararlı Cemiyetler.....	79
5. 3. Milli Teşkilatlanma ve Kongreler	81
5. 3. 1. Amasya Genelgesi (21-22 Haziran 1919).....	83
5. 3. 2. Erzurum Kongresi.....	84
5. 3. 3. Sivas Kongresi (4-11 Eylül, 1919)	87
5. 3. 4. Amasya Görüşmeleri ve Protokolü (20-22 Ekim 1919).....	88
5. 3. 5. Meclisi Mebusan'ın İstanbul'da Toplanması ve Misak-ı Milli'yi Kabul Etmesi	89
5. 3. 6. İstanbul'un İngilizler Tarafından İşgali ve Buna Karşı Mustafa Kemal Paşa'nın Tepkisi	90
5. 4. T.B.M.M'nin Açılması	91
5. 5. TBMM'ye Karşı İlk Ayaklanmalar (İç Mücadele) ve Bunlara Karşı Alınan Önlemler	92
5. 5. 1. Şeyh Eşref Ayaklanması (26 Ekim - 24 Aralık 1919).....	93
5. 5. 2. Ali Batı Ayaklanması (11 Mayıs – 18 Haziran 1919).....	94

5. 5. 3. Haçin Ayaklanması (13 Temmuz – 15 Ekim 1920)	94
5. 5. 4. Bozkır Ayaklanması (27 Eylül – 4 Ekim 1919, 20 Ekim – 4 Kasım 1919).....	95
5. 5. 5. Anzavur Ayaklanması (1 Ekim - 25 Kasım 1919 , 16 Şubat – 16 Nisan 1920).....	96
5. 5. 6. Bolu ve Düzce Ayaklanmaları (13 Nisan – 31 Mayıs 1920)	96
5. 5. 7. Yozgat Ayaklanması (15 Mayıs – 30 Aralık 1920).....	97
5. 5. 8. Zile Ayaklanması (Mayıs – Haziran 1920).....	97
5. 5. 9. Konya Ayaklanması (2 Ekim – 22 Kasım 1920).....	98
5. 5. 10. Koçgiri Ayaklanması (Ekim 1920 – Haziran 1921).....	99
5. 5. 11. Pontus Ayaklanması (1920 – 1923).....	99
5. 5. 12. Afyon Ayaklanması	100
5. 5. 13. Milli Aşiret Ayaklanması	100
5. 5. 14. Kuvay-i İnzibatiye (Halifelik Ordusu)	100
5. 6. İtilâf Devletlerinin Yeni Emelleri	100
5. 6. 1. Paris Barış Konferansı.....	100
5. 6. 2. Londra Konferansı	101
5.6. 3. San-Remo Konferansı.....	103
5. 6. 4. Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920).....	104
5. 7. Türk Kurtuluş Savaşı'nın Başlaması ve Savaş Dönemi (Dış Mücadele)....	106
5. 7. 1. Güney Cephesi ve Fransızlarla Muharebeler	107
5.7.1.1.Maraş Savunması	108
5. 7. 1. 2. Urfa Savunması.....	108
5. 7. 1. 3. Antep Savunması	109
5. 7. 1. 4. Adana Savunması	109
5. 7. 2. Doğu Cephesi ve Ermenilerle Muharebeler.....	110
5. 7. 3. Batı Cephesi Muharebeleri ve Siyasi Gelişmeler	111
5. 7. 3. 1. Batı Cephesi'nin Kurulması ve Düzenli Orduya Geçiş.....	111
5. 7. 3. 2. I. İnönü Muharebesi (6-10 Ocak 1921).....	114

5. 7. 3. 3. Londra Konferansı (21 Şubat-10 Mart 1921)	115
5. 7. 3. 4. Türkiye-Afganistan Antlaşması (1 Mart 1921)	116
5. 7. 3. 5. Moskova Dostluk Anlaşması (16 Mart 1921).....	116
5. 7. 3. 6. II. İnönü Muharebesi (23 Mart–1 Nisan 1921).....	117
5. 7. 3. 7. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri	118
5. 7. 3. 8. Sakarya Savaşı ve Sonuçları	118
5. 7. 3. 9. Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)	121
5. 7. 3. 10. Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921).....	122
5. 7. 3. 11. Büyük Taarruz ve Kesin Zafer.....	122
6. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN	
TARAFLARI	126
7. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN	
SONUÇLARI	128
7. 1. Mudanya Mütarekesi ve Sonuçları (3-11 Ekim 1922)	128
7. 2. Lozan Barış Antlaşması.....	129
8. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELEDEN	
ALINACAK DERSLER.....	134
8. 1. Uluslararası İlişkiler Açısından Alınacak Dersler	134
8. 2. Siyasal Dersler.....	135
8. 3. Yönetime İlişkin Dersler	135

DÖRDÜNCÜ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

9. BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ.....	137
9. 1. Bulgular	137
9. 2. Öneriler	137
9. 3. Genel Sonuç	138
EKLER.....	140
KAYNAKÇA.....	147

ÇİZELGELER DİZELGESİ

Çizelge 1: Mustafa Kemal Atatürk'ün Faaliyet Kronolojisi.....	136
Çizelge 2: Bulgular ve Öneriler Çizelgesi	138

HARİTALAR DİZELGESİ

Harita 1: Güney Cephesi Haritası.....	140
Harita 2: Doğu Cephesi Haritası.....	140
Harita 3: Kurtuluş Savaşı'nda Cepheler Haritası	141
Harita 4: Kurtuluş Savaşı'nda Cepheler Haritası	141
Harita 5: Kurtuluş Savaşı'nda Cepheler.....	142
Harita 6: Kurtuluş Savaşında Cepheler.....	142
Harita 7: Büyük Taarruz ve Başkumandan ve Meydan Muharebesi	143
Harita 8: Büyük Taarruz.....	143
Harita 9: Birinci İnönü Savaşı	144
Harita 10: Birinci İnönü Muharebesi	144
Harita 11: M. Kemal Paşa'nın Kurtuluş Yolculuğu	145
Harita 12: Sakarya Meydan Savaşı	145
Harita 13: Sakarya Meydan Muharebesi	146
Harita 14: İkinci İnönü Muharebesi	146

BİRİNCİ KESİM

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu kesim araştırmanın tanıtım aşamasıdır. Araştırmanın konusu, önemi, denencesi, yöntemi ve amacı hakkında bilgi verilmiştir.

1. 1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Araştırmanın konusu “Türk Kurtuluş Savaşı’nda İç ve Dış Mücadele”dir.

Türkiye Cumhuriyeti, tarihin bir kırılma noktasında, dünya ve bölge dengelerinin alt üst olduğu bir süreçte, hem savaş verip hem de devrim yaparak kurulmuş bir ulus devletidir. Antiemperyalist bir öz içeren Milli Mücadele, istiklal-i tam, hâkimiyet-i milliyeye ve misak-ı milli temelleri üzerinde yükselen bir devlet kurmak amacıyla yapılmıştır. Bu süreçte, savaş ve devrim eş zamanlı olarak gerçekleşirken benzerleri arasında ilk olan Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın içeriği, anlamı, amacı, kapsamı ve yöntemi diğer tüm milletlere de örnektir, örnek olacaktır ve örnek olmalıdır.(Doster, 2004: 11)

Dünyada; anlamı, amacı, kapsamı ve yöntemi bakımından bir ilk olan Türk Kurtuluş Savaşı’nın önemi bu bağlamda ortadadır.

Türk Kurtuluş Savaşı; yönetim, kentleşme, hukuk, siyasal ve sosyal bilimleri içinde barındıran kamu yönetimi ile doğrudan ilişkilidir. Kamu yönetimi ve yerel yönetimler yasa tasarıları ile kamusal, toplumsal, cumhuriyetin ulusallığının hukuksal ve idari bir alanda da tasfiye edilmeye çalışıldığı bir süreçte Milli Mücadele’nin tekrar ele alınması, kamu yönetimi açısından yarar sağlayacaktır. Geçmişte defalarca tekrarlanan hatalar Türkiye’nin kapısını çalarken, bu hatalardan ders alamayan iktidarlar ülkeyi çıkmaza sokarken, bu konunun tekrar tekrar incelenmesi ise Türkiye’ye sağlayacağı en büyük yarardır.

1. 2. Araştırmanın Denencesi ve Amacı

Bu araştırma aşağıdaki denencelere dayalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Denence 1: Milli Mücadele ile emperyalist Batı'nın Anadolu ve Trakya'daki hesapları boşa çıkmıştır.

Denence 2: Mustafa Kemal ATATÜRK'ün başlattığı Milli Mücadele, ulusal, bölgesel ve küresel dengelerin çok iyi hesaplanması, dönemin koşullarının çok iyi tahlil edilmesi ve olağanüstü diplomatik manevralar sonucu başarıya ulaşmıştır.

Denence 3: Mustafa Kemal ATATÜRK, Türk Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği iç ve dış mücadele, üstün başarı sayesinde, mazlum milletlerin, ezilenlerin, sömürülenlerin, emperyalizmin kölesi olmak zorunda bırakılan ulusların önderi, lideri, devrimcisi olarak benimsenmiştir.

Araştırma konusu olarak belirlediğim Türk Kurtuluş Savaşı'nda iç ve dış mücadeleyi seçmemin ilk amacı; Türkiye'nin Avrupa Birliği kapılarında, üyelik ihtimali uğruna ulusal değerlerinden, kuruluş felsefesinden, politikalarından vazgeçmeye mecbur bırakıldığı, iç ve dış mücadelenin tekrar verilmesi gerektiği bu dönemi vurgulamaktır.

1. 3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yöntemi olarak betimsel ve tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma hazırlanırken Türk Kurtuluş Savaşı dönemi halkın nüfusu, ekonomik yapısı ve sosyo- kültürel durumu tasvir edilmeye çalışılmış ayrıca zamanın önemli olayları, bu olaylar arasındaki ilişkiler, olayın önce ve sonrasındaki gelişmeler ise tarihsel araştırmalarla sunulmuştur.

1. 4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Araştırma ile ilgili bilgiler, daha önce yayımlanmış konu ile ilgili kitaplardan ve elektronik ağ sisteminden elde edilmiştir.

Tüm bu kaynaklardan elde edilen bilgiler derlenerek tez oluşturulmuştur.

1. 5. Kavram Tanımları

İnkılâp:

Köken olarak inkılâp, Arapça “Kalb” kelimesinden türemiştir. Çoğulu inkılâbât, manası değişme, bir halden bir hale geçiş demektir. Türkçede bu kelime “etmek” yardımcı fiiliyle kalbetmek şekliyle kullanılır. Geniş manada inkılâp ise; Bir milletin sahip olduğu siyasi, sosyal, askeri alanlardaki kurumların devlet eliyle, makul ve ölçülü metotlarla köklü bir şekilde değiştirilerek yenileştirilmesidir. (Ertan, 2001: 7).

İhtilâl:

İhtilâl de Arapça “Hall” kelimesinden gelmektedir. Manası bozukluk, bozulmuş, karışıklık, düzensizlik, perişanlık demektir. Kavram olarak ihtilâl bir devletin siyasi teşkilatını, kanuni şekillere hiç uymadan değiştirmek üzere zor kullanılarak yapılan geniş bir halk hareketidir. (Turan vd, 2007: 6)

İsyan:

Sözlük manası olarak itaatsizlik, emre boyun eğmemek, ayaklanma demektir. Kavram olarak ise; toplum içinde belirli bir grubun veya herhangi bir teşkilatın sınırlı amaç ve hedefini gerçekleştirmek üzere devlete karşı başkaldırma hareketidir. (Turan vd, 2007: 6)

Hükümet Darbesi:

Mevcut iktidara karşı yapılan harekettir. Devletin emri altındaki resmi kuvvetlerden birinin, mesela ordunun, mevcut hükümeti devirip iktidarı ele alması demektir. (Turan vd, 2007: 7)

Reform:

Fransızca olan Reform kelimesi, sözlük anlamı olarak düzeltme, iyileştirme, tashih etme manalarına gelmektedir. Geniş manada reform; toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeyen kurumları, bazı prensip ve şekil değişiklikleri koyarak çağın seviyesine göre yeniden düzenlemedir. (Turan vd, 2007: 7)

Tekâmül (Evrim):

Tekâmül sözcüğü de Arapça “kâmil” olma, olgunlaşma kökünden türeyerek ilerleme, gelişme demektir. Bir başka deyişle, mevcut kurumun veya herhangi bir varlığın ideale doğru değişmesini ifade eder. (Turan vd, 2007: 8)

Rönesans:

Kelime anlamı yeniden doğuş demektir. İlimde, sanatta, fikirde, edebiyatta yeniden doğuş ifade eder. (Turan vd, 2007: 8)

Tazminat:

Bu kavram da bizde kullanılan sadece tarihte bir devreyi ifade eden özel bir kelimedir. Düzenleme, düzene koyma, mevcut devlet düzenine çeki düzen vermek demektir. Osmanlı Devleti'nin 1839'da devlet düzenini sağlamak için ilan ettiği, mülki, adli, askeri ve sosyal alanlardaki yenilikleri içine alan fermanın adıdır. Bu tarihten sonraki devre, Tazminat Devri diye anılmıştır. (Turan vd, 2007:8)

1. 6. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırma konu başlığı; Türk Kurtuluş Savaşı'nda iç ve dış mücadeledir.

Araştırmanın birinci kesiminde araştırma hakkında açıklamalar yapılmış, araştırmanın konusu, önemi, denencesi ve yöntemi belirtilerek araştırma hakkında ön bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın ikinci kesiminde; Türk Kurtuluş Savaşı'nda iç ve dış mücadele tanıtılmış olup, bu konu ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalara ve olayın gerçekleştiği coğrafyanın ve zamanın özelliklerine değinilmiştir ve bunlara ait bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın üçüncü kesiminde; Türk Kurtuluş Savaşı'nda iç ve dış mücadelenin çözümlenmesi şu şekilde incelenmiştir. Öncelikle olayın nedenleri, gerçekleşme biçimi, sonuçları ve sonrasında olaydan alınacak dersler derinlemesine irdelenerek sunulmuştur.

Araştırmanın dördüncü kesiminde; genel değerlendirmeler yer almaktadır. Bulgular, öneriler ve sonuç olarak üç bölümde incelenerek sunulmuştur.

İKİNCİ KESİM

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN TANITILMASI

2. BU TEZ KONUSU İLE İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

- **Türk İnkılâp Tarihi**, Hamza Eroğlu, Ankara, 1990, Savaş Yayınevi
- **Kurtuluş (Türkiye 1918-1923)**, İstanbul, 1997, Cumhuriyet Yayınları
- **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ahmet Mumcu, Eskişehir, 2006, AÖF Yayınları
- **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Fahir Armaoğlu, Ankara, 2003, Türk Tarih Kurumu Yayını
- **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Fahir Armaoğlu, İstanbul, 2004, Alkım Yayınevi
- **Barış Yolunda Mudanya Mütarekesi**, A. Öner Pehlivanogđlu, İstanbul, 2002, Kastaş Yayınevi
- **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Refik Turan, Mustafa Safran, Necdet Hayta, Muhammet Şahin, M. Ali Çakmak, Cengiz Dönmez, Ankara, 2007, Gazi Kitapevi
- **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Haluk Selvi, Enis Şahin, Mustafa Demir, İstanbul, 2006, Değişim Yayınları
- **Tarihimizle Yüzleşmek**, Emre Kongar, İstanbul, 2006, Remzi Kitapevi
- **Atatürk Türk Dünyası ve Mazlum Milletler**, Barış Doster, İstanbul, 2002, 19 Mayıs Kitaplığı
- **Atatürk (Bir Milletten Yeniden Doğuşu)**, Lord Kinross, İstanbul, 2007, Altın Kitaplar
- **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Temuçin Faik Ertan, Ankara, 2001, Siyasal Kitapevi

- **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, Sina Akşin, Ankara, 2004, İmaj Yayınevi

3. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN GERÇEKLEŞTİĞİ COĞRAFYANIN VE ZAMANIN ÖZELLİKLERİ

Osmanlı İmparatorluğu, 29 Ekim 1914 günü Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın yanında 1. Dünya Savaşı'na girmiş, dört yıl süren ve üç kıtanın çeşitli cephelerinde devam eden şiddetli çarpışmalar, Osmanlı'nın yenilgisi ve 30 Ekim 1918 günü imzalanan Mondros Mütarekesi ile sonuçlanmıştır. (Arslan, 2008: 1)

Savaşın yenilgiyle sonuçlanması ile Osmanlıda düzen değişmiş, farklı durumlar ortaya çıkmış ve tüm bunların sonunda değişik bir ortam oluşmaya başlamıştı. Artık başka ülkelerde imparatorluk için çatışmak, büyüklüğünü ve değerini kaybetmişti. Uzun yıllardan beri anlamı kalmamış olan uzak seferler, 1. Dünya Savaşı ile tam bir iflase uğramıştı. Her seferde biraz daha daralan imparatorluk sınırları, şimdi bütün açıklığıyla Anadolu kapılarına yaklaşmakta idi. Böylece savaş, daha başka bir anlam kazanmış oluyordu. Artık ne için olduğunu pek bilmeden anavatandan uzakta çatışmanın tatsızlığı ve güçlüğü, yerini memleket kaygısına bırakıyor ve savaş, milli bir renk kazanıyordu. Böylelikle Milli Mücadelenin sancıları şimdiden başlamış sayılıyordu. (Arslan, 2007:2)

Türk halkı, 1. Dünya Savaşı'nda, hiçbir savaşta olmadığı kadar çok ezilmişti. Halk arasında "seferberlik" olarak anılan bu savaş, Osmanlı'nın genel bir seferberlikle giriştiği, modern anlamdaki ilk savaştı. Bu nedenle savaşın her türlü güçlüğünü bütün millet çekmişti. İşte bu nedenle halk savaştan bezmiş, savaşa karşı nefret, çok yaygın ve ortak bir duygu haline gelmişti. Enver Paşa ve yanındakiler, savaşın baş suçlusunu gördüğü için tüm subaylar ittihatçı sayılıyor ve halk arasında tehlikeli bir subay düşmanlığı duygusu yerleşiyordu. (Tarih Öğretmeni, 2009)

Cephelerden yayılan bozgun havası, doğal yollar dışında ayrıca kaçaklarla da Anadolu içlerine kadar yayılmıştı. 300 bini aşan asker kaçağının önemli bir kısmı, bütün Anadolu'da eşkıyalık yaparak zaten sarsılmış olan devlet otoritesini hiçe indiriyordu.

Anavatanın savunulması başlayınca, bunlarla da mücadele etmek gerekecekti.(Tarih Öğretmeni, 2009)

Türk Kurtuluş Savaşı, 1. Dünya Savaşı'nın devamı olan çarpışmalar şeklinde görülmekle beraber, önemli ayrıcalıklar göstermekte ve tarihî akışı değiştiren sonuçlara yönelmektedir. 1. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti katıldığı ve sonuçlarına katlandığı halde; Kurtuluş Savaşı, Anadolu'nun olanakları ile Osmanlı Hükümetine rağmen ve çoğu zaman düşmanlarla birlikte Osmanlı hükümetine de karşı yürütülen bir mücadeledir. Kurtuluş savaşı süresince Anadolu'da atılan her başarılı adım, kazanılan her savaş, yeni bir devletin temellerini atar ve sağlamlaştırırken, 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu'nun temellerini sarsmış derinden sarsmıştır. (Arslan, 2008: 4)

Kurtuluş Savaşı'nı, 1. Dünya Savaşı sonu barış düzenini kuran ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini hazırlayan mücadele dönemi olarak aldığımızda, bu mücadelenin başlangıç tarihini de M. Kemal Paşa'nın bilinçli bir mücadele amacıyla Samsun'da Anadolu toprağına ayak bastığı 19 Mayıs 1919 olarak kabul etmek gerekmektedir. Geleceğin komutan ve yöneticilerinin işgal altındaki İstanbul'da tasarladıkları mücadele, Samsun'dan sonra koşulların elverdiği ölçüde yavaş bir şekilde ortaya çıkarılacak, kısa bir süre sonra açığa vurulacak ve mücadelenin önemli kişileri, daha işin başında isyancı sayılarak idama mahkûm edileceklerdir. Artık ok yandan çıkmış, Anadolu aktif direnişe geçmiştir. (Arslan, 2007: 7)

İşte bu dönemde Anadolu'nun durumunu aşağıdaki gibi ele almak uygun olacaktır.

3. 1. Halk ve Nüfus

İmparatorluğun son yıllarında Anadolu Türklerinin, sonu gelmeyen bir tükenişin içinde olduğunu görülmektedir. Ünlü devlet adamı Mithat Paşa'nın deyimiyile "Müslüman olmayan Osmanlı yurttaşları kan vergisinden muaf tutulmuşlar, askerlik yapmıyorlardı." 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nda, 1912-13 yılları arasındaki Balkan Savaşları'nda çarpışan, ölen hep Anadolu Türkleridir. Ülkenin kaymağını yiyen Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler ise para ödeme karşılığı askerlikten muaf tutulmaktadırlar. Bu

durum da Türklerin nüfus açısından erimekte olduğunu göstermektedir.(Eğitim Kurumu, 2009)

Osmanlı İmparatorluğu, 1. Dünya Savaşı'na girerken 22 milyon nüfusa ve 1.700.000 kilometrekare toprağa sahip bulunuyordu. Savaşla beraber toprağın 1 milyon kilometrekaresi ve bu topraklarda oturan 10 milyondan fazla insan, imparatorluk hesabına kaybedilmişti. Geriye, topluluktan ayrılmaya hazır unsurlardan ve Türk çoğunluğundan oluşan en çok 12 milyonluk bir halk yığını kalıyordu. Kaynağı ne olursa olsun, bütün sayılardaki aldanma oranını ve savaş kayıplarını hesaba katarak, Milli Mücadele başında, Doğu Trakya ve Anadolu Türkleri, 8-8,5 milyon olarak kabul edilebilir. (Arslan, 2007: 11)

Ulu önderin Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919 tarihinde Anadolu'da bulunan işte bu 8-8,5 milyon dolayındaki Türk nüfusu, Milli Mücadele'nin başlıca insan kaynağını oluşturacaktır. Yalnız burada dikkatinizi çekmek istediğim nokta bu nüfusun yaş ve cinsiyet olarak yapısıdır. Savaşlardaki kayıplarla Türk toplumunun yapısı tamamen değişmiş, toplumun 18-35 yaşları arasındaki erkek gücünde büyük bir gedik açılmıştır. Toplumun üretici ve tüketici elemanları arasındaki denge bozulmuş; tüketici durumundaki çocuk ve ileri yaşlılar ile güçlerinden her alanda yararlanılamayan kadınların toplam nüfusa oranı artmıştır. Üstelik ilerde de değineceğimiz gibi ülkenin en aydın kitlesi sayılan muvazzaf ve yedek subay kadrosu geniş ölçüde erimiş, yok olmuştur.

Tüm bunların yanı sıra, Milli Mücadele'nin başlangıcındaki 8-8,5 milyon dolayındaki insan gücünün tamamının mücadeleye hazır olduğu da söylenemez. Zira Anadolu yer yer işgal altındadır ve işgal altındaki topraklarda bulunan Türk nüfusu, Milli Mücadele'nin dışında kalmaktadır. (Arslan, 2007: 12)

3. 2. Sosyal Yapı

Milli Mücadele'nin insanı, biten bir çağ ile başlayan bir çağ arasında köprü olmuştur. Yani hem eski, hem yeni çağın insanıdır

Milli Mücadele devrinde Türk toplumu 4 sosyal gruba ayrılmıştır.

1- Ağalar ve eşraf

2- Şeyhler- din adamları

3- Aydınlar

4- Halk

Sayıdığımız bu gruplar, kendi özelliklerine has bir davranış gösterememişlerdir. Her gruptan mücadeleye katılanlar, karşı duranlar ve nötr kalanlar vardır. Örneğin şehir ve kasabalarda nüfuz sahibi olan ağalar ve eşraftan bir kısmı, malını mülkünü korumak için düşmanla hoş geçinme yolunu tutarken, diğer kısmı da yine aynı amaçla dövüşenler safında yer almışlardır. Ağaların ve eşrafın sosyal yapıdaki yerini iyi bilen Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'nden sonra, bölgenin bu nüfuzlu insanlarına özel mektuplar yazarak kendilerini, buldukları yerde milli teşkilatın kurulmasında ve zararlı telkinlerin önlenmesinde yardıma çağırmıştır. (Eğitim Kurumu, 2009)

Aydınlara gelince, toplumda yol gösterici rol oynayacak olan bu sosyal grubun, Milli Mücadele devrinde iki zaafı vardır. Biri çok azlık oluşları, diğeri de politik bakımdan iki düşman cepheye -ittihatçı ve itilafçı- bölünmüş bulunmalarıdır. (Arslan, 2008: 13)

Devrin aydınları arasında sayı ve fonksiyon bakımından subaylar önemli bir yer tutmaktadır. Sivil aydınlar ise, başta valiler, mutasarrıflar, kaymakamlar olmak üzere, diğer memurlar ve öğretmenlerdir.

Normal olarak halkı daha çok aydınların etkilemesi gerektiği halde, halk dolaylı ya da dolaysız şekilde 1. Derecede din adamları ile ağa ve eşrafın etkisi altındaydı. Bunun içindir ki aydınlar, halkı mücadeleye sürükleyebilmek amacı ile diğer sosyal grupları yanlarına almak zorundaydılar.(Eğitim Kurumu, 2009)

Milli Mücadele işte bu çeşitli etkiler altında yaşayan Türk halkının gücü ile yapılacaktı. Türkleri zayıf düşüren iç düşmanlar bu kadar da değildi. Yokluk, yoksulluk, yorgunluk da bir tarafa verem, trahom, sıtma ve frengi, büyük mücadelenin insan kaynağını son derece verimsiz kılıyordu. Üstelik halkın moral durumu da bozuk idi. Hâkim unsur olmasına rağmen, bir imparatorluğun tebaası olarak yaşamak, Türk halkında ulusal bilincin gelişmesini önlemiştir. Ancak son devirlerde yalnızca aydın çevreler arasında bu bilinç gelişmeye başlanmıştır.(Arslan, 2008: 13)

3.3. Ordu

Osmanlı İmparatorluğu can çekişirken, Türk ordusu isteyerek ve bilerek büyük sorumluluklar yüklenmiştir. 20. yy.ın başlarında Makedonya'nın, Hicaz ve Yemen'in, Trablusgarp'ın ve İstanbul kapılarına varıncaya kadar Trakya'nın savunulması, isyanlar ve ihtilâllerin bastırılması, hep onun altından kalkmaya çalıştığı işler olmuştur. Tüm bunlardan başka Türk ordusu, baskı rejimini yıkıp Meşrutiyet'i getirmek, devleti ayakta tutacak inkılâp ve ihtilâli başarmak gibi politik vazifeleri de üzerine aldı. (Genel Türk Tarihi, 2009)

Kurtuluş Savaşı'na katılacak olan subay kadrosunun tohumları Balkan Savaşı'ndan hemen sonra atılmıştır. Bir taraftan ıslah için uğraşılırken, diğer taraftan Türk ordusunun kumanda kurulunun gençleştirilmesine çalışılmıştır. Binden fazla yaşlı, liyakatsiz sayılan subay ve kumandan emekliye ayrıldı, yerlerine genç subaylar getirildi. 1. Dünya savaşı başında binbaşı ya da yarbay rütbesindeki birçok genç subay savaşta kolordu ve ordu komutanlıklarına kadar yükselmişler ve sonra Milli Mücadele'nin yüksek kumanda kadrosunu oluşturmuşlardır. Bu arada belirtmemiz gerekir ki bu genç subay kadrosunun büyük kısmını 1. Dünya Savaşı'ndaki çeşitli savaşlarda kaybetmişizdir. Öyle ki, 1914 Ağustosunda başında seferberlik ilan edildiği zaman 640 bin kişilik orduya kumanda edecek 24 bin subay varken, 5 yıl sonra Milli Mücadele'nin başında 70-80 bin kişilik orduya kumanda edecek subay kadrosunu tamamlamak için çok sıkıntı çekilmiş ve bu kadro bir türlü tamamlanamamıştır. Bu kadroyu tamamlamak için 3 yol denenmiştir:

- 1- İstanbul'dan kaçan subaylara kumanda görevi vermek.
- 2- Anadolu'da terhis edilmiş yedek subayları tekrar silâh altına almak.
- 3- Ankara'da bir talimgâh açarak burada subay yetiştirmek.

Silah ve cephane açısından da durum pek parlak değildir. 1. Dünya savaşı, insan kaybı kadar silah kaybına da neden olmuştur. Milli Mücadele'yi yapacak kadroya çok az şey kalmıştır. Mondros'tan sonra galipler, Türk ordusunu silahlandırmak için ne buldularsa alıp kendilerinin korudukları depolara yığmışlardır. İşin acı tarafı, büyük

ölçüde silah ve malzemenin İstanbul'da bulunmasıdır. Hâlbuki İstanbul, düşman işgali altındaydı. Ordu elinden alınan silah ve elde kalanların durumu:

Silahın Cinsi Ordunun Elinden Alınan Türk Ordusu'nun Elinde Kalan

Ağır Top 1.099 82

Sahra Topu 606 200

Piyade Tüfeği 667.983 123.191

Ağır Mk. Tüfek 3.118 1.370

Her şeyden önce müttefik devletler elinde bulunan depoların boşaltılması ve Anadolu'ya aktarılması gerekliydi. Mücadelenin başlangıcında bundan başka yapılacak şey de yoktu. Nitekim büyük fedakârlıklar yapılarak İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılmıştır. İşgal kuvvetlerinin gözleri önünde nice tehlikelere katlanarak silah ve cephane kaçırılan Türk çocuklarını tarih daima takdirle anacaktır.

Ayrıca Milli Mücadele boyunca çeşitli kanallar yoluyla silah ve cephane açığı kapanmaya çalışılmıştır. Örneğin, Karabekir Paşa kumandasındaki kuvvetlerin doğuda ileri harekâta geçerek Ermeni ordusunu mağlup etmesi üzerine, Ermenilerden ganimet olarak alınan önemli sayıda silah, cephane ve malzeme, Türk ordusunun ihtiyacının bir kısmını karşılamıştır.

Yine bu zaferden sonra Ruslarla kurulan dostluk sonucunda, Rusya'dan da yardım olarak Anadolu'ya silah, cephane ve malzeme gelmiştir.

Bütün güçlülere ve mali sıkıntıya rağmen, temin edilen paralarla Avrupa'dan da bir miktar silah almak mümkün olmuştur.

Nihayet, ordu teşkilatı geliştikçe Türk ustalarının gayretleriyle Anadolu'nun bazı yerlerinde basit imalathaneler kurulmuş ve eldeki imkânlar içinde, silah ve cephane olmasa bile, birtakım malzeme imali sağlanmıştır. (Genel Türk Tarihi, 2009)

1920 yılı sonuna doğru Eskişehir ve Ankara'da silah ve cephane yapan fabrikalar bir merkez altına alınmaya başlandılar ve 10 Ocak 1921'de Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı "İmalat-ı Harbiye Genel Müdürlüğü" kuruldu. Bu atölyeler ve fabrikalarda, Türk işçileri olağanüstü gayretle çalıştılar. Eski tren ve ray parçaları eritilerek, kılıç, süngü, tüfek süngüsü, top kamaları yapıldı. Çapları büyük mermiler, patlama tehlikesine

rağmen inceltildiler. Ordunun büyük ihtiyacını özellikle, İnönü ve Sakarya Savaşları'nda bunlar karşıladılar.

Kısacası, Milli Mücadele'yi yapan Türk ordusu, sayıca az, silah ve malzemece fakir, bakım imkânları kısır, subay kadrosu eksik, yorgun, fakat şerefli bir geçmişe sahip, tecrübeli bir küçük ordu idi. Alman Generali Liman Von Sanders'in dediği gibi, "Esas bakımından Türk askeri ve hele Anadolu askeri mükemmeldir." Bu mükemmel askerin, Milli Mücadele'de en büyük şansı, dahi bir başkumandanın emrinde; hepsi genç, idealist bir seçkin subay kadrosu tarafından idare edilmesidir. (Eğitim Kurumu, 2009)

3. 4. Ekonomik Durum

Birinci Dünya Savaşı'nda ülkenin gençleri üretim alanından alınıp cepheye gönderilince, bu nüfusun tüketici duruma gelmesi sebebiyle üretimde büyük düşüş oldu. Her ne kadar kadınlardan üretimde yararlanmak yoluna gidildiyse de ihtiyacı karşılayamadı. Savaş ekonomisi kuralları uygulandığı için, ülkenin bütün kaynakları ordunun gereksiniminde kullanıldı. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Mondros Ateşkesi'nden sonra ülkenin en verimli toprakları ve gelişmiş şehirleri işgal edildiler. Yunanlıların da İzmir ve Ege Bölgesi'ni işgal etmeleri üzerine, bu şehir ve yörelerin üretiminden ve vergilerinden yararlanma olanağı bulunamadı. Böylece nüfus kaynağının yetersizliği yanı sıra, en verimli ve zengin ticari şehirlerin de düşman işgalinde bulunması yüzünden, İstiklal Savaşı boyunca ordunun insan kaynağı ve bunların beslenmesi, giydirilmesi, her türlü bakımı, silah ve cephane sağlanması, maaş ve diğer masrafların karşılanması için geri kalan, çoğu yoksul, üretimi çok düşük topraklardan ve küçük ticari işletmelerin bulunduğu şehirlerin kaynaklarından yararlandı. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Yollar ise çok kötü durumda idi. Karayolları şose ve toprak olup, kullanılamayacak durumdaydı. Bu yollarda kullanılan ulaşım araçlarının çoğu, ilkel araçlardı. Kamyon ve benzeri motorlu araçlar yok denecek kadar azdı. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

ÜÇÜNCÜ KESİM

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN ÇÖZÜMLENMESİ

4. KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN NEDENLERİ

4. 1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü

Dünya'nın üç büyük kıtasında önemli toprakları ve strateji noktaları hâkimiyetine alan Osmanlı Devleti, zirve dönemlerinde devrinin tek süper devleti durumundadır. Devlet; askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel yönden çok yüksek bir seviyeye erişmiştir. Fakat daha sonraları Avrupa'da meydana gelen Rönesans, Reform, Fransız İnkılâbı gibi gelişmeler, bu kıtada büyük değişikliklere yol açmış ve Batı Medeniyeti denilen bugün hâlâ varlığı, gücü devam eden yeni bir medeniyet doğurmuştur. Fakat aynı paralelde gelişmeler Osmanlı Devleti'nde olmamış, Yeniçağ'ın en büyük dünya devleti, Yakınçağ'da hızlı bir gerilemenin içine girmiş ve XX. yüzyılın başlarında da çöküşle karşı karşıya kalmıştır. Bu durumun sebeplerini genel başlıklar halinde şu şekilde anlatma mümkündür. (Turan vd, 2007: 11)

4. 1. 1. İç Sebepler

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü hazırlayan iç sebepler; mülki idarenin bozulması, ordu teşkilatının bozulması, ilmiye teşkilatının yetersiz kalışı, adliye mekanizmasının çöküşü, ekonomik yapının bozulması ve azınlıkların devlet aleyhindeki faaliyetleri olarak başlıklandırılabilir.

4. 1. 1. 1. Mülki İdarenin Bozulması

Osmanlı Devleti, veraset usulüyle tahta geçen mensuplarınca yürütülüyordu. Osmanlı hanedanlığına mensup bir hükümdar, devletin başındaydı. Hanedan üyelerinden kimin hükümdar olacağıyla ilgili kesin çizgilerle belirlenmiş bir kural yoktu. Ancak Türk örf ve hukukuna göre tahta geçiş bir gelenek şeklinde bazı prensiplere bağlanmıştı. Buna göre: İktidar hanedan üyelerinin ortak malıdır. Başta bulunan hükümdar,

kendisinden sonra tahta geçebilecek veliahdı tayin edebilir. Fakat öldükten sonra hanedan üyelerinin her biri hak iddia edip mücadele eder ve iktidara sahip olabiliyorlardı. (Ertan, 2001: 18)

Daha sonra bu usulün yerini “ekberiyet” denilen usul aldı. Bu usul en büyük erkek çocuğun tahta geçirilmesi sistemine dayanıyordu. Bu sistem taht kavgalarını, iç bunalımı engellese de iktidara gelmede sadece yaşın ölçü alınması şahsi yeteneklere bakılmayışı yetersiz kişileri devletin başına gelmesine neden olmuştur. Devlet yönetimindeki yeteneksiz kişilerin amirliği sevk ve idaresi yukarıdan aşağıya doğru mülki idarenin tüm kademelerini (vezirlik, divan teşkilatı, eyalet teşkilatı vs...) teşkilatların bozulmasına neden olmuştur. Bu da kaçınılmaz bir çöküş zemin hazırlamıştır. (Turan vd, 2007: 12)

4. 1. 1. 2. Ordu Teşkilatının Bozulması

Osmanlı ordusu şu şekilde teşkilatlanmıştı; Kapıkulu Ocağı, Tımarlı Sipahiler (Eyalet Askerleri) ve Donanma. Türk ordusu tarihi içinde Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetlerinin önemli bir yeri vardır.

Osmanlı ordusu başlangıçta yaya ve atlılarda oluşan, savaş zamanlarında toplanan bir uç beyliği ordusu niteliğindedir. Devletin kurulmasından sonra yaşanan gelişmelere paralel olarak ordu da yeniden teşkilatlandırıldı. Ordu kara ordusu Yeniçeri Ocağı ve Tımarlı Sipahiler olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu (Turan vd, 2007: 13).

Yeniçeri Ocağı I. Murat döneminde kurulmuş ancak XVIII. ve XIX. yüzyılda gerileyip özellikle Ruslar karşısında yetersiz kalmıştır. Yeniçeri Ocağı artık kendi yönetimini ve halkı korkutan bir ordu kimliğine bürünmüştür. (Turan vd, 2007: 14)

Neredeyse dünyanın en büyük ordusunun gerilemesinin başlıca nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarındaki dinamizmini devam ettirememesi, bunun sonucunda gelişen Avrupa orduları karşısında yetersiz kalması
- Yakınçağ'da, Avrupa orduları ateşli silahlar kullanırken, Osmanlı'nın bu konuda gerekli duyarlılığı göstermeyişi yani modernleşmeye kapalı olması

- Uğranılan yenilgilerin ordunun bünyesinde bir moral çöküşüne neden olması ve bunun idare edilmeyişi

4. 1. 1. 3. İlmiye Teşkilatının Yetersiz Kalışı

Osmanlı Devleti'nin Yükselme Devri'nin devlet adamlarını ve kadrolarını yetiştiren İlmiye Teşkilatı'nı XVIII. ve XIX. yüzyıla gelindiğinde çok farklı bir şekil almıştır. Zamanın şartlarına uyum gösteremeyip, Avrupa'daki gelişmeleri takip edemeyip kendi sahip olduklarını da kaybetmiştir. Ayrıca siyasetle uğraşmaya başlayarak, ilimle uğraşmayan bir kurum haline gelmiştir. (Turan vd, 2007: 15)

Osmanlı İlmiye Teşkilatı, yönetim bakımından da bütünlük göstermiyordu. Eğitimde birlik bütünlük sağlanamıyordu. Yakınçağda özellikle II. Mahmud döneminde eğitimle ilgili reformlar yapılmaya çalışıldı. Ancak bu reformlar medresenin dışında oldu. Yani eğitimde birlik sağlanamadı. Eğitimdeki bu ikilik Cumhuriyet devrine kadar sürmüştür. (Ertan, 2001: 24)

4. 1. 1. 4. Adliye Mekanizmasının Çöküşü

Türk devletlerinde başlangıçtan beri var olan üç temel kurum ordu, maliye ve adliyedir. Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesinde adalet mekanizmasının da rolü büyük olmuştur. Fakat XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde adaletin yerini rüşvet, adam kayırma ve menfaat almıştır. Osmanlı Devleti'nde adaletin yara alışı bu devlette sosyal patlamalar meydana getirmese de, devlet hızlı bir çöküş dönemine girmiştir (Turan, vd, 2007: 17).

4. 1. 1. 5. Ekonomik Yapının Bozulması

XVI. yüzyılda ekonomisi en güçlü devletlerarasında yer olan Osmanlı İmparatorluğu son zamanlarda (gerileme dönemi) ekonomide büyük bir gerileme yaşamıştır ve devlet iflasla karşı karşıya kalmıştır. Bunun sebepleri kısaca şöyle özetlenebilir:

- Fransa'ya daha sonra da Avrupalı devletlere verilen ticari imtiyazların (kapitülasyonlar) Osmanlı aleyhine gelişme göstermesi

- Batıdaki Sanayi İnkılâbının Osmanlı Devleti'nde gerçekleşmemesi ve sanayi ürünlerinin yerli Osmanlı el sanatlarını ezmesi ve eritmesi
- Savaşların kaybedilmesi ve bunun ekonomik yükümlülüklerinin artması (artan askeri giderler ve tazminatlar)
- Duyun-u Umumiye Teşkilatı'nın devletin birçok gelirine el koyması
- Artan rüşvet ve suiistimal olayları ve devletin bu alandaki yetersizliği
- Ekonomiyi düzeltecek yetenekli yöneticilerin yetiştirilememesi
- Sömürgecilik sonucunda, özellikle İspanyolların Güney Amerika'dan getirdikleri altınlar yüzünden Avrupa'yı sarsan büyük enflasyonun Osmanlı Devleti'ni etkilemesi
- Dirlik sisteminin bozulması, zirai faaliyetlerin aksaması ve devletin vergi toplayamaz hale gelmesi
- Coğrafi keşifler sonucu yeni ticaret yollarının bulunması ve Osmanlı'nın elinde tuttuğu ticari avantajları kaybetmesi (Turan vd, 2007: 17)

4. 1. 1. 6. Azınlıkların Devlet Aleyhindeki Faaliyetleri

Osmanlı Devleti pek çok farklı dinden ve ırktan insanları bir çatı altında yürütüyordu. Bu topluluklar Osmanlı Devleti çatısı altında yaşamaktan memnundu. Çünkü Osmanlı Devleti sadece vergi topluyor, dinlerini değiştirme konusunda azınlıklara baskı yapmıyordu.

Fakat Yakınçağ'da Avrupa ülkelerinin kuvvetlenmesi ve Osmanlı azınlıklarına el atmaları, bu toplulukların her birinin Osmanlı aleyhine faaliyet göstermelerine sebep oldu. Bu faaliyetlerde din ve milliyet faktörleri etkili oldu. Ayrıca Fransız İhtilali'nin etkilerinin hissedilmeye başlanması ve yayılan milliyetçilik fikirlerinin etkileri, Rusya'nın kışkırtmalarıyla önce Balkan Milletleri İstiklal mücadelesine giriştiler. Türklerin çoğunlukta olduğu sahalarda yüzyıllardan beri yaşayan azınlıklar da vardı. Bunların başında Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler geliyordu. Bunlar kurdukları gizli cemiyetlerle, devlet aleyhine faaliyetler yapıyordu (Selvi vd, 2006: 25). Bu faaliyetler sonucunda Rumeli topraklarının büyük bir bölümü Osmanlı Devleti'nin elinden

çıkmiştir. XIX. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında yaşayan Avrupalı unsurlardan sadece Arnavutların kaldığı görülür.

4. 1. 2. Dış Sebepler

Bu bölümde, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün dış sebepleri maddeler halinde verilmiştir.

4. 1. 2. 1. Coğrafi Keşifler, Rönesans ve Reform Hareketleri Bunların Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri

Avrupa'da Rönesans ve reform hareketleriyle birlikte; kilisenin, bilim üzerindeki baskının kalkmasıyla coğrafyada ve diğer bilim alanlarındaki gelişmeler artmıştır. Bununla birlikte Batı dünyası bilime yönelmiştir. Gemi yapım tekniğindeki gelişmeler sonucu, dayanıklı büyük gemiler yapılmış, pusula geliştirilerek açık denizlerde yolculuk kolaylaştırılmıştır. Bu gelişmeler Avrupalı denizcileri okyanuslara doğru harekete geçirmiş onlara dünyanın başka kıtalarına ulaşma imkânı vermiştir.(Turan vd, 2007: 19)

Osmanlı'nın elinde tuttuğu alanlardan geçen ticaret yolları bu nedenle kullanılmaz olmuş, onu ekonomik bakımdan önemli ölçüde etkilemiştir. Akdeniz ticareti artık önemini yitirmeye başlamıştır. Taşıma ve alışverişten alınan vergiler alınamaz olmuştur. Amerika'nın keşfedilmesi ve buradaki gümüşlerin Avrupa'ya aktarılması da Osmanlı'nın para düzenini bozmuştur. Osmanlı'nın ürettiği hammaddeyi, Avrupalı tüccarlar daha fazla gümüş vererek almaya başlamıştır. Bu durum paranın değer kaybetmesine yol açmıştır. Ülkedeki para bolluğu enflasyonu doğurmuştur. Bu durum altın fiyatlarını yükseltmiş, hayatı güçleştirmiş, sanayinin gelişmesini engellemiştir. (Selvi vd, 2006: 29)

4. 1. 2. 2. Kapitülasyonlar ve Etkileri

Osmanlı devrinde 1535 yılında Fransa'ya verilen bazı ticari ayrıcalıklardır. Buna göre Osmanlı Devleti'nde ticaret yapacak Fransız tüccarları on yıl vergi vermeyecekler, malların değeri üzerinden %3 gümrük alınacak Fransızlar arasında çıkacak ticari

anlaşmazlığa, anlaşmazlığın çıktığı yerdeki Fransız konsolosu bakacak, eğer taraflardan biri Türk ise meseleyi Osmanlı kadısı Fransız elçiliğinin bir görevlisinin gözetiminde çözecekti (Turan vd, 2007: 22). Zamanla bu ayrıcalıklar tüm Avrupa ülkelerine tanınmıştır.

Avrupa ülkelerinde, sanayi inkılâbı ile teknoloji ilerlemiş ve maliyeti düşük fabrikasyon üretime geçilmiş ve mal miktarı çoğaltılmıştır. Ucuz hammaddesi, kalabalık nüfusu ve kapitülasyonların tanıdığı düşük gümrük vergileriyle iyi bir pazar niteliği taşıyan Osmanlı Devleti, Avrupalı Devletler için çekici bir yer olmuştur. Bu malların Osmanlı pazarına sürülmesiyle korunmasız, zayıf Osmanlı sanayisi bunlarla yarışamamış, büyük darbeler yemiştir.

Türkiye kapitülasyonlardan ancak Lozan Antlaşması'yla kurtulacak ve Türk sanayisi için koruma kararı alınacaktır. (Selvi vd, 2006: 32)

4. 1. 2. 3. Sanayi İnkılâbı ve Etkileri

Avrupa'da buharlı makinelerin üretime katılması, işyerlerinin fabrikaya dönüşmesi, üretimde iş bölümü sisteminin uygulanması gibi nedenlerle Avrupa küçük sermayeden büyük sermayeye yani kapitalizme geçti. Ucuz ve bol mal üretimi dünya ticaret dengesini değiştirdi. Bununla birlikte Avrupa'da pazar ve hammadde problemi doğdu. Bu problemler sömürgeci ülkeleri hem milli sınırlar içinde hem de sömürgelerinde koruyucu tedbirler almaya ve yeni pazarlar bulmaya zorlandı.

Osmanlı İmparatorluğu bu devletler için; kalabalık nüfusu, yer altı ve yer üstü zenginlikleri ile iyi bir pazar niteliği taşıyordu. Sanayi inkılâbından en çok etkilenen devlet de Osmanlı İmparatorluğu olmuştur ve kendini yenileyememiş, teknolojisini geliştirememiştir. Ayrıca daha önce değindiğimiz kapitülasyonlar Osmanlı'nın elini kolunu bağlamıştır.(Turan vd, 2007, 21)

4. 1. 2. 4. Fransız İnkılâbının Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri

XV. ve XVI. yüzyıllarda Batı'da büyük bir uyanış hareketi başladı. Böylece özgür düşünceye geçiş çalışmaları hızlandı ve özgür düşünce aydın kesimin ülküsü

haline geldi. Aklın ve deneyin temel alınmasını mucizenin reddedilmesini isteyen aydınlar, o güne kadar yaşadıkları dünya görüşleri devlet yönetimine karşı çıktılar. Devlet ve toplumsal düzenin insanların eseri olduğunu belirttiler. Bu yaklaşım mutlakıyetçi devlet yapılarının terk edilmesi, insanlara özgürlük verilmesi, yasalar karşısında insanların eşit olması düşüncesini doğurdu. Ekonomide liberalizm benimsendi. Avrupa'daki gelişmeler çeşitli sosyal olaylara sebep oldu. 1789'da başlayan Fransız İnkılâbı kuvvet yoluyla devletin siyasi ve toplumsal yapısını kökten değiştirdi. Bu inkılâp Fransa'daki baskıcı eşitliğe dayanmayan bozuk düzeni yıktı ve Fransa'nın olduğu kadar tüm dünyanın siyasi, hukuki ve toplumsal yapılarını değiştiren yeni bir düzenin temelini attı. Bu düzenini kaynakları; her vatandaşın özgür olduğu, yasalar karşısında eşit haklara sahip bulunduğu, milletin kendi kendisini yönetmesi yani demokratik bir düzen bu düzenin temel yapısını belirleyen ana yasaların yapılması, devletin laikleştirilmesi ve milliyetçi bir niteliğe büründürülmesi idi (Turan vd, 2007: 22).

Fransa'da ortaya çıkan bu anlayış önce Avrupa'ya sonra da tün dünyaya yayılmaya başladı. Ortaya çıkan yeni kavramlar Osmanlı gibi çok uluslu devletlerde yıkıcı etkilere sebep oldu çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nda farklı etnik kökenler yaşıyordu ve Fransız İnkılâbını getirdiği milliyetçilik akımı bunların eyleme geçmesine neden oldu. Bazı devletlerin de kışkırtmasıyla Sırlar, Rumlar, Bulgarlar, Romenler vs. ayaklandılar. Bunların önce özerklik daha sonra da bağımsızlıklarını elde etmeleri giderek Osmanlı Devleti'nin küçülmesine neden oldu.

Fransız İnkılâbı'nın bu olumsuz yanına karşılık azınlık unsurların bağımsızlıklarını kazanmaları Türklere de örnek oldu ve Türkçülük dolayısıyla da milliyetçilik akımını doğurdu. Demokrasi, anayasa, özgürlük gibi kavramları Türk aydını da tanıdı. Yeni Türkiye Devleti'nin kurucuları da bu kavramların etkisi altında yetişti ve Kurtuluş Savaşı'yla çağdaş bir devlet kurdular. (Selvi vd, 2006: 34)

4. 1. 3. Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenilenme Hareketleri

Siyasi, askeri, ekonomik, sosyo-kültürel ve ahlaki açılardan üzerinde durduğumuz sebepler nedeniyle yavaş yavaş çöküş sürecine giren ve bilinen sona doğru ilerleyen Osmanlı, kendisini, bu durumdan daha doğrusu bilinen sondan kurtarmak amacıyla harekete geçecektir. Osmanlı'nın kendisini yenileme, tekrar toparlanma çabaları şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

4. 1. 3. 1. Islahat Hareketleri

Osmanlı İmparatorluğu, 17.yy.ın başlarından itibaren, uğradığı devamlı yenilgiler karşısında Batı dünyasının üstünlüğünü görmeye başlamıştı. Yani Batı'nın üstünlüğü, tehlikeli bir noktaya ulaştığında, Batı'ya karşı koyma endişesi ile ıslahatlar başlamış ve Batı'ya ancak Batı'nın silahları ile karşı konulabileceği sonucuna varılmıştır. Çöküş sürecinin kapsamını göremeyen Osmanlı, sadece bu alanda yapacağı reformlarla durumunu düzeltebileceğini düşünüyordu. Nitekim yaptığı reformlarda bu düşüncenin paralelinde hep sınırlı ve dar kapsamlı olmuştur. (Akşin, 2004: 17)

Osmanlı İmparatorluğu'nun kapsamlı bir değişime ihtiyacı olduğunu gören ilk Osmanlı padişahı III. Selim'dir. III. Selim, hükümdarlığının, halkın refah ve mutluluğunu sağlamaya yönelik bulunduğu ve kendisinin de halkın bir hizmetkârı olduğuna inanan bir padişahı. Ülke yönetiminin her kesiminin yenilenmeye muhtaç olduğunu görmüş ve bu konuda yapılması gerekenler için tavsiye ve teklifte bulunmak üzere bir Meclis-i Meşveret(Danışma Meclisi) kurmuştu.

Selim'in Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) adlı yenilik hareketlerinin iki karşılığı söz konusudur. Biri, yine Nizam-ı Cedid adı ile tanınan yeni bir orduyu ifade etmekte, diğeri bu orduyu da kapsayacak şekilde tersane, donanma ve diğer ocaklardaki ıslah hareketleri ile idare, ilmiye, iktisadi, siyasi, ticari ve diplomasi alanında yaptığı ve yapmayı düşündüğü yenilikleri kapsayan bütün yenilik hareketlerini ifade etmektedir. III. Selim zamanında savaş tekniği kurumlarının düzenlenmesi, eğitim ve öğretimde yenilikler, örneğin Mühendishane-i Bahr-i Hümayun (Deniz Okulu) ve Mühendishane-i Berri-i

Hümayun(Topçu Okulu) gibi, Batı tesirlerinin sızmasını da kolaylaştırmıştır. (Ertan, 2001: 30)

III. Selim'in herhalde en büyük hatası yeni orduyu kurarken, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayıp, bir süre ikisinin bir arada devam etmesini uygun görmesidir. Bu hata onun ölümüne neden olacaktır. Fakat bu gelişme ileride benzer hareketleri gerçekleştirecekler için iyi fakat pahalıya mal olmuş bir model teşkil edecektir. III. Selim'den sonra tahtta çıkan II. Mahmut ilk önce Yeniçeri Ocağı'nı kaldıracak, yenilik hareketlerine daha sonra başlayacaktır. İlerleyen süreçte Mustafa Kemal, harf devrimini ve diğer inkılâplarını gerçekleştirirken, tarihi iyi bilen, toplumumuzu yakından tanıyan biri olarak, hep hızlı ve radikal davranacak, geçici bile olsa, III. Selim modelinin verdiği ders ile hiçbir zaman eski ile yeni bir arada yaşatmayacaktır. (Turan vd, 2007: 34)

III. Selim'den sonra tahta çıkan II. Mahmut'un ilk sadrazamı Alemdar Mustafa Paşa da ıslahat yönünde önemli bir adım atmıştı. Ayan ve Beylerin, kendi başlarına buyruk bir şekilde ve merkezi hiç kaile almadan hareket ettiklerini gören ve ülkenin yönetiminde disiplin ve birlik isteyen Alemdar, bunlarla İstanbul'da yaptığı toplantıda bir takım kararlar almıştır. Bu kararlar Padişah'ın bir Hatt-ı Hümayunu ile onaylanmıştır ki, buna Sened-i İttifak denir. Bu sözleşmede taraflar ülkenin iyi bir şekilde yönetilmesi için çaba harcayacaklar ve yenilik hareketlerinin gerçekleşmesine çalışacaklardı. Hukuki bakımdan bu belge, Padişah'ın Ayan'ı bir taraf olarak kabul etmesi ve onunla yetki paylaşımına gitmesi; Ayan'ın yetkilerinin ve yönetim alanlarının tespit edilerek bu alanlara Padişah'ın müdahalesinin önlenmesi gibi hükümleri ihtiva ettiği için hükümdarın mutlak otoritesine getirilmiş bir sınırlama idi. (Selvi vd, 2006: 35)

III. Selim ve yenilikçi tavırlarının bedelini onunla aynı sonu paylaşarak ödeyen Alemdar tecrübelerini gören II. Mahmut, birinci planda kendi iktidarının güçlendirilmesine önem vermekle beraber, ülkede bir takım yenilikler yapma zorunluluğunu da görmüştü. Evvela kendi otoritesini tehdit eden ve adam-akıllı bozulmuş olan Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdı ve bunun yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye isimli yeni bir askeri örgüt kurdu. Bundan sonra, yönetimde disiplini sağlamak için, Mehmet Ali Paşa hariç asi valilerin başları ezildi. Devlet organlarında

düzeltilmeler yapıldı. Maliye, Dâhiliye, Hariciye ve Ticaret Nezaretleri (Bakanlıkları) kuruldu. Bunlara müsteşarlar tayin edildi. Vergilerin ıslahı için yeni tedbirler alındı. Posta teşkilatı kuruldu ve ilk defa nüfus sayımı yapıldı. Harbiye ve Tıbbiye okulları açıldı. İlk resmi gazete olan Takvim-i Vekayi yayınlanmaya başlandı. Yine eğitim ve öğretim alanında olmak üzere, II. Mahmut Avrupa'ya pek çok öğrenci gönderdi. Mahmut devrinde, halkın çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için devletin faaliyet alanı nispeten genişletilmiş, eğitim, sağlık ve bayındırlık alanında hizmetlere girişilmiştir (Armaoğlu, 1997: 219).

II. Mahmut'un bu yenilikleri, şüphesiz Osmanlı toplumuna büyük faydalar sağlamıştır. Fakat II. Mahmut daha önceki tecrübeleri görmüş ve bilmiş olduğu için, gerici zihniyetle mücadele edebilecek köklü bir programa cesaret edememiştir. Aslında buna cesaret eden tek kişi, tarihimizde Atatürk'tür zaten onu da önemli kılan yönlerinden biri budur. Her ne olursa olsun, Mahmut'un mutlak otoritesinin sınırlandırılmasına hiç yanaşmamasına, hatta otoritesini güçlendirmek için Batının kurallarını, kurumlarını almanın ve anlamının gereğine inanmasına rağmen onun dönemi Tanzimat için hazırlık olarak kabul edilebilir (Eroğlu, 1990: 2).

4. 1. 3. 2. Tanzimat Fermanı

Sultan II. Mahmut'un ölümünden sonra yerine geçen, genç padişah Abdülmecid, Mustafa Reşit Paşa'nın uyarısına uyarak yeni düzenlemelere girişti. Mustafa Reşit Paşa, hazırladığı Tanzimat Fermanı'nı Gülhane Meydanı'nda Padişah'ın ve memleketin büyükleri ile yabancı devlet temsilcilerinin önünde düzenlenen büyük bir merasimde, 3 Kasım 1839'da okudu. İlan olunan ve Fermanla başlayan ve I. Meşrutiyete kadar devam eden bu devreye Tanzimat Devri denmektedir. Tanzimat Fermanı ile;

Müslüman ve Hıristiyan bütün tebaanın ırz, namus, can ve mal güvenliğinin sağlanması; Verginin düzenli bir usule göre ayarlanması ve toplanması; Askerliğin düzenli bir şekilde sokulması; Soruşturma olmadan, yargılama yapılmadan kimsenin cezalandırılmaması; Hıristiyan ve Müslüman bütün Osmanlı uyruklarının eşit olarak

kabul edilmesi; gibi temel bazı hakların teminat altına alınması ve bunlara uygun yeni kanunların hazırlanması öngörülmüştür. (Armaoğlu, 2005: 223)

Tanzimat Fermanı ile padişah, milli egemenlik, meşrutiyet veya cumhuriyet rejimlerine gidilmeksizin, kendi iradesiyle kendi yetkilerini sınırlamıştır. Kendi otoritesinin faaliyet sınırlarını çizmiş ve siyasi gücünün kullanılma şeklini, ilk defa belirli bir statüye kendisi bağlamıştır. Tanzimat, bu yönleriyle, anayasalı rejimin gerçekleşmesi yolunda atılmış bir ilk adımdır.

Osmanlı'da Batılılaşmayı sistemleştirmeye çalışan bu ferman uygulamada pek parlak sonuç vermemiş, dışarıdan ve içerden tepkilere maruz kalmıştır. Rusya ve Avusturya-Macaristan gibi çok uluslu imparatorluklar, kendi vatandaşlarının da benzer haklar istemelerinden korktuklarından tepki göstermişler ama bu arada özellikle Rusya, Osmanlı içişlerine karışmak için bunu fırsat olarak görmüştür.

Rusya'nın Akdeniz'e inen yolu üzerinde bulunan Osmanlı Devleti'nin Tanzimat ile kuvvetleneceğini düşünen İngiltere ve Fransa bu yenileşme hareketinden memnun kalmakla birlikte onlarda Osmanlı'nın içişlerine karışmak için bunu bir vasıta olarak kullandılar.

Hıristiyan tebaa içinde en ayrıcalıklı azınlık olan Rumlar, ayrıcalıklarının eşitlik ilkesi çerçevesinde bozulmasına hiç de olumlu yaklaşmadılar. Müslüman tebaa da Hıristiyanlarla eşit duruma gelmekten pek hoşnut kalmayacaklardır. Menfaatleri zedelenen, iktidarlarını başıboş, istedikleri gibi kullanan paşalar da, yetkileri kısıtlanan valiler gibi Tanzimat Fermanı'ndan hiç memnun kalmadılar (Armaoğlu, 1997: 226).

Tanzimat Fermanı'nın uygulanabilmesi için öngörülen kanunlar bir süre sonra çıkarılarak, fermana uygun tedbirler alınmaya başlandı. Yeni bir Ceza Kanunu ve İdare Kanunu yapılmış; Aşar, maliye memurları vasıtasıyla toplanırken, Hıristiyanların verdikleri cizye, Patrikhaneler vasıtasıyla toplanmıştır. Vergi işleri için defterdarlıklar kurulmuşsa da, cizye ve aşar toplanmasında tekrar eski usullere dönülmüştür. Tanzimat Fermanı'na uygun olarak Hıristiyanlar da askere alınacaktı. Bu unsurlar yüzyıllardır askerlik yapmadıklarından, bu uygulamadan vazgeçildi. Böylece Hıristiyan-Müslüman eşitliği ilk darbeyi yedi.

Milli eğitime yönelik düzenlemeler, ulemanın kontrolündeki medreselerle baş edilemediği için başarısızlıkla sonuçlandı ve eğitim-öğretim işleri bir birliğe kavuşturulamadı.

Görüldüğü üzere Tanzimat Fermanı uygulamada istenen sonuçlara ulaşamadı. Sadece idari örgütte bazı yenilikler yapıldı ve bazı eyalet ve sancaklarda yerel meclisler kuruldu (Armaoğlu, 1997: 222).

4. 1. 3. 3. Islahat Fermanı

Kutsal Yerler Meselesi ve Osmanlı İmparatorluğu içindeki Hıristiyan tebaanın ayrıcalıkları gibi sorunlar nedeniyle bir Avrupa Savaşı olarak ortaya çıkan Kırım Savaşı, Paris Antlaşması ile son bulmuştur.

Savaşın kaynağı Hıristiyan tebaanın ayrıcalıkları konusu olduğuna göre, bu antlaşmanın bu soruna bir çözüm getirmesi kaçınılmazdı. Paris Kongresi'nde bu sorun üzerinde Avrupalı Devletler kendi çıkarları çerçevesinde birbirleri ile çatışırken, Kırım Savaşı'nda müttefiklerimizin dayatma ve isteklerini karşılamak üzere Padişah Abdülmecid, 28 Şubat 1856'da Islahat Fermanı'nı yayınladı. Paris Antlaşması'nda yer bulmuş olmasıyla, Osmanlı Devleti'nin iç sorunu gibi gözükken Ferman, esasında milletlerarası bir nitelik kazanmıştır. (Eroğlu, 1990: 57)

1856 Islahat Fermanı, yirmi noktada Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında eşitlik sağlamayı amaç edinmiş bir belgedir. Bu eşitlik çerçevesinde, Hıristiyanlar, kendilerine tanınan yeni haklarla, Müslümanların düzeyine getiriliyor ve bu suretle de bu farklı din mensuplarının kaynaştırılmasına çalışılıyordu. (Akşin, 2004: 27)

Müslüman ve Hıristiyanlar arasında bir eşitlik düzeninin kurulmasına çalışılması bakımından Tanzimat Fermanı ile Islahat Fermanı arasında bir ayrılık yoktur. Fakat bu ikisi arasında, başka bakımlardan farklılıklar vardır.

Islahat Fermanı, kaynağını ve ortaya çıkış sebebini yabancı devletlerden almaktaydı. Onlar istediği için yayınlanmıştır. Yabancı kaynaklıdır. Fakat Tanzimat Fermanı'nda bu nitelikleri ve özellikleri bulmak mümkün değildir. Tanzimat Fermanı, Osmanlı Devleti'nin kendiliğinden teşebbüs ettiği, bir reform hareketiydi. Herhangi bir

yabancı baskısı veya etkisi söz konusu olmayan Tanzimat Fermanı'nın amacı devletin yapısını yeniden düzenlemektir. Diğer taraftan, Islahat Fermanı sadece Hıristiyan uyruklara yönelik iken, Tanzimat Fermanı Müslüman-Hıristiyan ayırımı yapmadan tüm Osmanlı İmparatorluğu vatandaşlarını göz önüne alan adeta bir insan hakları demeci niteliğinde ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklardan anlaşılacağı üzere 1856 Islahat Fermanı, Avrupa'daki liberal akımlara benzetilemez ve bir anayasalcılık hareketi ile de ilgisi yoktur. (Armaoğlu, 2005: 56)

Islahat Fermanı, Osmanlı'nın Mustafa Reşit Paşa gibi aydın devlet adamları tarafından, yabancı devletlerin baskısıyla ortaya çıkmış olması ve Müslüman-Hıristiyan eşitliğinin fermandaki gibi birdenbire değil yavaş yavaş gerçekleştirilmesi gerektiği gibi bazı yönlerden eleştirilmiş, tepkiyle karşılanmıştır. Müslüman halk da, Hıristiyanların kendileriyle eşit duruma getirilmelerini hazmedememiştir. Buna karşılık, Avrupalı aydınlar tarafından Islahat Fermanı takdirle karşılanırken, Avrupalı devletler bu fermanı Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmak için kullanacaklardır (Armaoğlu, 1997: 260).

4. 1. 3. 4. I. Meşrutiyet

Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçek liberalizm hareketini 1865'de kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile başlatmak yerinde olur. Bu cemiyetin önde gelen isimleri Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa, Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa ve Mithat Paşa'dır. Veliâhd Murad Efendi ile Şehzade Abdülhamid Efendi bu topluluk ile yakından ilgilenmişlerdir.

Londra'da yayınlanan Hürriyet, İstanbul'da yayınlanan İbret, Muhbir ve Ulüm gibi gazetelerle fikirlerini yaymaya çalışan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin amacı Osmanlı'daki mutlakîyetçi yönetim şeklini meşrutiyete yani anayasalı bir hükümdarlık rejimine dönüştürmektir. Nitekim Namık Kemal, Jean Jacques Rousseau'nun fikirleri ile Fransız İhtilali'nden etkilenerek hürriyet ve millet hâkimiyeti gibi kavramları; Ziya Paşa ise cumhuriyet kavramını ön plana çıkartmaktaydılar. Doğal olarak bu fikirlere sahip olan aydınların İstanbul'daki varlığına o zaman ki hükümetin hoşgörü ile bakması elbette ki beklenemezdi. Bu sebeple, Ali Suavi Kastamonu'ya sürgün edilirken, Mustafa

Fazıl Paşa da sınır-dışı edilmiştir. Bu durumu gören diğerleri de, İstanbul'da çalışamayacaklarını görünce, yurt dışına gitmişlerdir.

Mustafa Fazıl Paşa'nın özel bir durumu vardı. Kahire Sarayı'na mensup birisi olarak gayet varlıklıydı. Mehmet Ali'ye verilen ferman gereğince, Mısır Valisi Sait Paşa'nın 1863'te ölümünden sonra, Mustafa Fazıl Paşa'nın Mısır Valisi olması gerekiyordu. Fakat ferman uygulanmamış ve Mısır valiliğine, Mustafa Fazıl Paşa'nın kardeşi İsmail Paşa getirilmişti. Meşrû hakkının gasp edilmesinin arkasından bir de İstanbul'dan çıkarılmasına kızan Mustafa Fazıl Paşa Paris'e yerleşmiş ve Yeni Osmanlıların önde gelen isimleri Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Mehmet, Nuri ve Tercüman-ı Ahval'in sahibi Agah gibi aydınları Paris'e davet ederek onları, siyasal mücadelelerinde maddi bakımdan desteklemiştir. Aralarında anlaşamamaları yüzünden bir süre sonra bunların bir kısmı Londra'ya, bazıları da Brüksel'e gitmişlerdir. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Yeni Osmanlıların Avrupa'daki faaliyetleri sırasında, İtalyan ve Alman milli birliklerini gerçekleştiren Genç İtalya, Genç Almanya gibi derneklerin faaliyetlerine benzetilerek, kendilerine Genç Osmanlılar veya Genç Türkler, yani Jeuns Turcs, Jön Türkler denilmiş, bu deyim sonradan bizim siyasi tarihimize de girmiştir.

Jön Türkler Avrupa'daki bu faaliyetlerinde bir fikir birliği kuramamışlardır. Bu sebeple, 1872'de dağıldılar ve İstanbul'a dönmek zorunda kaldılar. Aralarındaki tek ortak fikir, istibdat idaresinin yıkılmasıydı. Yeni Osmanlılar yapıcılıktan ziyade, yıkıcılıkta birleşmişlerdi. Ayasofya Camii'nde yapılan bir toplantıda, müstakbel bir kabine teşkili/oluşturulması hususunda anlaşamayacak kadar birbirinden ayrı olan bu genç insanlar, istemekte değil, istememekte tamamen bir idiler. Bununla beraber, etkin bir örgüt kuramamışlardır; bir fikir hareketi olarak etkili olmuşlar ve fikirlerine birçok Osmanlı aydınını çekebilmişlerdir. Bu bakımdan Yeni Osmanlılar Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde ve sonra da II. Abdülhamid'in padişah olmasında önemli rol oynamışlardır. 23 Aralık 1876'da Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez Meşrutiyet'in ilanı ve 19 Mart 1877'de de ilk Meclis-i Mebusan'ın yani Türk Parlamentosu'nun açılması Yeni Osmanlılar hareketinin bir eseridir. Osmanlı İmparatorluğu, 19. yy.ın son

çeyreğine girerken, Hersek, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan isyanları ile uğraşmaktaydı. Balkanlar yoğun bir şekilde bu buhranlarla sarsılırken, Avrupalı devletler müdahale etmekte gecikmediler ve bu meseleleri bir sonuca bağlamak için İstanbul Konferansını topladılar. 1876'nın yaz aylarında Saray'da da önemli gelişmeler meydana gelmişti. Abdülaziz tahttan indirilmiş yerine V. Murad tahtta çıkarılmışsa da, onun da rahatsızlığı nedeniyle, Midhat Paşa'ya anayasa ilan edeceğine söz veren Abdülhamit, padişah ilan edilmişti.(Armaoğlu, 2003: 593)

Abdülhamit padişah olunca, Midhat Paşa'nın başkanlığında bir komisyon anayasa hazırlıklarına başladı. Ve kabine içi bir takım anlaşmazlıklar sebebiyle Midhat Paşa sadrazamlığa getirildi.

23 Aralık 1876 sabahı, İstanbul Konferansı toplantılarına başlarken Meşrutiyet ilan edildi. Konferansa katılan devletler Osmanlı Devleti'ne bir takım reform hareketlerini dayatmaya ve bu şekilde Balkan buhranını çözmeye hazırlanırken, bu hareketle yani meşrutiyetin ilanı ile onlara anlatılmak istenen şeydi; bir Anayasalı rejim ve bir Meclis-i Mebusan olduğuna göre ve bütün Osmanlı vatandaşları bu mecliste temsil edileceğinden, seslerini ve şikayetlerini bu meclise yansıtacaklar ve dolayısıyla Osmanlı kendi meselesini kendi meclisinde halledeceğinden artık reformlara falan gerek kalmıyordu. Lakin Konferans delegeleri Meşrutiyetin ilanını çok soğuk karşıladılar. Onlara göre, anayasanın ilanı bir diplomatik taktikten başka bir şey değildi. Bundan dolayı, Bâbîâli'nin, artık konferansın devamına gerek kalmadığı iddiasını ciddiye almadılar. Gerçekten, Anayasa ilanının tam İstanbul Konferansı'nın açılış gününe rastlamasında diplomatik bir taktik vardı. Fakat I. Meşrutiyet hareketini ve Anayasa ilanını sadece bu nitelikte görmek yanlış olur. I. Meşrutiyet, 1808 Sened-i İttifak'tan başlayıp, Tanzimat ve Islahat Fermanlarından geçerek oluşmuş hem bir fikir hareketinin ve hem de siyasal uygulamaların varmış olduğu bir sonuçtu. (Armaoğlu, 2003: 512)

1293 (1876)'de Kanun-u Esasi adı ile bir anayasa ilk defa kamu hukukumuzda girmiştir. Kanun-u Esasi'ye göre yürütme gücü yine hükümdarda toplanmış, yasama faaliyeti ise hükümdarın nüfuzu altına sokulmuştur. Fakat bu anayasa hükümdarı

yeterince kısıtlamamış tam tersine onu ve otoritesini, yasal ve meşru hale getirmiş ve ona Meclis'i kapatma hakkını tanımıştır. (Eroğlu, 1990: 58)

1876 Anayasası Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk defa olarak anayasalı rejimi başlatmakla beraber, bu I. Meşrutiyet hareketi de bir halk hareketi; aşağıdan yukarıya yönelen bir baskı ve istek sonucu ortaya çıkmış değildir. Padişahlığın mutlak otoritesini bir dereceye kadar törpüleyerek ve Osmanlı vatandaşları için de, bazı esas hak ve hürriyetler getirmek suretiyle, monarşiye dayanan bir anayasalı rejim kuran ve bundan dolayı da Meşrutiyet denen 1876 düzeni, esasında Yeni Osmanlılar olarak tanınan bir avuç Osmanlı aydınının teşebbüsü/girişimi ile ortaya çıkmıştır. Bu bir avuç aydın, Osmanlı Devleti'nin gittikçe artan çöküntüsüne karşı çare ararlarken, bu çareyi anayasalı bir rejimde bulmuşlar ve bu rejimi, II. Abdülhamid'i tahtta çıkarırlarken, onunla yaptıkları pazarlık sonucu gerçekleştirmişlerdir. Avrupa'daki liberal hareketlere oranla farklılık, bir daha burada da kendisini göstermiştir. (Armaoğlu, 2005: 58)

1876 tarihli Meşrutiyet hareketi fazla devam etmemiştir. I. Meşrutiyet, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na varan Balkan buhranı içinde ilan edilmişti. Bir yandan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın çıkması, öte yandan hükümeti ve yönetimini kontrol amacı ile Meclis'te yapılan sert eleştiriler, Abdülhamid'in hoşuna gitmedi. Anayasa'nın 113. maddesinin kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak, 13 Şubat 1878'de, Meclis-i Mebusan'ı kapattı ve bu suretle Meşrutî Monarşi de sona erdi. (Armaoğlu, 2003: 594)

4. 1. 3. 5. II. Meşrutiyet

II. Abdülhamid'in bütün despotizmine rağmen, Osmanlı aydınları arasında gelişmekte olan anayasacılık ve hürriyetçilik hareketinin arkası kesilmemiştir. Bununla beraber, Abdülhamid'in istibdadı, Jön Türk Hareketi'nin ikinci defa örgütlenmesini önleyemedi. Beş öğrenci İttihad-ı Osmanî adında bir cemiyet kurdular. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin amacı hiçbir fark gözetmeden toplumun çıkarlarını korumak, toplumu kurtarmak ve Meşrutiyet'i tekrar ilan etmek, yürürlüğe sokmaktır. (Armaoğlu, 2005: 58)

Cemiyet, kurulduktan sonra, Paris, Cenevre ve Kahire’de şubeler açmış, İstanbul’da pek çok taraftar toplamış, Tıbbiye, Harbiye ve Mülkiye öğrencileri arasında hızla yayılmıştır. İmparatorluk dışındaki Müslümanlarla temas kurulmuş, bu temaslarla İslamcılık yerine Türkçülük anlayışını benimsemiştir.

Yeni Osmanlılar ya da Birinci Jön Türk hareketinde olduğu gibi, İttihat ve Terakki hareketinin de en büyük kusuru, sistematik bir fikir birliğini ve ortak bir görüşü gerçekleştirememiş olmasıdır. Hepsi de istibdat rejiminin sona erdirilmesi gerekliliğinde ve meşruti bir yönetimin kurulması zorunluluğunda birleşmişlerdir. Fakat, Meşrutiyet’in ilanı halinde İmparatorluğa verilecek siyasal yapı, aralarında görüş ayrılığı doğurmuştur. Bununla birlikte dış politikaya bakıştaki farklılıklar da, mevcut fikir ve görüş ayrılığını şiddetlendirmiştir. Başka bir deyişle, Osmanlı İmparatorluğu’nun kurtarılması ve yıkılmasının önlenmesi hususundaki temel sorun, görüşleri ve fikirleri farklılaştırmıştır. Bunun sonucu olarak, kimisi İttihat ve Terakki taraftarı, kimisi ise onun karşısında olmak üzere, farklı kuruluşlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Fikir ve görüşlerdeki farklılıklar ve hatta çatışmalar, eylem alanına da intikal etmiş, mesela İttihat ve Terakki’nin kurucularından İshak Sükuti ve İbrahim Temo’nun da yakın ilişki içinde olduğu, Osmanlı İhtilal Fırkası 1896’da Cenevre’de kurulmuştur. Bu fırkanın İstanbul’daki Ermeni terör örgütleri ile, suikast hazırlıklarına girişmesi artık teröre dayalı eylem hareketlerini ön plana çıkarmaya başlamıştır. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Bu nedenle, en son 1889’da başlayan fikir planındaki mücadele, 7 yıl sonra, 1896’da, eylem ve hatta terör niteliğine dönüşme eğilimi göstermeye başlamıştı. O kadar ki, İttihat ve Terakki’nin Mısır şubesi, terör eylemlerini pekiştirmek için Yeni Osmanlılar adı ile yeni bir cemiyetin kurulmasını istiyorlardı. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

İttihat ve Terakki içinde belirmeye başlayan görüş ayrılıklarını gidermek ve bütün Jön Türkleri bir araya getirmek amacı ile 4 Şubat 1902 tarihinde Paris’te bir Jön Türk Kongresi toplanmıştır. Kongre fikir ayrılıklarını uzlaştırma yerine, bu ayrılıkları şiddetlendirerek ve Jön Türkleri iki gruba parçalayarak sona erdi. Kongre’de iki temel sorun tartışıldı: 1. Bir inkılâp sadece yayın yoluyla başarılamaz; aynı zamanda ihtilal

metodunu da kullanmak gerekir. 2. İnkılâbın başarılı olabilmesi için yabancı devletlerin de müdahale ve desteğini sağlamak gereklidir. (Armaoğlu, 2003: 592)

Tartışmalar, esas itibariyle bu ikinci nokta üzerinde yoğunlaştı. Özellikle gayr-ı müslim delegeler yabancı müdahalesini savunmaktaydılar. Fakat Prens Sabahattin Bey bu noktaya bir açıklık getirerek, yabancı müdahalesinin Osmanlı Devleti'ne daima zarar verdiğini, fakat içerde yapılacak bir ihtilalin de, başarılı olabilmesi için, “menfaati menfaatimize uygun”, yani bir dost devlet tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtti. Bununla beraber, yabancı müdahalesine kesin bir şekilde karşı olanlar bu görüşü benimsemediler ve sonunda, Kongre, o zamanın deyişi ile “Müdahaleciler” ve “Âdemi Müdahaleciler” diye iki gruba ayrılarak dağıldı. Çoğunluk, Prens Sabahattin Bey'in yanında yer alan “Müdahaleciler” in elinde idi. Azınlık olan “Âdemi Müdahaleciler” in lideri Ahmet Rıza Bey'di. Fakat kısa bir zaman zarfında giderek çoğunluğu kazanacak ve duruma egemen hale gelecek olan Âdemi Müdahaleciler esas İttihat ve Terakki Cemiyetini meydana getirecektir. (Armaoğlu, 2003: 594)

Müdahaleciler, Prens Sabahattin Bey'in liderliğinde hemen Paris'te, Teşebbüs-ü Şahsî ve Âdemi Merkeziyet Cemiyetini kurdular. Adından da anlaşılacağı üzere, bu cemiyet liberal bir felsefeye sahip olup, yerel yönetimlere ağırlık vermekteydi. Vilayet merkezindeki vali, mali ve adli amirler Hükümet tarafından tayin edilecek, fakat vilayetin yönetimi, vali başkanlığında, yerel halkın seçtiği bir meclis tarafından yürütülecekti. Yerel memurlar vali tarafından ve ırk nispeti/oranı gözetilerek tayin edilecekti. Siyasi ve idari açılardan merkeze bağlı olacak olan yerel bölgeler, eğitim, ekonomi ve sosyo-kültürel alanlarda bağımsız bir şekilde, kendi gelişimlerini kendileri tamamlayacaklardı. (Akşin, 2004: 47)

Ahmet Rıza Bey liderliğindeki “Âdemi Müdahaleciler” ise, İttihat ve Terakki adını değiştirerek yine Paris'te Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyetini kurdular. Cemiyet, milli ahlakı ve milli adetleri geliştirmeyi ve bununla birlikte İmparatorluğun çeşitli unsurları arasında bir kaynaşma sağlamayı; Osmanlı Devleti'nin siyasal bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumayı temel amaçları arasında kabul etmekteydi. Diğer taraftan, 1876 Anayasası'nın tekrar yürürlüğe konması, Osmanlı

Saltanat ve Hilafetinin devam edeceği gibi hususlar da Cemiyet Tüzüğü'nde yer almakta idi. (Armaoğlu, 2003: 599)

1902 Paris Kongresi'nde azınlıkta kalmalarına rağmen Terakki ve İttihat Cemiyetini kuranlar, Cemiyetin özellikle Rumeli'de çabuk yayılması gibi bir nedene dayalı olarak kısa sürede çoğunluğu elde ettiler. Bu arada, 1906 Eylülünde Selanik'te üyelerinin çoğunluğunu askerlerin teşkil ettiği, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurulmuştu. Kurucuları arasında İsmail Canbulat, Mithat Şükrü, Bursalı Tahir ve Talat Bey gibi II. Meşrutiyet'in önemli kişileri de bulunuyordu. Bu cemiyet, 27 Eylül 1907 tarihinde Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti ile birleşmiştir ki, bu İttihat ve Terakki'nin Rumeli'de yayılmasında önemli bir faktör olmuştur. Ayrıca, bu birleşme yoluyla İttihat ve Terakki askerleri de bünyesine almış bulunuyordu ki, bu gelişme Cemiyet'in tarihinde önemli bir aşama teşkil ediyordu ve II. Meşrutiyet Hareketi'nin İttihat ve Terakki tarafından başarılmasında büyük rol oynamıştır.

Tüm bunlar olurken, ülke içinde ve ülke dışındaki çeşitli cemiyetlerin varlığına ve bundan doğan görüş ayrılıklarına rağmen, 1908'e gelindiğinde, hürriyetçi hareketin başarısı ve Abdülhamid istibdadının yıkılması için, bütün ülkede geniş bir zemin teşekkül etmiş bulunuyordu. Bütün bu faaliyetlerin tek ve ana noktasını bu istibdadın yıkılması teşkil ediyordu. Görüş ayrılıkları bu temel amaçtan sonra geliyordu. Farklılıklar amaçta değil, izlenecek metod ve yolların seçiminde idi. Osmanlı içinde bunlar yaşanırken Avusturya-Rusya mücadelesine paralel olarak Balkanların durumu iyice karışmaya başlamıştı. Bu atmosfer içinde İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola Haziran 1908'de Reval'de buluştular ve Avrupa sorunlarını görüştüler. Bu görüşmelerden sonra yapılan açıklamalarda esas itibariyle Makedonya'da yapılacak reform konusu ilan edilmiştir. Bu haber, Makedonya'daki İttihat ve Terakki üyeleri arasında endişe ve korku uyandırdı. Avrupa Devletleri'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamaya karar vermiş olmalarından korkuldu. Bu sebeple, İttihat ve Terakki, artık Osmanlı Devleti'nin siyasal düzeninin reforme edilmesi için harekete geçmenin zamanı geldiğine karar verdi. Yani Osmanlı Devleti'nin parçalanma teşebbüsüne Meşrutî yönetimin kurulması ile karşılık verecekti. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Padişah Abdülhamid, İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki faaliyetlerini adamları vasıtasıyla devamlı kontrol altında tutuyordu. İlk iş olarak İttihat ve Terakki bu adamları ortadan kaldırmaya çalıştı. Padişah sert tepki gösterdi ve Selanik ile Manastır'daki 38 üst rütbeli subayı İstanbul'a getirterek, muhakeme ve hapsedirdi. Bu olay, Rumeli'de bulunan İttihat ve Terakki'li subayları endişelendirdi, bunlar harekete geçmeye karar verdiler. Resne'de bulunan Kolağası Niyazi Bey, 3 Temmuz 1908'de, yanına aldığı gönüllülerle dağa çıkıp, Anayasa ilan edilmedikçe silahı elden bırakmayacağını ilan etti. Bu girişim, büyük bir hareketin başlangıcı oldu. İttihat ve Terakki'ye mensup subaylar, silah depolarını açıp, halka silah dağıttılar. Padişahın oraya gönderdiği yetkililer yine ortadan kaldırıldı. 20 Temmuz'da İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden Enver Bey de Niyazi Bey'e katıldı. Padişahın Anadolu'dan sevkettiği askerler, olayların merkezi olan Manastır'da harekete katıldılar. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Bu şiddet olayları yaşanırken, bir yandan da yazılı araçlarla padişah baskı altına alınmaya başlanmıştı. Bu durum padişahı tereddüt içinde bırakırken, İttihat ve Terakki'nin Manastır Merkezi 23 Temmuz 1908'de meşrutiyeti ilan etmiş, Selanik Merkezi de bu harekete katılmıştı. Hareketin yayılması padişaha yapacak bir şey bırakmamıştı. Direnmenin faydasızlığını gören II. Abdülhamid "Kanun-u Esasi'yi ben tesis etmiştim... Mademki milletim bu kanunun yine mer'iyetini istiyor, ben dahi verdim" diyerek 24 Temmuz 1908 günü 1876 Anayasası'nın yeniden yürürlüğe konulduğu ilan edilerek, II. Meşrutiyet dönemi başlamış oldu.

Meşrutiyet'in ilanı içerde büyük bir sevinç uyandırdı. Halk Abdülhamid'in 33 yıllık istibdadından bunalmıştı. Şimdi ülkeye hürriyet geliyordu. Sevinç o kadar büyük oldu ki, 24 Temmuz günü sokaklarda Müslüman hocalarla Rum ve Bulgar papazları birbirleriyle öpüşmekten geri kalmadılar. Meşruti bir yönetimde durumlarını daha fazla kuvvetlendireceklerini ve Meclis-i Mebusan'daki temsilcileri ile seslerini daha iyi işittirebileceklerini uman Hıristiyan unsurlar olaydan gayet hoşnuttular.

Meşrutiyet genel olarak dışarıda İngiltere, Fransa ve Almanya tarafından memnunlukla karşılanırken; Rusya, her zaman olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin

toparlanmasının, güçlenmesinin işine gelmemesinden ve kendi sınırları içindeki Müslümanlar üzerinde etki yapmasından endişe ettiği için memnun değildi. Avusturya ise, bunu Bosna-Hersek'in ilhaki için fırsat bildi. (Armaoğlu, 2003: 602)

20. yy.ın ilk yılları ile birlikte Rumeli'nin Selanik ve Manastır vilayetlerindeki subaylar arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti faaliyetlerinin hızla yayılması, bir bakıma bu harekete askeri bir güç kazandırmış ve II. Meşrutiyet hareketinin gerçekleşmesinde büyük rol oynamıştır. Bu gelişmenin sonucu olarak da, Osmanlı İmparatorluğu'nda ikinci defa olarak anayasalı rejimin ilan edilmesi askerler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, 19. yy boyunca, varlığını devam ettirebilmek için, hem içerde ve hem dışarıda bir takım tedbirlere başvurmuştur. İmparatorluk, içyapısını daha sağlam temellere dayandırmak için hürriyetçi ve anayasacı tedbirlere başvurmuş öte yandan da dışarıdan yönelen tehlikelere karşı varlığını bir dış politika oluşturmuştur. Bu politikaya da kısaca değinecek olursak; (Armaoğlu, 2005: 53)

Osmanlı İmparatorluğu 1699'dan sonra özellikle Rusya'nın tehdidi ve baskısı altına girmeye başlamış ve buna 18. yy.ın başlarından itibaren Balkanlarda Avusturya da eklenmişti. Bunun neticesi olarak da, 18. yy içinde, birkaç defa bu devletlerle savaşmak zorunda kalmıştı. Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rusya'ya karşı yaptığı bu savaşlarda, başka bir devlete dayanmak zorunluluğunu duymamış, bu savaşlarda çoğunlukla yenilmesine ve hatta bazen galip gelmesine rağmen, bu savaşları kendi gücü ile yürütebilmiştir. 19. yy.a gelindiğinde, bir yandan Avrupa'daki kuvvet dengesinin şartları ve unsurları büyük değişme geçirmiş, bir yandan da Osmanlı Devleti'nin kendisi zayıflamıştır. İşte bu durum karşısında Osmanlı Devleti dışarıdan kendisine yönelen tehdit ve tehlikelere karşı, yanına bir büyük devleti almak suretiyle bir denge meydana getirerek varlığını korumaya, dağılma ve yıkılmasını önlemeye çalışmıştır.

1798-1878 yılları arasında ise Osmanlı İmparatorluğu kendisine yönelen Rus tehlikesine karşı İngiltere'ye dayanmıştır. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye dayanabilmesi ve Rus tehlikesine karşı İngiltere ile bir denge kurabilmesi için, İngiltere'nin de Osmanlı Devleti'ni desteklemesi gerekirdi. İngiltere Osmanlı'yı neden destekledi?

Bu sorunun cevabı, Hindistan Meselesi ile ilgilidir. İngiltere 1756-1763 Yedi Yıl Savaşları sonunda Fransa'dan Hindistan sömürgeciğini ele geçirmişti. Bu büyük sömürge çağın şartlarına bağlı olarak İngiltere'nin ekonomik hayatında önemli bir yer tutmaya başladı. İngiltere'nin bu sömürgeciği ile bağlantısı ise, Mısır, Akdeniz ve Cebelütürk Boğazı'ndan geçmekteydi ve buna İngiltere'nin İmparatorluk Yolu deniyordu. Bu yol, 1787-1792 dönemine gelinceye kadar herhangi bir tehlike altında kalmamıştı. Bu yıllar arasındaki savaşta Avusturya ve Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmak ve onun yerine eski Bizans'ı kurmak suretiyle, özellikle Rusya'nın Boğazlara yerleşmek istemesi, İngiltere'yi ciddi bir tehlike ile karşı karşıya bıraktı. Çünkü bu sırada Kuzey Karadeniz kıyılarına iyice yerleşen Rusya, Boğazları ele geçirip Akdeniz'e incek olursa, bu İngiltere'nin İmparatorluk Yolu'nun bu devlet tarafından tehdit edilmesi ve hatta kesilmesi demek olabilirdi. İngiltere şunu anladı ki, Osmanlı Devleti'nin varlığı ve devamı, Rusya'nın Boğazlardan Akdeniz'e inmesini önlemede önemli bir engel teşkil ediyordu. Bu sebepten, 1791 yılından itibaren İngiltere, Rusya'nın Akdeniz'e sarkmasını engellemek için, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruma politikasını benimsedi. (Armaoğlu, 2003: 43)

Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin, İngiltere'nin bu yeni politikasını görmesi ve kendisine yönelen tehlikelere karşı büyük bir devlete dayanarak bir denge politikası takibine başlaması, ancak 1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesinden itibaren mümkün olabilmiştir. Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi hem İngiltere'yi ve hem de Rusya'ya telaşlandırdı. İngiltere telaşlandı, çünkü Mısır'ı işgal eden Fransa, İngiltere'nin Hindistan'la olan bağlantısını kesiyordu. Rusya telaşlandı, çünkü Napolyon Mısır'dan sonra Suriye'yi işgal ederek kuzeye doğru çıkmaya başlayınca, Rusya, Napolyon'un Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmasından korktu. Sebebi gayet açıktı: Rusya, zayıf bir Osmanlı Devleti'nden Boğazları alabilir, lakin kuvvetli bir Fransa'nın elinden alması ise herhalde pek kolay olmazdı. Bu sebeplerden dolayı, hem İngiltere hem de Rusya Osmanlı Devleti'yle birer ittifak yaparak, Napolyon'u Mısır'dan çıkardılar.

Bu olay, büyük devletlerin kendi toprakları üzerindeki çıkar mücadelelerini Osmanlı Devleti'ne açık olarak gösterdi. Şu halde Osmanlı Devleti, kendisine yönelen

tehlikleri bertaraf etmek ya da hafifletmek için bu devletleri birbirine karşı oynayabilirdi. O sırada Osmanlı Devleti için esas tehlike Rusya'dan geldiğinden, bu tarihten sonra Osmanlı Devleti İngiltere'ye dayanma yoluna gitmiştir. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

İngiltere'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü Rusya'ya karşı koruma politikası 1878'e kadar devam etti. Bu tarihten sonra bu politikayı terk etti. Çünkü, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı İngiltere'ye şunu gösterdi ki, Osmanlı İmparatorluğu artık çok zayıftır ve yıkılmaya mahkumdur. İngiltere'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışması bundan sonra boşunadır. İmparatorluğu ayakta tutmak artık mümkün değildir. O halde, Rusya'nın Akdeniz'e sarkmasını önlemek için şimdi ne yapılmalıdır? İngiltere yeni bir politika olarak şunu kabul etti: Osmanlı İmparatorluğu nasıl olsa yıkılacağına göre, bu devleti Rusya yıkıp, yıkıntıları üzerine o yerleşeceği yerde, İngiltere yıkmalı ve bu yıkıntılar üzerine kendisi yerleşip, bu suretle Rusya'nın güneye sarkmasını önlemelidir. (Armaoğlu, 2005: 44)

Daha sonraki dönemde ise yani 1888-1918 yılları arasına da değinecek olursak;

Almanya kuruluş sürecinde, 1871 yılında Fransa'yı ağır bir yenilgiye uğratmıştı. Fransa bunu hazmedememiştir. Fakat Almanya'nın karşısına yanına birisini almadan tek başına çıkmayacaktır. Bundan dolayıdır ki, Bismarck'ın bundan sonra politikası Fransa'yı Avrupa'da yalnız bırakmak olacak ve bunun için de çeşitli antlaşma ve anlaşma kombinezonlarına girişecektir. Bu aktif politika, Almanya'ya Avrupa'da mutlak bir üstünlük sağlayacaktır.

Bismarck, daima bir "Avrupa Politikası" izlemeye önem vermişti. Almanya'nın faaliyetlerini Avrupa dışına taşırmamaya özen göstermişti. Şu da bir gerçek ki barış için kurulan kombinezonlar I. Dünya Savaşı'ndaki gruplaşmanın temelini teşkil oluşturacaktır. (Armaoğlu, 2003: 521)

1888'de İmparator II. Wilhelm, Bismarck'ın aksine, bir "Dünya Politikası" izlemeye başlamıştı. Bu politika çerçevesi içinde II. Wilhelm Osmanlı Devleti ile de yakın münasebetler kurdu. Amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kızıldeniz ve Hint

Okyanusu'na kadar uzanan toprakları ile İngiltere'nin İmparatorluk Yolu'nu vurmaktı. Bunun içinde Berlin-Bağdat demiryolu projesini ortaya atmış ve Osmanlı toprakları içinde Bağdat'a kadar uzanan bir demiryolu yaparak Basra Körfezi'ne çıkmak istemiştir. Bu demiryolu işi İngiltere'yi gerçekten endişelendirmiştir.

Almanya'nın bu yeni politikası, Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki münasebetleri günden güne geliştirerek, denge politikası içinde Osmanlı Devleti'nin yeni bir dayanak bulmasını sağlamışsa da, I. Dünya Savaşı, birlikte savaşan iki imparatorluğun da sonunu getirmiştir. (Armaoğlu, 2005: 46)

4. 1. 3. 6. Fikir Akımları

19. yy.da daha düzenli ve programlı bir şekilde yapılmaya çalışılan İslahat hareketleri, İmparatorluğun iç bünye rahatsızlıkları ve dış baskılar sebebiyle başarıya ulaşamamıştır. Toplum hayatı düzene girmemiş, "Hasta Adam" iyileşmemiş, eski ve yeni mücadelesi bütün şiddeti ile devam etmiştir. Ancak 19. yy.ın ikinci yarısından sonra Devleti batmaktan kurtarmak amacını güden, daha önce üzerinde durduğumuz siyasi gelişmeler paralelinde bir takım fikir akımları belirmeye başlamıştır.

Devletin dirlik ve bütünlüğünü temine çalışan bu teorik görüşler, fikir akımları, küçük çapta birer devlet doktrini olarak da ele alınabilir. 19. yy.da Osmanlı Devleti'ni düştüğü zor durumdan kurtarmak, gidişatını değiştirmek ve devleti eski gücüne kavuşturmak amacıyla toplum içinde etkili olan fikir akımları Federalcilik, Batıcılık, İslamcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük şeklinde sıralanabilir. (Eroğlu, 1990: 60)

4. 1. 3. 6. 1. Federalcilik

Bu akımın temsilcisi Prens Sabahattin ve onun kurduğu Teşebbüs-ü Şahsi ve Ademi Merkeziyet Cemiyeti olmuştur. Prens'e göre, Federalcilik akımının amacına ulaşabilmesi için; tüm farklı unsurları ile bir bütün kabul edilen Osmanlı milleti, medeni milletler arasına katılabilmek için sosyal hayatını güçlendirmeyi; yani hiçbir fark gözetilmeksizin Osmanlı adı altında yaşayan kadın erkek her birey maddi ve manevi kuvvetini geliştirecek araçları temin etmelidir. Bunun gerçekleşmesine istibdat izin

vermeyeceği için her şeyden önce bu düzeni yıkmak gerekir. İstibdadın ayaklar altına aldığı medeni haklar yalnız bir kısım halkın değil, Osmanlılığı teşkil eden bütün toplulukların hakları olduğu için bunların hürriyet isteyen vekilleri toplanıp genel bir birlik meydana getirmelidirler. Bundan anlaşılacağı üzere bu fikir Osmanlıcılıktan hareket etmektedir. Nitekim Sabahattin'e göre Osmanlılık bir bütündür ve Osmanlı halkları bir Osmanlı milleti teşkil etmektedir. Osmanlı milliyeti şuuru ise henüz Osmanlı İmparatorluğu toplulukları tarafından benimsenmiş değildir. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Bu akıma göre, istibdadın yıkılmasından sonra hem Osmanlı'nın gelişimi için, hem de Osmanlı'ya bağlı toplulukların tatmin edilebilmesi için, bireycilikten doğan yerinden yönetimin ilkelerinin uygulanması gerekir. Batı kültür ve medeniyetine dayanılarak iktisadi kalkınma için bireylere çeşitli hakların verilmesini ve buna bağlı olarak/bunun paralelinde sanayide sınırlamaların kalkmasını, devlet içinde federal yapıya geçilmesini savunmaktadır. Doğal olarak federalcilik anlayışı, federal yapı içinde eğitim, kültür, sanayi ve benzeri alanlarda özerkliğe geçilmesini öngörerek, liberal niteliği ile ön plana çıkmaktadır. Prens Sabahattin, Teşebbüs-ü Şahsi ve Âdemi Merkeziyet Cemiyeti'nden sonra Osmanlı Ahrar Fırkası çatısı altında aynı fikirleri savunmaya devam etmiştir. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

4. 1. 3. 6. 2. Batıcılık

Köklerini Osmanlı'nın reform hareketlerinde bulan, Tanzimat döneminde önemli bir ivme kazanan Batıcılık akımı, içeriği itibariyle devletin ve toplumun kurtuluşunu Batı'nın sosyal, siyasi ve felsefi görüşlerinde arayan düşünce akımıdır. Bu görüş, Devletin ancak Batılılaşmak suretiyle kurtulabileceğini, bunun için de çeşitli cephelerde önemli değişimlerin gerçekleştirilmesinin yanı sıra Batı'nın her şeyinin hatta düşünce tarzının bile alınmasının gerekliliğini ileri sürmektedir. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Batıcılık akımının taraftarları, Meşrutiyet'in tekrar tekrar kurulmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nun batma tehlikesinden kurtulmamasının sebebini, Osmanlı Devleti'nin bünyesinde, Meşruti idarenin yaptığı değişikliklerin sınırlı ve eksik oluşunda aramışlardır.

Sanat, şiir, roman, güzel sanatlar gibi alanlarda kendisini gösterebilen Batıcılık akımı iktisadi, bilimsel ve sosyal görüşlerinin sınırlı kalması nedeniyle daha çok taklide dayalı bir uygulama haline gelmiştir. Fakat her ne olursa olsun, Osmanlı döneminde gerçekleştirilen bir çok değişim, ordu, eğitim ve bayındırlık gibi alanları da kapsayacak şekilde bu akımın paralelinde gerçekleştirilmiştir. (Eroğlu, 1990: 65)

4. 1. 3. 6. 3. Osmanlıcılık

Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan unsurlar arasında hiçbir ayırım gözetmeden, Osmanlı halklarını, haklar ve ödevler bakımından eşit duruma getirmeyi hedefleyen ve bu anlayışa bağlı olarak devletin mevcut sınırlarını koruma amacı güden fikir akımıdır. “Ben tebaamdaki din farkını ancak cami, havra ve kiliselerine girdikleri zaman görmek isterim...” şeklinde ifade kullanan II. Mahmut’un döneminden itibaren izlerini görmeye başladığımız bu akım Birinci Meşrutiyet’in düşünsel zeminini oluşturacaktır. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Osmanlıcılık akımının temsilcileri için, milli birlik, milli şuur/bilinç, milli mefkûre/amaç/ülkü ancak Osmanlı birliği ile ve bu birliğin gereklerinin yerine getirilebilmesiyle gerçekleşecek ve devlet de ancak bu sayede yıkılmaktan kurtulabilecektir. Osmanlıcılık fikrine taraftar olanlar, bütün Osmanlıların siyasi birliğini gerekli görüyorlar ve ortak vatan gereğini savunuyorlardı. Osmanlılık fikrinin zaferini gösteren I. Meşrutiyet devri uzun sürmemiş, II. Abdülhamid’in Osmanlılık fikrinin zararlı olduğu kanısına vararak istibdat yönetimini uygulaması, bu akımın uygulamada başarısını sindirmiş ve fikrin önemini kaybolmasına sebep olmuştur. (Eroğlu, 1990: 61)

Osmanlıcılık formülü, ne Balkanları ne de Arapları hiçbir zaman tatmin etmemiştir. Bununla birlikte dönemin şartları içinde Osmanlıcılık akımı, 1789’dan itibaren gelişmeye başlayan milliyetçilik akımının gereklerine tamamen zıt bir şekilde ortaya çıktığından ve gerçeklere de cevap vermediğinden başarısızlığa uğramıştır. (Eroğlu, 1990: 62)

Aslında bu uygulamanın başarılı sonuçlanması da hayli zordu.

Zaten; Osmanlılık gibi bir uygulama neticesinde Türkler de dâhil bir çok unsurun Araplar karşısında, zaman içerisinde erimesi ve hakimiyetin mevcut parlamenter düzen içerisinde Araplara geçmesi ihtimali vardı. Hâlbuki karışmayı ve bir arada yaşamayı Araplar dâhil birçok unsur istemiyordu. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Böyle global bir yapı Rusya'nın hem siyasi ve hem de Balkanlar üzerindeki mezhepsel politikalarıyla çatışmakta idi. Dolayısıyla bu ülkenin böyle bir kaynaşmaya ya da Osmanlı milleti oluşturma çabalarına göz yumması beklenemezdi. Avrupa'nın da Rusya'dan farklı davranması beklenemez. Zira onların da ekonomik, siyasi vs. politikalarını ya da Şark Meselesi'ni bir yana bıraksak bile, en basitinden dinsel sebepleri göz önüne aldığımızda bu uygulamaya pek razı olmayacakları aşikârdır. Nitekim tarihi gelişmeler bu ihtimallerin hepsini haklı çıkaracaktır. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

4. 1. 3. 6. 4. İslamcılık

İslamcılık, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasi bütünlüğünü korumak amacıyla ileri sürülen hal şekillerinden biri olarak, gerek Tanzimat'tan önceki devrede, gerek Tanzimat devrinin fermanlarında ve bu devrin fikir hareketlerinde, gerekse I. ve II. Meşrutiyet devrinin fikir ve uygulama alanında görülmüştür. Memlekette, İslamiyet'te ve dünyanın her tarafındaki Müslümanlara önem veren ve bütün Müslümanlar arasında bir birliğin gerçekleşmesini mümkün kılmaya çalışan ve devletin sosyal bağlarını din birliğinde arayan bu akım, bilhassa I. Meşrutiyet'in sonlarına doğru büyük bir gelişme göstermiştir. I. Meşrutiyet'i izleyen istibdat devrinde, Osmanlılık ülküsünün terk edilmesi bir zorunluluktu. Çünkü Osmanlılık ancak meşrutiyet idaresi ile devam edebilirdi. Osmanlılık ülküsü/amacı/anlayışı/düşüncesi terk edilince, dinci bir ülkeye yani İslamcılığa gidilmiştir. (Eroğlu, 1990: 62) Fikir olarak temellerini Cemaleddin Afganî'nin attığı İslamcılığı, Sultan II. Abdülhamid mutlakiyet idaresinin temel taşı yapmış, iç idarede ve dış siyasette İslamiyetçi bir sistem, devletin uyguladığı bir sosyal politika prensibi haline getirmiştir. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Abdülhamid'in eylem durumuna getirdiği İslamcılık akımı, teokratik bir devlet düşüncesini benimsemekte, din ile devlet arasında ve tüm Müslümanlar arasında tam bir kaynaşmayı ifade etmektedir.

Bu akım, yabancı devletlere karşı, Osmanlı Devleti'ne din birliğine dayanan yeni bir kuvvet, geniş ve sağlam bir dayanak temin etmek gayesiyle, gerçekleşmesindeki imkânsızlık ve ortaya çıkaracağı sakıncalar göz önüne alınmadan uygulamaya konulmuştur. Nitekim bu uygulama aslında Tanzimat Fermanı'nı ve ilkelerini hükümsüz bırakmış ve hemen bunun paralelinde toplumlar arasındaki uçurumları ve düşmanlığı artırmaya başlamıştır. (Eroğlu,1990: 63)

İslamcılık akımının dünya İslam birliğini amaçlayan ideali ise Osmanlı açısından tamamen imkânsız idi. Bu anlayışın uygulanması dinler ve mezhepler arasındaki mevcut çatışmaları büyütecek ve bunun paralelinde bünyesinde Müslüman kitleleri bulunduran devletlerin tepkileri ve engellemeleri ile karşılaşacak, olması kaçınılmazdı. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

4. 1. 3. 6. 5. Türkçülük

Türkçülük hareketine gelince, genel olarak tüm Türklerin bir araya getirilmesi düşüncesidir. Bu akım, Abdülhamid devrinde dil, edebiyat ve tarih alanlarında bir fikir hareketi olarak gelişmiş, Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi bir idare ve siyaset sistemi haline gelememiştir. Meşrutiyet devri ve Osmanlıcılık anlayışı bu akımın doğmasını zorlaştırmıştır. Türkçülük akımı, devletin kurtuluş ve yükselme çaresini, Türk unsurunun millet halinde oluşmasında, milli varlığı idrak etmesinde aramıştır. Devlet içindeki Türklerin de bilinçlendirilmesini ve bu halka dayanarak sınırların oluşturulmasını, sonraki süreçte sınırların dışındaki Türklerin de bilinçlendirilerek birliğin büyütülmesi amacını taşıyan bu akımın temsilcilerinden en önemli isim Ziya Gökalp'tir. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Osmanlı Devleti'nin yaşadığı son dönem siyasi gelişmeleri, Avrupalı Devletlerin tavırları-Şark Meselesi, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı bu akımın güçlenmesine neden olmuştur. (Eroğlu, 1990: 64) Fakat İslamcılık akımı için geçerli olan birçok

faktör aslında bu akım için de geçerli olmuştur. Nitekim bu yaklaşımda Türk olmayanların devletten ayrılmaları ile, Osmanlı'nın parçalanması ihtimali kuvvetlenecek ya da Osmanlı'nın coğrafi-sınırsal, siyasi, sosyal, vs. açılardan Batı'dan iyice Doğu'ya kayması gerekecektir. Bununla birlikte bu akımın uygulanmasına Rusya'nın pek hoşgörü ile bakmayacağı gibi bir gerçek bu akımın başka bir imkânsız yanını ortaya koymaktadır. (Özgür Ansiklopedi,2009)

Fransız İnkılâbı'nın Anadolu'ya yansıyan şekli ile Çanakkale'de bir ruh olarak kendini gösteren milliyetçilik akımını makul yaklaşımlarla ortaya koyan, uygulayan ve başarıya ulaştıran Mustafa Kemal Atatürk olacaktır. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

4. 1. 4. I. Dünya Savaşı Öncesi Genel Durum

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Kanun-ı Esasi tekrar yürürlüğe konuldu ve seçim çalışmaları çerçevesinde Müslüman, Hıristiyan herkese din ve ırk farkı gözetmeksizin Milletvekili seçilme hakkı tanındı (Yılmaz, 1994: 192).

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti hem dışarıda hem içeride, aniden ortaya çıkan önemli sorunlarla yüz yüze kalmıştı. Nitekim 1878 Berlin Antlaşması ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bosna-Hersek ve Yeni Pazar sancağına el koymuş buralara yönelik devamlı politikalar üretmekteydi. Bu arada, Uzak Doğu'dan denize açılma girişimleri karşısında Japonya'dan 1905 yılında ağır bir tokat yiyen Rusya da tekrar Balkan politikalarını ön plana çıkarmış ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun faaliyetlerini yakından izlemeye başlamıştı. Sırbistan da Adriyatik Denizi'ne açılmak için Bosna-Hersek'i gözüne kestirmişti. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Rusya el altından yaptığı görüşmelerde Boğazların kendisine açılmasına karşılık, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na katılmasını kabul etmişti. Fakat aynı zamanda Osmanlı'nın Meşruti düzene geçmesiyle bir Osmanlı toprağı olan Bosna-Hersek'in de Meclis-i Mebusan'a milletvekili göndermesi söz konusu olmuştu. Bu gelişme Bosna-Hersek ile İstanbul'un ilişkilerinin düzelmesi ve Berlin Antlaşması'nda yer alan Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgal ve yönetimine ait hükümlerinin değiştirilmesi sonucunu verebilirdi. Üstelik Avusturya'dan Bosna-

Hersek'e yönelik politikaları nedeniyle kurtulmak isteyen Sırbistan da bu girişimleri destekleyecekti. Bunu dikkate alan Avusturya 5 Ekim 1908 tarihinde bölgeyi ilhak ettiğini açıkladı. Avusturya'nın bu tavrı Osmanlı Devleti, Sırbistan ve Rusya'dan büyük tepki aldı. Öyle ki, ortaya çıkan bu kriz nedeni ile neredeyse bir Avrupa Savaşı an meselesi haline gelmişti. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Osmanlı Devleti, Avusturya'ya karşı tepki kampanyaları ve bu devletin mallarına karşı boykot başlattı. Sırbistan'ın tepkisi daha büyük oldu. Artık Sırlar Avusturya ile savaşmaktan bahsetmeye başlamışlardı. Sırbistan'ı Rusya da desteklemeye başladı. Bunun üzerine Avusturya her iki ülkeye sert tepki gösterirken ilk aşamada Osmanlı Devleti ile 2,5 milyon altın lira; Osmanlı gümrük tarifelerinin arttırılması ve Yeni Pazar sancağı karşılığında anlaşta. Hemen ardından Rusya ve Sırbistan'a restini çekti. İngiltere ortalığı yumuşatmaya çalışırken Fransa bu gelişmeleri hazmedememekle birlikte Almanya'dan çekindiği için pek ses çıkartamadı. Üstelik Almanya kesin olarak tavrını Avusturya'dan yana koydu. Almanya-Avusturya karşısında diğer devletler geri adım atmak zorunda kaldılar. Fransa, 1894'ten beri müttefiki olan Rusya'yı gücendirmişti, bir daha aynı şekilde davranmama kararı aldı. Artık Sırbistan da bir daha ki sefere Avusturya'ya kendisini ezdirmeyecekti. Bir daha ki sefer birkaç sene sonra I. Dünya Savaşı şeklinde kendisini gösterecekti. Üstelik Bosna-Hersek krizinden sonra Balkanlar'da ipler iyice gerginleşmiş bulunuyordu. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Osmanlı, 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek meselesi ile birlikte başka bir krizi daha yaşayacaktır. Aynı tarihte Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmişti. Osmanlı Devleti, bağımsızlık ilanını tanımak istemedi hatta Bulgaristan'a iyi bir ders vermeyi düşünmüşse de, İngiltere ve Fransa'nın telkinleri pek bu yönde olmayacak ve özellikle İngiltere'nin Bosna-Hersek krizindeki gibi soğukkanlı olması yönünde teklifleri ile karşı karşıya kalmıştı. Bunun paralelinde Bulgaristan'la masaya oturmak zorunda kaldı. Bulgaristan ile Osmanlı arasındaki temel konular, Bulgaristan'ın ödediği yıllık vergi, Bulgaristan'daki Osmanlı emlakı ve Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'daki 310 km.lik demiryollarının bedeli idi. Bulgaristan bu üç konudaki Osmanlı Devleti'nin tazminat isteklerini kabul etmeyince hava yeniden gerginleşti. Fakat bu sırada Balkanlar'da

Avusturya ve Osmanlı'ya karşı bir Slav gücü oluşturmaya çalışan Rusya araya girdi ve iki devleti anlaştırmak için Bulgaristan'ı kendisine borçlu bıraktı. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Osmanlı Devleti, II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ertesinde Bosna-Hersek, Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanı gibi meselelerin yanı sıra Girit'in Yunanistan'a katılması ve Boğazların Rusya'ya açılması gibi girişimlerle de uğraşmak zorunda kaldı. Fakat Avrupa'da tansiyonun daha fazla artmasını istemeyen İngiltere ve Fransa hatta Almanya gibi Avrupa dengesinin önemli isimleri, bu yeni iki gelişmeye biraz da kendi menfaatleri çerçevesinde pek sıcak bakmayacaklar ve ufak tefek değişikliklerle mevcut statükonun korunmasını sağlayacaklardır (Armaoğlu, 1997: 617).

Bosna-Hersek ve Bulgaristan meselelerinde önemli bir prestij kaybına uğrayan yeni yönetim içinde de önemli sorunlarla uğraşmaya başlamıştı. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Avrupa'da yaşayan Jön-Türkler İstanbul'a dönmüşlerdi. Tabii, bunlar, aralarındaki görüş ayrılıkları ve çatışmalarını da beraberlerinde getirmişlerdi. Bu arada Prens Sabahattin ve Ahmet Rıza Bey gibi tanınmış isimler de geriye dönmüşlerdi. İttihat ve Terakki bu gelenlerden bir kısmını kendi içine almadı. Bu ise bir mücadele doğurdu. İttihat ve Terakki'ye muhalif bir takım cemiyet ve partiler ortaya çıkmaya başladı. Fedakâran-ı Millet Cemiyeti, Osmanlı Ahrar Fırkası ve İttihad-ı Muhammedî Fırkası ilk kurulanlar arasındadır (Armaoğlu, 1997: 604).

İttihat ve Terakki, Osmanlı toplumunun geleneksel bir yapıya sahip olmasından dolayı gençlerin başa geçmesinin yadrganması; İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinin yönetim sanatını bilmemeleri ve II. Meşrutiyeti iktidara gelmek için ilan ettirdiler denmesin diye vs. sebeplerden dolayı hükümet sorumluluğunu üzerine almamış fakat buna rağmen dışarıdan hükümet işlerine müdahale ederek bir denetleme iktidarı kurmuştu. İttihat ve Terakki'nin hükümete dışarıdan müdahaleleri gerek kamuoyundan gerekse muhalefet cephesinden sert tepki almaya başlamıştı. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte toplum yaşamında da büyük bir canlanma olmuş ve birçok gazete, dergi, kitap yayınlanmaya başlanmıştı. Derviş Vahdetî'nin çıkarttığı Volkan gazetesi ile Osmanlı Ahrar Fırkası'nın yayın organı durumuna gelen Serbesti gazetesinin başyazarı Hasan

Fehmi Bey, İttihat ve Terakki'yi şiddetle eleştiriyorlardı. Bu arada Derviş Vahdetî ile Said-i Kürdî(Said-i Nursî)nin kurdukları İttihad-ı Muhammedî Fırkası da dinci niteliği ile ön plana çıkmış ve İttihat ve Terakki'ye yoğun olarak muhalefet etmekte idi. Aynı sıralarda yaşanan hızlı değişimler içinde, yavaş yavaş orduda da huzursuzluklar çıkmaya başlamıştı. İttihat ve Terakki'nin orduya bir düzen getirmek amacıyla özellikle alaylı subaylar arasında giriştiği temizlik hareketi, İttihat ve Terakki'li bazı subayların şımarık davranışları ve hepsinden önemlisi, ordu ile siyasetin iç içe girmiş olması bu huzursuzluğu daha da artırmakta idi. Bir de buna, İttihad-ı Muhammedî Fırkası ve Volkan gazetesinin, İttihat ve Terakki'nin Meşrutiyeti korumaları amacıyla Selanik'ten getirttiği Avcı Taburları içinde yaptıkları yoğun propagandalar eklenince, irtica-ordu-İttihat ve Terakki üçgeninde gerilim son haddine gelmiş oldu. Bu son derece gergin ortamda 6-7 Nisan 1909 gecesi Hasan Fehmi, Galata Köprüsü üzerinde öldürüldü. Bu suikastın faturası hemen İttihat ve Terakki'ye kesilmiş, bu cinayetin ertesinde Hükümet aleyhine gösteriler başlamış ve cenaze töreni muhalefetin gövde gösterisine dönüşmüştü. Dolayısıyla cenaze töreni de havayı daha yoğun bir gerilime sokmuştu (Akşin, 2004: 64).

İşte tüm bunlar yaşanırken, 13 Nisan'da İstanbul'daki Avcı Taburu askerleri, Taşkıışla'da subaylarını hapsederek ve hatta bazı subaylar çavuş elbisesi giyerek, Meşrutiyet için Niyazi Bey'le dağa çıkmış olan Hamdi Çavuş'un komutasında ayaklanarak Sultanahmet Meydanı'nda toplandılar. Bunlara medrese öğrencileri ile diğer kışlalardaki askerler ve bazı sivil halk da katıldılar. İstanbul birden kargaşaya sürüklendi. 31 Mart Olayı kısa sürede karşı-devrim hareketine bürünmeye başlamış ve otorite boşluğu ortaya çıkmıştı. Bazı Meclis-i Mebusan üyeleri öldürülmüş, İttihatçıların ileri gelenleri saklanmaya başlamışlardı. Ortaya çıkan yetke boşluğunu Abdülhamit doldurdu ve Tefvik Paşa'yı sadrazam, 1897 Osmanlı-Yunan savaşının kahramanı Gazi Ethem Paşa'yı Harbiye Nazırı olarak atadı ve isyancıları affetti. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

İstanbul'da ortaya çıkan 31 Mart Ayaklanması üzerine Selanik'te hazırlanan ordu, Hareket Ordusu adı ile Hüseyin Hüsnü Paşa komutasında ayaklanmayı bastırmak

için İstanbul'a gönderildi. Hareket Ordusu Edirne'den yola çıkartılan başka bir tümenle birleşti ve İstanbul'a geldi. Edirne'den yola çıkan tümenin kurmay subayı Kâzım Karabekir iken Hareket Ordusu'nun kurmay başkanı Kolağası Mustafa Kemal'di. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

“Din elden gidiyor” ve “Şeriat isteriz” gibi Orta Çağ sloganları ile başlamış olan 31 Mart Ayaklanması'nı İstanbul'a gelen Hareket Ordusu kısa sürede bastırdı. Ayaklanma ile ilişkisi olduğu düşünülen Abdülhamit tahttan indirildi, yerine Mehmet Reşat tahtta geçirildi. Ahrar Fırkası kapatıldı ve birçok kimse tutuklandı. İttihat ve Terakki hükümeti kontrolüne almak için Cavit Bey'i Maliye Nazırı, Talat Bey'i de Dâhiliye Nazırlığına getirmişti. Ama 1913'e kadar bu amacına tam olarak İttihat ve Terakki ulaşamayacaktır. (Armaoğlu, 2003: 605) 31 Mart Olayı'ndan sonra Kanun-ı Esasi'de değişiklikler yapılarak parlamenter bir rejime yönelinmiştir. Bu değişikliklerle yürütme organının başı olan hükümdarın yetkileri sınırlandırılmış, kabinenin meclise karşı sorumlu olması ilke olarak kabul edilmiş, yasama organının bağımsızlığı kabul edilerek yetkileri genişletilmiştir. (Eroğlu, 1990: 67) Bu iç gelişmelerin ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti 1909 Eylülünde Selanik'te ikinci kongresini yapmış, bu kongreye, kurduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selanik şubesinin kendisinden habersiz olarak, II. Meşrutiyet'in ilanından evvel İttihat ve Terakki'yle birleşmiş olması münasebetiyle Mustafa Kemal de katılmıştır. Mustafa Kemal, Kongre'de yaptığı konuşmada, yapılmış olan hareketin bir inkılâp değil, bir ihtilal olduğunu ve şimdilik sadece Saray'ın nüfuzunun kırılmakla yetinildiğini ve asıl inkılâbın bundan sonra yapılması gerektiğini söyleyerek; Cemiyet'in bir siyasal parti haline getirilmesi; Ordunun politikadan çekilmesi; Cemiyet ile Mason'luk arasında hiçbir bağlantının kalmaması; Cemiyet içinde eşitliğin sağlanması, hizipçiliğin ve kulis çalışmalarının kaldırılması; Hükümet işleriyle din işlerinin birbirinden ayrılmasını (laiklik) teklif etmiştir. Bu görüşlerin büyük çoğunluğu Cemiyet tarafından dikkate alınmamış sadece Cemiyet'in parti haline getirilmesi ile yetinilmiştir. Ayrıca bu kongreden sonra İttihat ve Terakki içinde Mustafa Kemal'e karşı düşmanlık doğmuş ve kendisi cumhuriyetçi olmakla suçlanmıştır. Ordunun parti ile bağlantısı kesilmediği için birçok subay, partiye dayanarak kısa sürede

yükselmeye başlamıştı. Bu, hoşnutsuzluk yaratıyordu, cemiyetin düzeni gibi. Cemiyet, etkin kişilerin dâhil olduğu bir komite tarafından yönetilmekteydi. (Armaoğlu, 2003: 604) Cemiyet, her yerde üyeleri, kulüpleri olan, yerel ve merkezi kongreleri yapılan örgüttü. Görünüş olarak bir kültür ve toplumsal dayanışma örgütü gibiydi. Oysa asıl İttihat ve Terakki buydu. Fırka, parti demek olduğu halde, yalnızca Meclis-i Mebusan'daki İttihat ve Terakki mebuslarından ibaretti, yani İttihat ve Terakki'nin parti grubuydu. Mebusların çoğu İttihat ve Terakki'nin Anadolu'da örgütlenememesine paralel olarak etiket İttihatçıları olduğu için, 1912'ye değin, İttihat ve Terakki, Fırkayı kendine uzak tutacaktır. Üstelik İttihat ve Terakki'de ortaklaşa önderlik/kolektif liderlik, yönetim anlayışıydı. Bazı kişilerin, sivil kanatta Talat ve askeri kanatta Enver olmak üzere ağırlıkları olsa bile hiç tek adam olmamış üstelik karar alma organı Genel Merkez hep ağırlığını korumuştur. Bu Genel Merkez Üyeleri'nin kimlerden oluştuğu ancak 1918'den sonra ortaya çıkmıştır. (Akşin, 2004: 76)

İttihat ve Terakki, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasını önlemek ve İmparatorluğu kuvvetlendirmek için Türk unsuruna dayanma politikasını benimsemişti. Türkçü politika izlemesi dolayısıyla Bosna-Hersek'in ilhakından sonra, buradan göç eden Müslümanlar planlı bir şekilde Makedonya'ya yerleştirilmeye başlandı. O kadar ki, Makedonya'daki Hıristiyan unsurlar bir süre sonra azınlıkta kalacaklardı. İttihat ve Terakki'nin bu politikası, Türk'ten başka unsurlar arasında tepkilere sebep oldu. Arnavutluk'ta, Makedonya'da ve Yemen'de ayaklanmalar çıktı ve bunlar Balkan Savaşları'na kadar Osmanlı Devleti'ni uğraştırdı. Bununla birlikte, İttihat ve Terakki'nin yaptığı bazı hatalar Balkan Savaşları'na giden yolu adeta asfaltladı. Bunlardan ilki, Arnavutların ayrıcalıklarının kaldırılması ve onların ayaklanmaya itilmesi oldu ki Balkanlar'da Osmanlı'nın dayandığı önemli bir unsurdu Arnavutlar. İkincisi, Kiliseler ve Okullar Kanunu ile İttihat ve Terakki Balkanlıların önemli bir meselesini halletmiş, hangi kilisenin ve okulun, kime ait olduğunu belirleyerek birleşmelerine zemin hazırlamıştı (Yılmaz, 1998: 194).

Ülkedeki bu huzursuzluğun yanında, İttihat ve Terakki'nin kendi içinde de anlaşmazlıklar çıktı ve bölünmeler başladı. İttihat ve Terakki'den ayrılan bazı

milletvekilleri 1910 Şubatında Ahali Fırkası'nı kurdular. Yine İttihat ve Terakki'den ayrılan bir başka grup ise 1911 Kasımında Hürriyet ve İtilaf Fırkasını kurdular. Kurucuları arasında Miralay Sadık Bey, İbrahim Hakkı Paşa, Damat Ferit ve Dr. Rıza Nur gibi isimler bulunmaktaydı. İttihat ve Terakki kendi içinde de geçimsizlikler yaşamakta iken bütün öbür fırkaları yani Mutediler, Ahrar, Bulgarlar, Ermeniler ve Sosyalistleri birleştiren bir üst kuruluş şeklindeki Hürriyet ve İtilaf Fırkası hızlı bir büyüme göstermiş, bu durum üzerine İttihat ve Terakki gerçekleştirdiği anayasa değişikliği ile seçime gitmiş ve seçimleri baskı ile kazanmıştı. Anayasa değişikliği ile İttihat ve Terakki bu sefer hükümdarın yetkilerini genişletmiş, seçimler muhalefeti hayal kırıklığına uğratmış, bunlar hep İttihat ve Terakki'ye karşı duyulan hoşnutsuzluğu arttırmıştı. Buna bağlı olarak ordu da gizli bir subay örgütü Halaskar Zabitan adı ile kurulmuştu. Bu grubun baskısı ve iç siyasi kargaşa Sait Paşa'nın yerine Gazi Muhtar Paşa'nın yeni hükümeti kurmasına yol açacaktı. Osmanlı Devleti, Trablusgarp Savaşı'nı bu iç çatışmalar arasında yaşayacaktır (Akşin, 2004: 83).

4. 1. 4. 1. Trablusgarp Savaşı

19. yy.ın sonlarında Avrupa dengesine katılan İtalya sömürgecilik alanında pek bir şey elde edememişti. Oysa Fransa 1882'de Tunus'a yerleşmiş daha sonra 20. yy.ın hemen başında Fas'ı da almış diğer yandan İtalya'nın kapatmaya çalıştığı Adriyatik'e, Bosna-Hersek üzerinden Avusturya-Macaristan çıkmıştı. Avrupa dengesinde Almanya ve Avusturya'nın yanında duran İtalya, Bosna-Hersek meselesi nedeniyle Avusturya'ya hiç hoş duygular beslemiyordu. Oysa karşı gruptan Fransa'ya Trablusgarp'ı almasını kabul ettirmişti. İtalya, Fransa'dan sonra Üçlü İtilafın diğer üyesi Rusya'ya yöneldi. Nitekim 1909 yılında Rusya ile İtalya arasında Racconigi Anlaşması yapıldı. Bu anlaşma ile Rusya'nın kendi soydaşlarının bulunduğu Osmanlı Makedonyası'nı ele geçirmesi ve Rusya'nın Boğazlardaki, İtalya'nın ise Trablusgarp'taki menfaatleri karşılıklı olarak kabul edilmiştir. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Racconigi Anlaşması, Almanya'yı çok rahatsız etti. İtalya'nın karşı gruba kaymasını istemiyordu. Bu nedenle Avusturya'ya baskı yaptı ve iki devleti masaya

oturtarak, anlaştırdı. Yine 1909 yılında yapılan bu gizli anlaşmaya göre, taraflardan biri, Balkan sorunları ile ilgili olarak, bir üçüncü devletle bir anlaşma yapacak olursa, bu anlaşmaya öbür tarafta muhakkak katılacaktı. İkinci olarak, bir üçüncü devlet, Balkanlar ile Osmanlı Devleti'nin Adriyatik ve Ege Denizi kıyılarının statükosunu değiştirmek hususunda bir teklifte bulunursa, teklifi alan taraf bunu derhal öbür tarafa da bildirecekti. Nihayet, Avusturya Balkan statükosunu bozarsa, İtalya'ya taviz verecekti. (zgr Ansiklopedi, 2009)

İtalya, Rusya ve Avusturya ile bu anlaşmaları yaparken tam bir iki yzllkle hareket etmekteydi ve bu yüzden de iki anlaşma birbiriyle tam bir çelişki halindeydi. Bu anlaşmaların hükümlerine göre İtalya'nın diğer devletleri gelişmelerden haberdar etmesi hatta diğer iki devletin de anlaşmalara katılmaları gerekirken, İtalya Rusya ve Avusturya'yı birbirlerine karşı oynayacak ve hiçbir Şeyden haberdar etmeyecektir. Sömürgecilik gözlerini karartmıştı ve ne olursa olsun, Akdeniz, Adriyatik ve Ege'de toprak ele geçirmeye İtalya kesin karar vermişti. (zgr Ansiklopedi, 2009)

Habeşistan hezimetinden sonra İtalya, Trablusgarp ile ilgilenmeye başlamış, Osmanlı İmparatorluğu toprakları ile geniş ticari ve ekonomik ilişkilere girişmiş ve Trablusgarp'a önemli yatırımlar yapmıştı. 1910 yılı başından itibaren İtalyan hükümeti ve basını, İtalya'nın Trablusgarp ile yakın ilgisinden söz etmeye başlamıştı. Bu arada İtalyan basını Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'taki yönetimine kampanya amayı da ihmal etmemişti. (zgr Ansiklopedi, 2009)

Avrupa'daki durumu uygun bulan İtalya, 29 Eylül 1911 günü Osmanlı Devleti'ne verdiği 24 saatlik bir ltimeatom ile Trablusgarp ve Bingazi'nin geri kalmışlığının sorumluluğunun Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu, buralarda Türklerin İtalyanlara ya da diğer yabancılara kötü muamelelerde bulduklarını, Osmanlı Devleti'nin buna bir are bulamadığını ve bu nedenlerle İtalya'nın söz konusu bölgeleri işgale karar verdiğini bildirerek mukavemet edilmemesini istemişti. (zgr Ansiklopedi, 2009)

Osmanlı Devleti aynı gün verdiği cevabında tüm İtalyan iddialarını reddetmekle birlikte konu hakkında görüşmelere hazır olduğunu bildirdi. Bu cevabı alan İtalya

Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Savaş başladığında Trablusgarp'ta Osmanlı Devleti'nin askeri hazırlığı yoktu. Yaklaşık 2000 Osmanlı askeri, bölgede bulunmakta idi. Ege Denizi'ndeki İtalyan donanmasının hâkimiyeti ve İngiltere'nin Mısır'da tarafsızlık ilan etmesi nedeni ile bölgeye Osmanlı Devleti yardım da gönderememişti. Sadece kaçak olarak biraz malzeme ve silah ile Mustafa Kemal ve Enver gibi bir kaç gönüllüyü Tunus ve Mısır üzerinden Trablusgarp'a gönderebildi. Bölgede, Türk askeri ile Sunusi'ler birleşerek bir savunma hattı oluşturdular. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Trablusgarp'ı kolayca alacağını düşünen İtalyanlar donanmaları sayesinde bir top menzili yani bir kaç kilometre içeri girebildiler. Türk kuvvetleri de hem sayıca az olmaları hem de ellerinde yeterli araç-gereç bulunmadığı için İtalyanları sahilden atamadılar. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Trablusgarp'ta sıkışan İtalya, Trablusgarp'ın ilhak edildiğini ilan etmek; başta Almanya olmak üzere büyük devletler üzerinden Osmanlı Devleti'ne baskı yapmak; Boğazlardan geçerek İstanbul'a doğrudan baskı yapmayı, Boğazlar torpillerle kapanınca On-iki Ada'yı işgal etmek gibi yöntemlerle hem durumunu hem de Trablusgarp'ı kurtarmayı denedi ise de pek başarılı olamadı. Üstelik Osmanlı, On-iki Ada'nın işgaline sınırları içindeki elli bin İtalyanı sınır dışı etmekle cevap vermiş, bu işgale aralarındaki anlaşmaya ters düştüğü için Avusturya da sert tepki göstermiş İtalya'da bu işgalin geçici olduğunu açıklamak zorunda kalmıştı. (Armaoğlu, 2003: 639)

Osmanlı Devleti bu arada yoğun iç siyasi sorunlarla boğuşmakta idi. 1912 seçimlerini baskı ile kazanan İttihat ve Terakki'nin itibarı altüst olmuş, orduda particiliğin yayılmasına tepki duyan Halaskar Zabitân grubu İttihat ve Terakki'yi devirmek için faaliyete geçmişti. Bu arada başta Yemen olmak üzere isyanlar devam etmekteydi. Şartların ağırlığı altında Sait Paşa kabinesi çekilmiş yerine hükümeti, 93 Harbi'nin Kafkas Orduları Başkomutanlığını yapmış olan Gazi Ahmet Muhtar Paşa kurmakla görevlendirilmişti. Bu hükümette üç eski Sadrazam bulunduğundan Büyük Kabine ya da Paşa'nın oğlu Mahmut Muhtar Paşa'nın Bahriye Nazırı olmasından dolayı Baba-Oğul Kabinesi diye adlandırılan yeni bir hükümet kurulmuştu. Bu arada Arapların ve Arnavutların bağımsızlık faaliyetleri günden güne artarken Balkanlar kaynamaya

başlamış, bu durumdan istifade etmeye çalışan Rusya yeniden Boğazları kendi savaş gemilerine açmak için teşebbüse geçmişti. Özellikle Balkanların durumu Almanya'yı endişelendirmiş ve Osmanlı Devleti'ne barış yapmasını tavsiye etmişti. (Armaoğlu, 2003: 642)

Daha en baştan Habeşlilerden İtalyanların yediği darbeyi gören Osmanlı, İtalya'nın Trablusgarp'ı pek işgal edebileceğine ihtimal vermemişti. Savaş başladıktan sonra İtalya'nın beceriksizliğini görünce işi en sonuna kadar götürme kararı almışsa da şartlar buna elvermediğinden 1912 Ekiminde Uşi Anlaşmasını İtalya ile yapmıştır. Bu anlaşma ile Trablusgarp İtalya'ya bırakılırken, On-iki Ada geçici olarak bu devletin işgalinde bırakılmakta idi. (Eroğlu, 1990: 68)

4. 1. 4. 2. Balkan Savaşları

1908 Temmuzunda ilan edilen II. Meşrutiyet, 1914 Temmuzunda, I. Dünya Savaşı'na sebep olan büyük krizin patlamasına kadar geçen altı yıllık süre içinde, Osmanlı Devleti'ni bir dizi iç ve dış gailelerle darbeledi. II. Meşrutiyet'in ilanını, Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Yunanistan'ın Girid'i ilhak girişimi, Arnavutların ve Arapların bağımsızlık isteklerinin şiddetlenmesi, İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması izledi. Osmanlı Devleti'nin İtalya ile savaşa tutuşması ise, Balkan devletlerinin, yani Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın, Makedonya'yı ele geçirmek hususundaki yeni çabalarına zemin hazırladı ve bu çabaların sonucu olarak da, Balkan Savaşları patlak verdi. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Meşrutiyet Hareketi, Osmanlı toplumunun siyasal ve sosyal yapısını güçlendirme amacını güttüğü halde, aksine olarak, Türk'ten gayri unsurların Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılma arzularını kamçılardı ve bu arzuların gerçekleşmesi için uygun bir ortam yarattı. (Armaoğlu, 2003: 652)

Balkanlar, 19. yy boyunca ve 20. yy'ın başlarında, Fransız İhtilali'nin bir sonucu olarak ortaya çıkan Nasyonalizm ve Liberalizm akımlarının etkisiyle; yine bu akımların etkisiyle ortaya çıkan Panslavizm ve bunun Rus emperyalizmine uygun bir zemin yaratması nedeniyle; Avusturya'nın 1870'lerden itibaren uyguladığı yoğun Balkanlar

politikası ve bu çerçevede Bosna-Hersek'i ilhak etmesi; Balkan devletlerinin Megali İdea, Büyük Sırbistan, Büyük Bulgaristan gibi emellerini gerçekleştirme istekleri ve İttihat ve Terakki'nin Balkanları bütünleştirmek amacıyla yürüttüğü Türkleştirme ve Türkçülük kampanyasının Balkanları daha çok bölmesi gibi sebeplerle adeta patlamaya hazır bir bomba gibiydi (Armaoğlu, 2003: 653).

Balkanlar böyle bir kaynaşma içinde iken Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı, Balkanlarda Cermanizm'in Slavizm'e karşı bir zaferi olarak yorumlanmış, bu da Boğazları kendisine açarak Balkanlarda Avusturya'ya karşı bir Slav bloku oluşturmaya çalışan Rusya'yı daha da hırslandırmıştı. Üstelik Bosna-Hersek'in de elden çıkması ile Osmanlı Makedonyası Balkanların düğüm noktası haline gelmişti. Balkanlı devletler kurdukları gizli komiteler ile Makedonya'da sürekli faaliyet gösteriyorlar, rakip komiteler ile çatışıyorlardı. Makedonya, Balkanlı devletlerin temel sorunu olarak ortaya çıkınca, Rus Çarı kendi amaçlarına uygun olarak Balkan devletlerini birleştirmek ve faaliyetleri bir düzene sokabilmek için girişimlere başladı. Bu çerçevede Bulgar-Sırp İttifakı Rusya aracılığı ile gerçekleşti. Hemen ardından Bulgaristan-Yunanistan İttifakı gerçekleşmiş ve Karadağ'ında katılması ile Balkan ligi 1912'de tam olarak ortaya çıkmıştı. Aralarındaki Makedonya gibi önemli bir anlaşmazlık konusunun halli, daha doğrusu buranın paylaşım işi en son olarak her şey bittikten sonra Rusya tarafından gerçekleştirilecekti. (Armaoğlu, 2003: 659)

1912 Eylülünden itibaren Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti'nin ilişkileri kötüye gitmeye başlayınca, Osmanlı Devleti, askeri durumunun iyi olmaması nedeniyle savaşı geciktirmeye çalıştı. Meşrutiyet'in ilanından sonra Ordu'da, Alman askeri uzmanlarının da yardımı ile bir takım yeniliklere ve reform hareketlerine girişilmişti. Lakin bunlar henüz tamamlanamamıştı. İç politika olaylarına Ordu'nun da karışması ayrı bir düzensizlik faktörü olmuştu. 1908'den beri yaşanan gelişmeler Ordu'yu zayıflatmış idi. Bu arada aracılık çalışmaları da savaşı engellemek için başlamış buna paralel olarak Osmanlı Devleti Makedonya'da ıslahat yapmayı kabul etmişti. Bu gelişmelere rağmen hem Osmanlı hem de Balkanlar seferberlik ilan etmişti. 13 Ekimde müttefikler bazı taleplerini sundular. Bu taleplerin kabulü halinde Osmanlı Devleti'nin

Makedonya ile hiçbir etkin bağı kalmayacaktı. Bu nedenle Osmanlı Devleti bunlara cevap vermedi. (Eroğlu, 1990: 70)

8 Ekim 1912'de başlayan savaş Osmanlı Devleti için bir hezimet oldu. Balkan Savaşları'na katılan iki ordu da ağır yenilgilere maruz kaldılar. Bu savaşlar sonunda sadece Edirne Bulgarlara, Yanya Yunanlılara ve İşkodra da Karadağlıların kuşatmasına dayanabilmiş, Bulgarlar Çatalca'ya kadar ilerlemişler, Yunanlılar Selanik ve Ege Adalarını ele geçirmişlerdi (Armaoğlu,2003: 667). Savaş tahmin edilenden çok daha kısa sürede sonuçlanmıştı. Avrupalıların da müdahalesi ile savaşın sonunu bağlayacak olan Londra Konferansı başladı. Barış, Balkan devletleri ile Osmanlılılar arasında 30 Mayıs 1913'de Londra'da imzalanmıştır. Buna göre, Osmanlı Devleti, Ege Adaları'nın kaderinin tayinini ve Arnavutluk'un sınırlarının çizilmesi işini büyük devletlere bırakmakta, Girit'i hukuken Yunanistan'a terk etmekte ve Midye-Enez hattının batısında kalan toprakları da Balkan Devletlerine bırakmakta idi. Edirne'yi alan Bulgaristan, Kavala ile Dedeağaç arasından Ege'ye çıkıyordu. Londra Barışı esasen Osmanlı Devleti'nin sonuna işaret ediyordu. Osmanlı Devleti'nin batıda sadece Bulgaristan ile ortak sınırı kalmıştı (Eroğlu, 1990: 71)

Balkan Savaşı'nın bu hezimetini, ordunun kötü durumu, İttihat ve Terakki'nin başlattığı ordu reformlarının İttihat ve Terakki'den sonra hükümete gelenler tarafından devam ettirilmemesi ve Türkler için özel bir değer olan Edirne'nin kaybı gibi konuları propaganda malzemesi yapan İttihat ve Terakki'liler harekete geçtiler. Özellikle kamuoyu Edirne konusunda çok büyük hassasiyet gösteriyordu ki zaten Balkan Savaşı önemli bir komplekse neden olmuştu. Bu hava içerisinde Enver ve Talat'ın başında bulunduğu İttihat ve Terakki'li bir grup Babıâli Baskını'nı gerçekleştirdiler. Mahmut Şevket Paşa'yı sadrazam yapan İttihat ve Terakki artık iktidarı doğrudan doğruya ele almış, özlediği parti diktatörlüğünü tam anlamı ile oluşturmuştu. Ancak Babıâli Baskınına cevap olarak muhalefet Mahmut Paşa'yı öldürtmüştür (Akşın, 2004: 92).

İçerde bu gelişmeler yaşanırken, Balkanlarda da tekrar hareketlilik başlamıştı. Bu kadar kolay bir zaferi Balkan devletleri bile tahmin etmemişti. Fakat Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda bıraktığı boşluk, yeniden uluslararası çekişmeleri ortaya çıkardı.

Sırbistan'ın, Yeni Pazar Sancağı ve Kuzey Arnavutluk üzerinden Adriyatik'e çıkması Avusturya'yı rahatsız etmişti. Avusturya bağımsız bir Arnavutluk sayesinde Sırbistan'ı engellemeye çalışırken İtalya da Avusturya'yı desteklemeye başlamıştı. Denklem bu şekilde gelişirken Rusya Sırbistan'ı, Almanya Avusturya'yı destekleyince ortalık tekrar karıştı. Bununla beraber Rusya, Bulgarların Çatalca üzerinden İstanbul'a girmelerinden korkmaya başlamıştı. Yunanistan da Arnavutluk üzerinde hak iddia ediyordu fakat öte yandan Bulgarların Ege'ye çıkmasından pek hoşnut olmamıştı. (Armaoğlu, 2003: 692)

Bu savaş sonunda Osmanlı Devleti Bulgaristan'la Eylül 1913'te İstanbul Barışı'nı imzalamış, bu anlaşma ile Meriç sınır olmuş, Meriç'in batısındaki Dimetoka da Türk sınırları içinde kalırken Bulgaristan'da kalan Türklerin mülkiyet ve sosyal güvenlikleri sağlanmıştır. Yunanistan'la Atina Barışı yapılmış ve Girit Yunanlılara bırakılırken oralardaki Türklerin durumu düzenlenmiştir. Sırbistan'la ise artık bir sınır komşuluğu söz konusu olmadığından sadece orada kalan Türklerin durumları ele alınmıştır. (Eroğlu, 1990: 72)

4. 1. 4. 3. I. Dünya Savaşı

I. Dünya Savaşı'nın sebep ve sonuçları, Fransız İhtilali ve bir çeyrek yüzyıl süren ihtilal savaşlarının, müteakip yüzyıl içinde meydana getirdiği gelişmelerin devamlı ve doğal bir sonucundan başka bir şey değildir. Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı yeni fikirler, anlayışlar, siyasal ve sosyal kurumlar, devletlere olduğu kadar, milletlerin davranışlarına da yeni yeni istikametler vermiştir. Denebilir ki, devletlerin kendi sınırları içinde olduğu kadar, devletler arasındaki ilişkiler de yeni bir çerçevede akmaya başlamıştır. Bu yeni çerçevenin unsurları Liberalizm ve Nasyonalizm idi. Özellikle Milliyetçilik Avrupa dengesine, İtalya ve Almanya'nın milli devletler olarak ortaya çıkmalarıyla yeni bir biçim vermiştir. Yine Milliyetçilik Balkanları da sarmış buna bağlı olarak 1870'den sonra Avrupa diplomasisi bu bölgede yoğun olarak faaliyet göstermiştir. 1908 Bosna-Hersek Sorunu, 1912-1913 Balkan Savaşları ve 1914 Saraybosna Suikastı gibi olaylarla Balkanlar, tarihe yön veren bir coğrafya durumuna gelmiştir. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

I. Dünya Savaşı'na önemli bir sebep de kuşkusuz, 1871'den sonra kendisini göstermeye başlayan Alman dış politikasıdır. Bismarck'ın, Alman İmparatorluğunu korumak için uyguladığı barış kombinezonları, sonuçları itibariyle, Avrupa'yı bloklaşmaya ve bloklar arasındaki rekabet ve silahlanma yarışına götürmüştür. Bununla beraber endüstrileşmenin XIX. yy içinde kazanmış olduğu yeni hız ve bunun sonucu olarak gelişen ve genişleyen sömürgecilik, diplomatik münasebetlerin alanını, Avrupa'nın dar sınırlarından çıkararak yeni kıtalara, Afrika ve Uzakdoğu'ya yaydığı gibi, çeşitli kombinezonlarla bloklaşan büyük devletler arasındaki çatışma alanlarını ve imkânlarını da artırmıştır. (Armaoğlu, 2005: 100)

19. yy'ın ikinci yarısında Almanya ekonomik alanda güçlenmiş, dünya pazarlarını ele geçirmek için İngiltere'yle mücadeleye başlamıştır. İngiliz-Alman ekonomik rekabeti tabii ki politik alanda da etkili ve yönlendirici olmuştur. Üstelik Almanya, İmparatorluk Yolu'na darbe vurmaya kalkınca İngiltere ile ilişkileri iyice gerilmiştir. Aynı Almanya aynı süreçte Balkanlarda Rusya'ya karşı Avusturya ile birlikte mücadele etmekte, Pancermanizm-Panslavizm çatışmasını yürütmekte idi. Diğer yandan Fransa ile aralarında 1871'den beri süregelen Alsace-Lorraine meselesi canlılığını koruyordu.

Bu sebeplere ek olarak, Rusya'nın sıcak denizlere inme gayreti ve Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki emperyalist çatışmaları da önemli bir yer tutmaktadır. Emperyalizmin son paylaşım noktası olarak artık sadece Osmanlı coğrafyasının kalmış olması da rahatlıkla bu çerçevede alınabilir. (Eroğlu, 1990: 74)

Balkan Savaşları sırasında Babiâli Baskını ile iktidarı doğrudan doğruya ele alan İttihat ve Terakki, bu savaştan aldığı dersle reform hareketlerine başlamıştı. İttihat ve Terakki, Türkçülük akımını benimsemiş ve Türkleştirme gayesine ulaşabilmek için ideolojik alt yapılanmaya başlamış ve bu çerçevede de bir milli iktisat ile bunu yürütecek bir burjuva sınıfı oluşturmaya çalışmıştır. 1913 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmış, bu kanun kapsamında sanayi için parasız arazi, vergi bağışıklıkları, hükümetin satın almalarında öncelik tanımak gibi kolaylıklar getirilmişti. Bu arada

İttihat ve Terakki kendi amaçları için engel kabul ettiği kapitülasyonlara cephe almış, esnaf örgütlenmesini ve kooperatifçiliği desteklemiştir. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

İttihat ve Terakki, ideolojik ve ekonomik alanlar dışında, idareye ve toplumsal hayata dönük reformlara da girişti. Balkan Savaşları'nda yaşananlar nedeniyle İttihat ve Terakki, askeri alanda da reform hareketlerine girişmiştir. Nitekim donanmanın ıslahı İngiliz Amiral Limpus'a, jandarmanın düzenlenmesi işi ise İtalyan subaylara verilmişti. Maliye ve gümrüklerin düzeltilmesi Fransız uzmanlara verilmiş, öte yandan Almanya'dan kara ordusunun ıslahı için askeri uzmanlar istenmişti. Almanlar da bu yaklaşıma sıcak bakmışlardı. (Armaoğlu, 2005: 101)

Almanya ile yürütülen görüşmeler çerçevesinde İstanbul'a bir Alman heyet ile gelen General Liman Von Sanders, I. Kolordu Komutanlığına atanmıştır. Bu gelişme üzerine Rusya'da telaşlanarak, bir ordu komutanlığına kendi generallerinden birisinin atanmasını Osmanlı Devleti'nden talep etmiş Fransa da Rusya'yı desteklemiştir. Hava yine uluslararası ilişkilere yansıtacak şekilde gerginleşince Liman Von Sanders kolordu komutanlığından alınarak ordu müfettişliğine getirildi. Gerginlik bu şekilde azaltılarak yeni düzenlemelere girişildi. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Osmanlı Devleti'nin Liman Von Sanders'i bir kolordu komutanlığına atamasıyla ortaya çıkan ve Almanya ile Rusya arasında geçici gözükken bu gerilim aslında Almanlar üzerinde derin izler bırakmıştı. Rusya da durumu fark ederek hem Boğazları ele geçirmek hem de Balkanlara düşlediği görüntüyü vermek için girişimlerini arttırdı. Osmanlı ise orduyu toparlamaya gayret ediyordu işte tam bu sıralarda Avusturya Veliahdı François-Ferdinand Saraybosna gezisi esnasında 28 Haziran 1914 tarihinde Princip adlı bir Sırp tarafından öldürüldü. Avusturya, biraz da geçmiş yıllardan gelen bir birikimle artık Sırbistan'a kesin bir ders vermek için harekete geçti. Sırbistan'a, bu ülkenin içişlerine müdahale eder niteliklere sahip sert bir ultimatoma verdi. Sırbistan, Avusturya'yı oyalamaya çalışırken, Avusturya 28 Temmuzda Belgrad'ı bombaladı. Rusya'nın aynı 1908'de olduğu gibi, 1905 yılındaki Rus-Japon Savaşı'nın yaralarını saramadığını, ileri gidemeyeceğini düşünen Almanya Avusturya'yı doğrudan desteklemeye başladı. İngiltere diplomatik çabalar çerçevesinde ortalığı yatıştırmak için

çalışmalara başlamış ama Almanya, Belçika'yı işgal etmeyeceğine dair İngiltere'ye herhangi bir teminat vermemişti. İngiltere'nin diplomatik çabaları sonuç vermeyince Rusya seferberlik ilan etmişti. Bunun üzerine Almanya, geri adım atmayan Rusya'ya 1 Ağustos'ta, aynı şekilde davranan Fransa'ya 3 Ağustos'ta savaş ilan etti. Almanya, 1900 yılında Alman Genel Kurmay Başkanı Schlieffen tarafından hazırlanan plana göre, Rusya'nın demiryollarının azlığı ve coğrafyasının genişliği nedeniyle seferberliği uzun süreceği için, ilk önce Fransa'ya Belçika üzerinden yüklenecek altı haftada Fransa'nın işini bitirdikten sonra Rusya'ya saldıracaktı. Bu plan gereğince Belçika'dan geçiş isteyen Almanya, bu isteği reddedilince Belçika'ya girmiş, bu gelişme ile tehdit altında kalan İngiltere de, 4 Ağustos'ta Almanya'ya savaş ilan etmişti. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Avrupa devletlerinin bu şekilde birbirlerine girmeleri, Uzakdoğu'da yayılmasını hızlandırmak isteyen Japonya'yı harekete geçirmişti. Uzakdoğu'dan Almanya'yı çıkarmak isteyen Japonya, Almanya'ya verdiği ültimatodan sonra bu ülkenin Pasifik'teki tüm sömürgelerini işgal etti. Japonya, Uzakdoğu'daki haklarını diğer devletlere kabul ettirdikten sonra savaşını tamamlamış olduğunu düşünerek, çatışmalardan çekildi. Bu arada Avrupa'da Fransızlara karşı başarılar kazanan Almanya, Fransa'nın içlerine girmiş fakat Paris'in kuzeyinde Marne Nehri üzerindeki Fransız savunma hatlarını aşamayınca Ruslara dönmüş bu cephede de kesin sonuca ulaşamadığından Avrupa içinde savaş kilitlenmişti. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Nitekim Avusturya-Macaristan Sırbistan'a karşı başarılı olmuşsa da, bu halkın milliyetçiliğini kamçulamış, üstelik Ruslara karşı da pek başarılı olamamıştır. İtalya'nın savaşa katılması ile Avusturya daha da zor duruma düşmüş dolayısıyla Avrupa'da Almanya'nın savaş yükü azalmamış tam tersine her geçen gün artmıştır. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

İtalya ise aslında İttifak Devletleri grubunda yer almaktaydı. Fakat gerek Balkanlarda gerekse Adriyatik'te Avusturya-Macaristan ile menfaatleri çatışmaktaydı. Bu nedenle sık sık başta İngiltere olmak üzere İtilaf grubu ile de görüşmelerde bulunmakta idi. Nitekim bu ikiyüzlü politika sonunda en çok vaadi ne taraftan kopartırsa

İtalya onların yanında savaşa girme kararı almıştır. Bu zihniyet ile hareket eden İtalya, 1915 yılında İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girmiş ilk aşamada Avusturya'ya karşı pek başarılı olamamışsa da 1917'lerde durumunu toparlayarak, Avusturya'nın yükünü arttırmıştır. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Bulgaristan da İtalya gibi davranmış, Romanya'ya kaybettiği Dobruca'yı, Yunanistan'a kaybettiği Batı Trakya topraklarını ve Sırbistan'a kaptırdığı Makedonya'yı alabilmek için Almanya yanında yer almıştır. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

1915'te Bulgaristan'ın savaşa katılmasından sonra, 1916 yılında Romanya Avusturya'dan Transilvanya'yı alabilmek amacıyla ve Rusya tarafından sürekli zorlanması nedeniyle savaşa katılmış fakat kısa sürede Avusturya ve Bulgaristan tarafından ezilmiştir.

1917'lere gelindiğinde, I. Dünya Savaşı'na yön veren gelişmeler ortaya çıkmıştır. 1917'de Rusya'da Bolşevik İhtilali gerçekleşmiş doğal olarak bu durum karşısında Rusya savaştaki tüm aktivitesini yitirmiştir. Bu gelişme aslında İttifak Devletlerini pek sevindiremeyecek çünkü aynı yıl Yunanistan ve Amerika Birleşik Devletleri İtilaf grubu yanında savaşa katılacaktır. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Yunanistan'ın savaşa katılması önemli bir iç çatışma sonrasında olmuştur. Zira Kral Konstantin Almanya'ya sempati duymakta fakat Akdeniz'deki İtilaf üstünlüğü nedeniyle dikkatli bir politika takip etmekte idi. Oysa Başbakan Venizelos İngiltere yanında savaşa hemen girilmesini ve Megali İdea'nın gerçekleştirilmesini istiyordu. Bu çekişme yüzünden Kral, Venizelos'u ülkeden sürmüştü de Venizelos İngiltere ve Fransa'nın desteği ile Selanik'te isyan çıkarmış ve Kralı tahttan uzaklaştırmayı da başarmıştır. İktidara gelir gelmez savaşa Yunanistan'ı da katmayı ihmal etmemiştir.

1917 yılında Rusya'nın savaştan çekilmesinin meydana getirdiği boşluğu Amerika Birleşik Devletleri doldurmuştur. Savaşın başından beri denizlerde İngiltere'nin üstünlüğü söz konusu idi. İngiltere, donanması ile Almanya'yı abluka altına alarak, Almanya'nın diğer memleketlerle ticaret yapmasını önlemek ve bu suretle bu devletin savaş gücünü kırmak istemişti. Almanya da bu ablukayı kırmak için geniş bir denizaltı savaşı açmış ve denizaltılarla İngiltere'ye mal götüren gemileri batırmaya

başlamıştır. Bu arada Alman denizaltıları bazı yolcu gemilerini batırmış, birçok Amerika Birleşik Devletleri vatandaşının da ölümüne neden olmuştu. Gerçekte Amerika Birleşik Devletleri savaşın başından beri İtilaf Devletlerini el altından desteklemekle birlikte Monroe Doktrini paralelinde Avrupa'nın işlerine karışmak istemiyordu. Fakat Alman denizaltılarının faaliyetleri iki ülke arasında gerilim yaratmıştı. Bu gerilim içinde 1917 yılı başında Amerika için yakın bir Alman tehlikesi baş gösterdi. Bu sırada Meksika ile A.B.D.'nin münasebetleri iyi değildi. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Osmanlı Devleti'ne gelince, bir yandan ordu ve donanmayı ıslah etmeye çalışırken, bir yandan da iki bloğa ayrılmış Avrupa'da kendisini yalnızlıktan kurtarmak için bir takım teşebbüslere girişmişti. Nitekim Maliye Nazırı Cavit Bey, 1911'de İngiltere ile bir ittifak kurabilmek için girişimlerde bulunmuşsa da, İngiltere'nin, Bahriye Bakanı Churchill aracılığı ile verdiği cevap, pek olumlu olmamıştır. 1913 yılında ise Bulgaristan'ın girişimleri ve Almanya'nın desteği ile, özellikle iki devletin Balkan Savaşları'nda kaybettikleri toprakları birbirlerine dayanarak tekrar elde etmeye yönelik bir Bulgar-Osmanlı İttifakı gündeme gelmişti. Osmanlı Devleti, Almanya'nın da bu ittifaka girmesini istemiş fakat Almanya yanaşmayınca bu girişimde sonuçsuz kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin üçüncü girişimi, Bahriye Nazırı ve Türk-Fransız Dostluk Cemiyeti Başkanı Cemal Paşa aracılığı ile gerçekleşmiştir. (Armaoğlu, 2005: 103) Fakat Fransa, Cemal Paşa'nın teklifini Rusya tarafından hoş karşılanmayacağı gerekçesiyle geri çevirmiştir. Sadrazam Halim Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat Bey ve Meclis Reisi Halil Bey Almanya taraftarı idiler. Özellikle Enver Paşa'nın faaliyetleri sonucu Osmanlı Devleti ile Almanya arasında 2 Ağustos 1914 tarihinde gizli bir ittifak gerçekleştirildi. Bu ittifaktan başta Cavit Bey ve Cemal Paşa olmak üzere kabinenin birçok üyesi ile devlet adamının haberi yoktu. Osmanlı Devleti, bu ittifaka rağmen tarafsızlığını sürdürürken, İtilaf Devletleri'nden ümidini kesmemişti. Osmanlı Devleti tarafsızlığını devam ettirmek için kapitülasyonların kaldırılması, Ege Adaları'nın geri verilmesi ve Mısır Meselesi'nin çözümü gibi isteklerini dile getirmişse de bunlardan en hafifi olan kapitülasyonların kaldırılmasına

bile başta İngiltere olmak üzere hiçbiri yanaşmamış, Osmanlı Devleti'ni bir kez daha Almanya'nın kucağına itmişlerdi. (Armaoğlu, 2005: 108)

Ağustos 1914'ten itibaren yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti'ni savaşın içine itmiştir. Bu gelişmelerden en önemlisi, Akdeniz'de İngiliz donanmasından kaçan Goeben ve Breslau adlı iki Alman savaş gemisinin Çanakkale'ye sığınmasıdır. Bu olay karşısında Osmanlı Devleti'nin, gemi mürettebatlarını tutuklayarak, gemileri silahsız hale getirmesi gerekirdi. Fakat Osmanlı Devleti, mürettebatın kafasına fes geçirerek ve gemilere Türk bayrağı çekerek bu gemilerin satın alındığını ilan etti. İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını bozmamak için bunu görmezlikten geldiler. Fakat Amiral Souchon komutasındaki bu gemiler ile Osmanlı donanması, Enver Paşa'nın emri ile Odesa ve Sivastopol gibi Rus limanlarını bombalamış dolayısıyla Osmanlı Devleti savaşa girmiş, artık bunun görülmeyecek ya da görmezlikten gelinecek bir tarafı da İtilaf grubu açısından kalmamıştır. (Armaoğlu, 2005: 110)

Almanya, Cihad-ı Mukaddes sayesinde bütün dünya müslümanları sırtından İtilaf'a ağır bir darbe vurma; Doğu Anadolu ve Kafkaslar üzerinden Rusya'yı çökertme; İmparatorluk Yolunu Ortadoğu üzerinden ve özellikle Süveyş ve Mısır gibi noktalardan vurma; Ege ve Akdeniz'de İtilaf donanması egemen olduğundan, Çanakkale'yi korumak için Trakya'da önemli bir kuvvet bırakılması gibi konuları içeren bir strateji üzerinde, 29-30 Ekim 1914 gecesi savaşa fiilen katılan Osmanlı Devleti ile anlaşmıştı. Rahatça farkedileceği üzere bu savaş stratejisinin Kafkaslar, Kuzey Afrika ve Orta Asya gibi birçok noktasında Almanya Müslüman kitleye ve halifelik sıfatının Osmanlı Padişahı'nda olmasına güveniyordu. Zaten en büyük hatayı da bu noktada yapmıştı. Zira Halife'nin cihat ilan etmesi hiçbir değişiklik sağlamamıştı. Bu arada bu stratejiye İngiltere, Çanakkale ve Irak cepheleri ile karşılık vermiştir. Osmanlı Devleti ise bir çok cephede savaşmaya mecbur kalmıştır. (Armaoğlu, 2005, 111)

Kafkasya Cephesi, hem Kafkasya üzerinden Rusya'ya ağır bir darbe vurarak Bakü petrollerine ulaşmak, hem de Pantürkizm idealini gerçekleştirmek için açılmıştır. Enver Paşa'nın yürüttüğü harekâta/Sarıkamış Kış Taarruzu'nda 150.000 kişilik Türk ordusu yüksek dağlar, yolsuzluk, soğuk, açlık ve tifüs sebebiyle daha savaşmadan

90.000 kayıp vermiş, dolayısıyla Rusların önü açılmıştır. Kafkaslara kadar uzanan demiryollarından yararlanan Ruslar, Erzurum, Trabzon, Erzincan ve Muş'u 1916 yılında işgal etmişlerdir. Buna aynı yıl Mustafa Kemal'in birlikleri Muş ve Bitlis'i alarak cevap vermişlerse de, bu cephede ancak Rus İhtilali'nden sonra Türk Birlikleri ileri harekâta geçebilmişlerdir (Armaoğlu, 2005: 112).

Kanal Cephesi, Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek amacı ile açılmıştı. Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın yürüttüğü iki harekât da başarısız olmuştur. Demiryolu ulaşımı, deniz desteği ve yeterli su ikmali olmaması Osmanlı harekâtlarını başarısız kılarken, 1916'da Sina yarımadasını alan İngilizler, 1917'de Kudüs'e girdiler ve kuzeye çıkmaya devam ettiler. Filistin Cephesi haline gelen buradaki çatışmalar 1918 yılında da İngilizlerin lehine sonuçlandı. Bu gelişmeler üzerine, 7. Ordu Komutanlığı'na atanan Mustafa Kemal, kuvvetlerini Halep'in kuzeyinde ve Hatay'da konuşlandırarak Anadolu'yu savunmaya hazırlanmış, bazı saldırılar savuşturulduktan sonra ateşkes imzalanmıştır. Suriye ve Filistin'de son başarıya imza atan Mustafa Kemal'in bu birlikleri daha sonra Milli Mücadele'nin çekirdeği olacaktır (Armaoğlu, 2005: 114).

Irak Cephesi, Abadan petrollerini korumak ve kuzeye çıkarak Rusya ile birleşebilmek ve Türklerin İran üzerinden Hindistan'ı tehdit etmelerini önlemek için açılmıştır. 1914'te Hintli kuvvetlerle Basra'ya çıkan İngilizler, 1915'te Kut-el Amara'da ağır bir yenilgi aldılarsa da, kuvvetlerini takviye ederek 1916'da ileri harekâta geçtiler. 1917 yılında ise Bağdat'ı ele geçirmişlerdi (Armaoğlu, 2005: 121).

Galiçya Cephesi'ne Rusların saldırıları karşısında duramayan Avusturya'ya destek olmak amacı ile Osmanlı Devleti 33.000 kişilik bir Türk kuvveti göndermiştir. Bu kuvvetler ağır kayıplar vermişlerdir (Armaoğlu, 2005: 122).

Çanakkale Cephesi ise, Boğazlardan geçerek İstanbul'u almak ve Osmanlı Devleti'nin açtığı cepheleri tasfiye ederek, Boğazlar üzerinden Rusya'ya silah ve malzeme ulaştırmak ve buradan buğday alabilmek amacıyla Churchill'in görüşleri çerçevesinde açılmıştır. Bu cephenin başarı ile sonuçlanması halinde İtilaf, hem gövde gösterisi yapmış hem de savaşa katılmamış Balkan devletlerine aynı zamanda gözdağı vermiş olacaktı (Armaoğlu, 2005: 122)

İtilaf Donanması bir ay kadar Boğazın sahillerini bombardıman ettikten sonra, Boğaz'dan geçmeye kalkmış ve 18 Mart 1915 tarihinde ağır kayıplar ile ününü sulara gömmüştü. Bu başarısızlığın getireceği yankıyı göze alan İtilaf, işi sonuna kadar götürme kararı ile kara savaşlarını başlatmıştır. İngiltere özellikle Müslüman âleminde oluşabilecek potansiyel etkilerden çekinmekte idi. Gelibolu'nun güneyinde başlayan kara savaşında İtilaf, iki buçuk ayda 3 kilometre ilerleyebildi. Gelibolu'nun güneyinde ilerleyemeyen İtilaf, bu sefer yarımada'nın batısından yeni kuvvetler ile saldırıya geçti. Fakat bu sefer de İtilaf, Mustafa Kemal adlı genç bir komutanın başında bulunduğu Anafartalar Grubu ile karşı karşıya kaldı ve aslında bu karşılaşma bu cephenin sonunu da tayin etti (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Çok kanlı çatışmalar sonucu İtilaf 250.000 ölüyü ve ününü Çanakkale'de bırakmıştı. Yine 250.000 şehit veren Türk tarafı ise Boğazları bırakmamıştı. İtilaf Çanakkale'den çekilirken burada Milli Mücadele'nin ruhu kendisini göstermeye başlıyordu (Armaoğlu,2005: 123)

1917 yılı geldiğinde savaşın bütün taraflarda ve özellikle kamuoylarında bir yorgunluk ve bıkkınlık ortaya çıkmaya başlamıştı. Kesin bir zaferin taraflar için belirmemesi, savaşın bitmesi için olan istekleri arttırmaktaydı. Buna paralel olarak devletler yavaş yavaş el altından görüşmeler gerçekleştirirken ihtirasları, bunların sonuca bağlanmasını engellemiştir. Gerek bu durumu gerekse barışa olan özlemi fark eden A.B.D. Başkanı Woodrow Wilson 8 Ocak 1918'de açıkladığı 14 ilke ile tarafları ortak paydalarda buluşturmayı öngörmüştü. Barışın temel ilkeleri; Açık barış antlaşmaları ve açık diplomasi uygulanacak; Bütün ekonomik engeller mümkün olduğu kadar kaldırılacak; Osmanlı İmparatorluğunun Türk olan kısımlarının egemenliği sağlanacak, fakat Türk olmayan milliyetlere muhtar gelişme imkânları verilecek; Çanakkale Boğazı devamlı olarak bütün milletlerin gemilerine açık olacak ve bu, milletlerarası garanti altına konacak; şeklinde idi. Wilson İlkeleri, milliyetler prensibini; serbest geçiş ve ticaret güvenliğini; devletlerin siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak koruyacak devletler arası/üstü bir kuruluşu öngörmekte idi (Samsutdinov, 2007: 26)

Versailles/Almanya, Saint Germain/Avusturya, Trianon/Macaristan ve Neuilly/Bulgaristan Barış Antlaşmaları ile aslında İtilaf Devletleri çözümü değil, çözümsüzlüğü getirecek, var olan sorunları artırarak, II. Dünya Savaşı'nın altına aslında ilk imzayı kendileri atacaktırlar. Osmanlı Devleti ile ise, ilk aşama da Mondros Ateşkesi'ni imzalamakla yetinecekler, çünkü kendi aralarında ki sorunları tam olarak halledip paylaşımı gerçekleştirememişler, üstelik Brest-Litovsk ile çekilen Rusya'nın bıraktığı pay da ortalığı karıştırmıştı. Avrupa'nın/Batı'nın biraz daha zamana ihtiyacı vardı Doğu/Osmanlı Meselesini halledebilmek ya da onların deyimiyle Osmanlı Devleti ile kesin barış antlaşmasını yapabilmek için. Osmanlı'nın durumunu San Remo'da ele alacaklardı. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

I. Dünya Savaşı'nın bitimi ile Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları parçalanmıştır. Üstelik kendi öz topraklarında da ağır kayıplar söz konusu olmuş, her alanda sınırlandırılmışlardır. Ağır savaş tazminatları ödemek ve çok sınırlı askeri kuvvetlere sahip olmak gibi birçok ağır zorunluluklarla da karşı karşıya kalmışlardır (Armaoğlu, 2005: 141).

5. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN GERÇEKLEŞME BİÇİMİ

I. Dünya Savaşı'na son veren Versailles, Saint German, Trianon ve Neuilly Barış Anlaşmaları, Paris Konferansı'nda hazırlanarak yenik devletlerin önlerine konulmuştu. Bu konferansın kararlarına hakim olan sadece beş devletti: A.B.D., İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya. Fakat Fransa ve İngiltere gerçekte konferansa hâkim olan unsurlardı. A.B.D., milletlerarası münasebetlerde devamlı bir barışı sağlayacak ve koruyacak bir Milliyetler Cemiyeti'nin kurulmasını ve denizlerin serbestisine paralel olarak ticaretin kesintisiz devamını sağlamaya yönelik gelişmelerle ilgileniyordu. Fransa ve İngiltere, A.B.D. Başkanı Wilson'u başlarından savmak için ilk önce onun ilgilendiği konuları öncelikli olarak ele aldılar ve bu konular belli bir statüye kavuşturulunca da Wilson ülkesine geri döndü. Bu suretle Fransa temsilcisi Clemenceau ile İngiltere temsilcisi Lloyd George'un elleri de, kendi menfaatlerini gerçekleştirmek için tamamen serbest

kaldı. Kendi emperyalist menfaatlerine uygun olarak bir yandan Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'la imzalayacakları anlaşmaları düzenlerlerken bir yandan da Osmanlı Meselesini ele almaya hazırlanıyorlardı (Armaoğlu, 2005: 145).

İtilaf Devletleri, Osmanlı ile Mondros Mütarekesini/Ateşkesini imzalamışlardı. Osmanlı Devleti çok ağır şartları içeren Mondros'u imzalarken Wilson Prensipleri'nin ve bunların yarattığı olumlu havanın etkisinde kalmıştı. Bununla birlikte Ateşkes şartlarının bir tedbir niteliğinde olduğu ve art niyetli uygulamalara kaynak teşkil etmeyeceği düşünülmekteydi. Oysa İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkesi'ni Parçalama Projelerine temel teşkil eden düşüncelerini gerçekleştirmeye yönelik bir adım olarak hazırlamışlardı (Eroğlu, 1990: 86).

5. 1. Mondros Ateşkesi

Osmanlı Devleti adına Hüseyin Rauf, Reşat Hikmet ve Sadullah Beylerin İtilaf Devletleri adına Amiral Arthur Calthrope'un imzaladığı ateşkes toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Bu ateşkesin hükümleri çerçevesinde, Boğazların İtilaf Devletleri donanmasına açılması ve buraların işgali; Osmanlı sularındaki deniz mayınlarının yok edilmesi; İtilaf Devletleri'nin ve Ermeni esirlerin serbest bırakılması; Çok az bir kısmı hariç tüm Osmanlı ordularının terhisi; Osmanlı Devleti donanmasının teslimi; İtilaf Devletleri'nin güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde, herhangi bir stratejik noktanın İtilaf Devletleri'nce işgal edilebilmesi-7. Mad.; Tüm ulaşım araç ve yollarının İtilaf Devletleri'nin hizmetine sunulması; İran içlerinde ve Kafkasya'da bulunan Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesi; Haberleşme sistemlerinin İtilaf Devletleri denetimine verilmesi; Askeri, ticari ...vs araç, madde ve malzemelerin tahribinin önlenmesi; İtilaf Devletleri'nin kömür, mazot ve yağ gibi maddeleri Türkiye'den temin edebilmesi; Hicaz, Yemen, Suriye ve Irak'taki Osmanlı kuvvetlerinin ve Trablus ile Bingazi'deki Osmanlı subaylarının en yakın İtilaf Devletleri kuvvetlerine teslim olması; Osmanlı esirlerin İtilaf Devletleri tarafından tutulması; Altı vilayet adı verilen yerlerde (Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Mamuratilaziz, Sivas ve Van'dan oluşan bu altı il orijinal metinde Ermeni illeri şeklinde yer almaktadır) bir kargaşalık olursa, buraların herhangi

bir kısmının işgali hakkına İtilaf Devletleri'nin sahip bulunmaları (24. Mad.) gibi çok ağır hükümler Osmanlı Devleti tarafından 30 Ekim 1918 tarihinde kabul edilmiştir (Eroğlu, 1990: 88).

Mondros'un imzalanması ile hem fiilen Osmanlı Devleti ortadan kalkmış hem de özellikle 7. ve 24. maddeleri vasıtası ile İtilaf Devletleri'nin Paylaşma Projelerini gerçekleştirmeleri için gerekli şartlar oluşmuştur. Yani artık yüzyıllarca süren Şark Meselesi'nin son aşaması Anadolu'da yürürlüğe girmiştir. Zaten Mondros hiç bir zaman normal bir ateşkes hükümlerine ya da şekline sahip olmamıştır.

Mondros'un imzalanması ile Milli Mücadele yılları artık başlamakta; Mustafa Kemal ise çok zor şartlar altında tarihi başarısını gerçekleştirmek için faaliyete geçecektir.

5. 2. Anadolu'nun Durumu ve Mustafa Kemal

Mondros Ateşkesi imzalandığında, Mustafa Kemal Suriye sınırında Yıldırım Orduları Grup Kumandanı olarak bulunuyordu. Mustafa Kemal, mütarekenin imzalanmasından sonra Sadrazam İzzet Paşa'ya çektiği telgraflarda, ateşkes şartlarının yanlış anlaşılmaya, suistimale açık olduğunu, bu durum düzelmedikçe ordular terhis edilecek ve İtilaf Devletleri'nin her dedikleri yapılacak olursa, düşman ihtiraslarının önüne geçilemeyeceğini söylemiştir. Bununla birlikte Mondros'un 16. maddesine göre, Suriye hududu içerisinde bulunan kuvvetlerin de İtilaf Devletleri ordularına teslimi icap ediyordu. Mustafa Kemal, bütün kuvvetlerini tespit ettiği Suriye sınırı dışına, Anadolu'ya, Türk topraklarına çekmişti. Böylece bu ordunun teslimi bir zorunluluk haline gelmemiş ve ileride bu ordudan Milli Mücadele için faydalanılmıştır. Bu arada İngilizlerin İskenderun'u işgal niyetlerine direnen Mustafa Kemal, Yıldırım Orduları ve VII. Ordu karargâhının kaldırılması üzerine Sadrazam'ın davetiyle İstanbul'a 13 Kasım 1918'de gelmiştir. İlginçtir aynı gün İtilaf Devletleri donanmaları da İstanbul'a gelmişlerdi. Zaten bu sıralarda yurdun her tarafı Mondros Mütarekesi'ne dayanılarak, paylaşma projeleri çerçevesinde hızla işgallere maruz kalmaktaydı (Eroğlu, 1990: 100)

Mustafa Kemal, İstanbul'a geldiğinde İzzet Paşa hükümeti istifa etmişti. Bunun üzerine hemen harekete geçmiş, gerek milletvekilleri ile gerekse padişahla konuşmalar yaparak, çevresini aydınlatmaya çalışmıştı. Bu süre zarfında Mustafa Kemal, İzzet Paşa'yı desteklemekteydi. Zira ona göre bu durumdan kurtulmanın ilk şartı onurlu, güçlü ve dirayetli bir hükümet kurmaktı. Ancak bu şekilde İtilaf Devletleri'nin isteklerinin önüne geçilebilir ve bu durum biraz toparlanabilirdi. İzzet Paşa güçlü bir kabine kuracak ve Mustafa Kemal de Harbiye Nazırı olacaktı. Bu düşünceler çerçevesinde Mustafa Kemal kulis çalışmaları yaparak, İzzet Paşa'yı desteklemişti. Fakat bu düşüncelerin paralelinde olaylar gelişmemiş hükümeti ilk olarak Tevfik Paşa, sonrasında ise Damat Ferit kurmuştu. Yaşananlar karşısında Mustafa Kemal, İstanbul'da kalarak hiçbir sonuç alamayacağını anlamış, Anadolu'ya geçme kararını vermiş, orada neler yapabileceğini planlamaya başlamış ve yakın çevresi ile bunları tartışmıştı (Akşin, 2004: 137). Aynı sıralarda Karadeniz bölgesinde çeşitli sorunlar yaşanmaktaydı. Rum çeteler ile Türk teşkilatları birbirlerini yiyorlar ve asayiş tehdit ediyorlardı. Rum çeteler İngilizler tarafından desteklendiğine göre burada sorun Türk teşkilatları idi. İngilizler, Osmanlı Hükümeti'nden bu meselenin halledilmesini istiyorlardı. Bu işi halletme görevi 9. Ordu Müfettişi sıfatıyla Mustafa Kemal'e verilmiştir. Böylece Mustafa Kemal, geniş mülki ve askeri yetkilerle, hem de Sivas, Van, Trabzon, Erzurum, Samsun ve bu bölgenin çevresini yani Ankara, Kastamonu, Elazığ, Bitlis ve Diyarbakır'ı da içine alan coğrafyada emir verme yetkisine sahip olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır. Artık Mustafa Kemal, İstanbul'da düşündüğü Anadolu'ya geçme şansını yakalamıştır (Akşin, 2004: 140).

Mustafa Kemal'in Samsun'a gitmek için hazırlandığı sıralarda, İtalya'nın payına düşen İzmir, Paris Barış Konferansı'nda Lloyd George'un baskısı ile Yunanlılara verilmiş ve Yunanlılar da burayı 15 Mayıs 1919 tarihinde işgal etmişlerdi. İngiltere'nin bu şekilde davranışı Lloyd George'un Venizelos'la ya da Basil Zaharof gibi Yunan sermayedarlarıyla olan ilişkilerine bağlanabilir. Fakat bunda aslında temel faktörlerden biri de İtalya'dır. Zira II. Dünya Savaşı'na yol açan gelişmeler göz önüne alınca bu davranış anlam kazanmaktadır. Ama bu süreçle birlikte yani İzmir'in Yunanlılara

birakılmasıyla başlayan süreçte İngiliz-İtalyan ilişkileri de gevşemeye başlamıştır. Daha da önemlisi İzmir'in işgali, Anadolu'da gerçek uyanışa sebep olacaktır. Bu uyanış doğrudan ya da dolaylı olarak düşünülen kurtuluş çarelerini ateşleyecektir. (Akşin, 2004: 144).

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçtiği dönemde, çeşitli kurtuluş fikirleri memlekette gündemde bulunuyordu. Bunları, İngiltere himayesini istemek, Amerikan mandasını kabul etmek ve bölgesel ayrılmalarla ya da yerel mücadeleler çerçevesinde kurtuluşu sağlamak gibi üç şekilde toparlayabiliriz. Üstelik Mondros'un imzalanmasından sonra ortaya çıkan görüşler çerçevesinde yeni yeni teşkilatlanmalar da ortaya çıkmıştır. Bunları sahip oldukları görüşlere, gösterdikleri tepkilere, faaliyetlerine ve kurucularına göre zararlı ve yararlı olmak üzere iki grupta ele alabiliriz (Özgür Ansiklopedi, 2009)

5. 2. 1. Mili Varlığa Zararlı Cemiyetler

Sulh ve Selâmeti Osmanlı Fırkası:

Meşrutiyet ve demokrasi esasların dayanarak siyasi faaliyete atıldığını ilan etmiş ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile işbirliği yapmıştır. Bu fırkanın reisi, Damat Ferit hükümetinde, Harbiye Nazırlığı yapmıştır (Öztürk, 2007: 32).

Kürdistan Teali Cemiyeti:

Wilson Prensiplerine dayanarak ayrımcı siyasi faaliyetler göstermiş, Kürdistan'ın muhtariyeti ile ilgili olarak Amerikalılarla ve İngilizlerle yakın temas kurmuştur. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile ilişkileri görülen bu cemiyet, Vilâyat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti ile birleşmeyi reddetmiştir (Öztürk, 2007: 32)

Tealiî İslam Cemiyeti:

Din ve devlet ayrılığına taraftar olmadan bilimsel, ahlaki ve sosyal yollarla siyasi hayata etkide bulunmaya çalışmış, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı desteklemiş ve Anadolu

hareketine cephe almıştır. Merkezi İstanbul'da bulunan bu cemiyet Konya ve civarında yoğun faaliyet göstermiştir (Turan vd, 2007: 85).

İngilizler Muhipler Cemiyeti:

Dönemin tanınmış isimlerinden Damat Ferit ve Sait Molla gibi üyeleri bünyesinde bulundurmuş ve hararetli bir şekilde İngiliz Mandasını savunmuştur. Bu çerçevede kendi görüşleri ile bağdaşmayan Milli Hareketi felce uğratmak için faaliyetlerde bulunmuş, işgalcilere tam bir sadakat göstererek Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile işbirliği yapmıştır (Turan vd, 2007: 84).

Wilson Prensipleri Cemiyeti:

Adından da anlaşılacağı gibi Wilson Prensiplerini esas almış ve Amerikan Mandasının kurulması ile Osmanlı Devleti'nin Milletler Cemiyeti içinde diğer devletler ile eşit hukuka sahip olabileceğini savunmuş ve bunun için çalışmıştır (Turan vd, 2007: 85)

Hürriyet ve İtilaf Fırkası:

1919'un Ocak ayında tekrar, İttihat ve Terakki düşmanlığı ile ortaya çıkmış ve faaliyete geçmiş, tipik özelliğini yeniden sergilemiş ve Anadolu Hareketine karşı tüm muhalifleri kendi cephesinde toplamayı başarmıştır. Anadolu'daki harekete şiddetli tepki gösteren Hürriyet ve İtilaf Fırkası yukarıda sözü edilen cemiyetlerin hepsini etrafına toplayarak bütün gücüyle Anadolu'ya karşı mücadele vermiştir (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Mütareke yıllarında Türk-Müslüman kesimlerin oluşturdukları zararlı cemiyetlerin yanı sıra ayrılıkçı tavırları ile ön plana çıkan ve çalışan azınlıkların da kurdukları cemiyetler sahnede yerlerini almışlardı. Bunların ise başlıcaları şunlardır:

Mavri Mira:

İstanbul Rum Patrikhanesi'nde patrik vekilinin başkanlığında kurulmuş ve Bizans İmparatorluğu'nu Batı'nın desteği ile canlandırmayı amaç edinmiştir. Doğrudan doğruya Yunan Hükümeti'nden direktif alan bu cemiyet, Yunan Kızılhaçı, Resmi Göçmenler Komisyonu ve Rum okullarında izcilik kurumları gibi birçok alt teşkilatı/çeteyi kurmuş ve yönetmiştir (Turan vd, 2007: 72)

Pontus Rum Cemiyeti:

Trabzon, Samsun ve diğer Kuzey Anadolu illerinde Pontus Rum Devleti'ni canlandırmak için faaliyet göstermiş fakat aslında patrikhaneye bağlı olarak çalışmıştır (Turan vd, 2007: 73).

5. 2. 2. Mili Varlığa Yararlı Cemiyetler

Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi:

1918'de kurulmuş ve Trakya'nın işgaline karşı çıkmıştır. Anadolu hareketinin etkisiyle adını Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti haline getirmiş ve Anadolu, Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubesi olmuştur. Düzenlediği iki kongrede silahlı savunma; asker toplama; TBMM ile birleşme ve programını Müdafaa-i Hukuk programı ile denkleştirme, gibi kararlar almıştır (Turan vd, 2007: 87)

İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti:

Vatanın maddi ve manevi yönlerden yükselmesini sağlamak ve Türklerin haklarını korumak amacı ile kurulmuştur. İşgallere karşı silahla vatani koruma amacı güden cemiyet, Alaşehir Kongresi'nden sonra faaliyetlerini İstanbul'a nakletmiş ve Milli Mücadele içinde yer alan kuruluşlarla anlaşarak Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılmasına yardımcı olmuştur. Basın yoluyla da mücadelede bulunmuştur (Turan vd, 2007: 87).

İstihlası Vatan Cemiyeti:

Manisa'da kurulmuş olup Ege'de öncü Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinden biridir. Daha sonra 19 Mart Kongresi ile Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti ile birleşmiştir (Özgür Ansiklopedi, 2009).

Kilikyalılar Cemiyeti:

Mondros'tan sonra Adana ve dolaylarının haklarını korumak amacı ile İstanbul'da faaliyete geçmiştir. Sivas Kongresi'nden sonra Adana ve dolaylarında Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın kurulması ile işlevini kaybetmiştir (Özgür Ansiklopedi,2009).

Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti:

Ağustos 1919 tarihinde, Erzurum'da kurulmuştur. Bu cemiyet, önce İstanbul'da kurulmuş olan Vilayat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyetine bağlı olarak açılmış, daha sonra Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı ile İstanbul'dan ayrılmış, doğuda Müdafaa-i Hukuk akımını temsil ederek Mustafa Kemal'in sevk ve idaresinde güçlenmiş, bütün memlekete yayılacak bir program hazırlanmıştır (Turan vd, 2007: 88).

Hareket-i Milliye ve Redd-i İlhak Teşkilatları:

İzmir'in işgalinin yarattığı tepki içinde, bölgeyi savunmak için kurulmuş kuruluşlardır. Redd-i İşgal, Redd-i İlhak, İstihlası Vatan ve Heyet-i Milliye isimleri ile kurulan bu teşekküller, buldukları yerlerin idari ve askeri işlerini ele almışlar ve milis teşkilatları oluşturarak Yunan işgaline karşı fiilen direnmişlerdir. Birinci Balıkesir, Alaşehir ve İkinci Balıkesir Kongreleri ile organlaşan, bütünleşen Müdafaa-i Hukuk fikri Sivas Kongresi ile genelleşmiş ve bütün memlekete yayılmıştır (Turan vd, 2007: 90).

Trabzon Muhafaza-i Hukuku Milliye Cemiyeti:

Karadeniz kıyıları üzerindeki yabancı emellerine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu yörede faaliyet gösteren Trabzon Havalisi Âdemi Merkezîyet Cemiyeti ile mücadele eden bu teşkilat, Erzurum Kongresi'nden sonra Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubesi haline gelmiştir (Turan vd, 2007: 89).

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti:

Sivas'ta, Vali Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Anadolu'da Burdur, Amasya, Erzinca, Kayser, Kastamonu, Bolu, Niğde gibi merkezlerde şubeler açan Cemiyet, düşman işgallerini büyük bir duyarlılık ve dikkatle izleyerek İtilaf Devletlerine ve İstanbul Hükümetine karşı protestolar yayımlamış, Milli Ordu'ya para ve mal yardımı kampanyaları açmış, Milli Mücadeleye moral desteği sağlamıştır. Faaliyetleri ile Türk milletinin kadını ile erkeği ile vatanını kurtarmak ve bağımsızlığa kavuşmak için, bütün olarak her türlü fedakârlığa katlanacaklarının en büyük simgesi olmuştur (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Milli ya da Yararlı Cemiyetler adı ile ele alarak sıraladığımız bu yapılanmalar, kaynayan Anadolu'da hür ve bağımsız yaşama idealinin birer çekirdekleri, yayılmaya başlayan direnme ve başkaldırma fikirlerinin güçlü birer kolları olacaklardır. Nitekim Mareşal Fevzi Çakmak "Eğer Mondros Mütarekesini takip eden aylarda, bir tayyareden Anadolu'ya bakarsanız, yer yer yanan ateşler görülecektir. Bunlar ışıldayan çoban ateşleridir. Bu ateşleri birleştirecek bir alev lazımdır. İşte onu Mustafa Kemal'in meşalesi temin etti." derken aslında Milli Mücadele'nin ilk gelişimini anlatmaktadır (Özgür Ansiklopedi, 2009).

5. 3. Milli Teşkilatlanma ve Kongreler

Anadolu'da genel durum oldukça karmaşık bir halde iken, 19 Mayıs'ta Mustafa Kemal artık Samsun'dadır. üstelik İstanbul'daki bazı davranışları ile dikkat çektiği için Mustafa Kemal'in merkezden uzaklaştırılması İngilizler de dahil olmak üzere birçok kesimin işine gelmiştir. İngilizler, Mustafa Kemal'i Anadolu seyahati sırasında ortadan

kaldırmayı düşünmüşler fakat deniz seyahati esnasındaki hava şartları buna imkân verememiştir. Samsun'a varan Mustafa Kemal İstanbul'a ilk raporlarını göndermeye başlamış ve bir süre sonra da Havza'dan benzer raporlar göndermeye devam etmiştir. Bunların ortak özelliği, Mustafa Kemal'in bu raporlarında işgallere tepki göstermiş olması ve Milli Birlik, Milli Mücadele, Bağımsızlık gibi kavramları ön plana çıkarmasıdır. Bunlara Karadeniz'deki durumun, Rumların faaliyetlerine son vermeleri halinde düzeleceğini de eklemiştir. Bu arada İngilizler yüzünden Samsun'da rahat çalışamayan Mustafa Kemal buradan Havza'ya geçmiştir. Havza'da sahip olduğu yetkiler çerçevesinde de yurdun her yerinde mitinglerin düzenlenmesini isteyen bildirimleri çeşitli mülkî amirlere göndermiştir. Havza'da ileri süreç için gerekli olan bağlantıları oluşturan ve burada bir miting düzenleyen Mustafa Kemal, İstanbul'un dikkatini iyice üzerine çekmiştir. Mustafa Kemal'i Anadolu'ya gönderen İstanbul pişman olmuştur ve artık geri gelmesini istemektedir. O ise buna uymayacak ve buradan Amasya'ya geçecektir. (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Amasya'ya 12 Haziran'da gelen Mustafa Kemal, uygulamaya karar verdiği düşüncelerinin gerçekleşmesi için kişisel olarak faaliyet göstermekten ziyade bütün milleti temsil edecek bir heyetin çalışmasının gerekliliğine inanıyordu. İşte bu ve benzeri düşüncelerini gerçekleştirmek için, Trakya-Paşaeli Cemiyeti ile Anadolu'daki Cemiyetleri birleştirmek ve Sivas'ta bir milli heyet toplamanın gereğini I. Kolordu kumandanına 18 Haziran tarihinde bildirmiştir. Ancak hem bunu geniş çevrelere duyurmak; hem de Samsun'da Amasya'ya kadar gerçekleştirilen faaliyetlerin ve ortaya konulan yaklaşımların, bunlarının özelliklerinin, bir program, karar ve sistem halinde ifadesi gerekiyordu. Bu amaçla, askeri ve mülkî makamlara olduğu gibi, İstanbul'da da bazı kişilere gönderilmek üzere Amasya Genelgesi hazırlanmıştır. Amasya Genelgesi, Ali Fuat, Rauf ve Refet tarafından da imzalanmıştır. Yine aynı kişilerin katıldığı bir toplantıda; askeri ve milli teşkilatın hiçbir nedenle kaldırılamayacaktır ve buna bağlı olarak da kumanda ile yönetim hiçbir şekilde terk edilemeyecek ve başkasına bırakılmayacaktır; silah ve mühimmat elden çıkarılmayacak, vatanın herhangi bir tarafında yeniden vaki olacak düşman işgali karşısında birlikte ve müştereken hareket

edilecektir, gibi kararlar Mukaddes İttifak adı altında alınmıştır (Özgür Ansiklopedi, 2009).

5.3.1. Amasya Genelgesi (21-22 Haziran 1919)

Madde 1: Vatanın bütünlüğü, milletin istikbali tehlikededir.

Madde 2: İstanbul hükümeti üzerinde bulunan mesuliyetin/sorumluluğun gereklerini yapamamaktadır. Bu durum milletimizi aşağı tanıtıyor.

Madde 3: Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

Madde 4: Milletin durumunu açıklamak ve hak isteyen sesini dünyaya duyurmak için, her türlü etki ve denetimden kurtulmuş bir milli kurulun bulunması gereklidir.

Madde 5: Anadolu'nun her bakımdan en emin yeri olan Sivas'ta milli bir kongrenin hemen toplanması kararlaştırılmıştır.

Madde 6: Bunun için bütün vilayetlerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç delegenin en çabuk şekilde yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gereklidir.

Madde 7: Her ihtimale karşı bunun milli bir sır olarak tutulması ve delegelerin yolculuklarında gizli kimliklerle gelmesi iyi olur.

Madde 8: Daha önce 10 Temmuz'da Erzurum'da yapılacak kongrede bulunanlar, Sivas'taki toplantıya da katılabilirler(Turan vd, 2007, 98).

Amasya Genelgesi ile Anadolu'daki hareketin bilinçlenme ve teşkilatlanma yolunda önemli bir adım atması İşgal Kuvvetlerini ve İstanbul Hükümeti'ni rahatsız etmiştir. İstanbul'un yapacağı ilk iş Mustafa Kemal'e baskı yapmak olacaktır. İstanbul'un rahatsızlığı Paris'teki barış konferansından kaynaklanmaktaydı. İtilaf Devletleri, Osmanlı Hükümetine kabul ettirebilecekleri en ağır şartları hazırlarken, Mustafa Kemal'in faaliyetleri ile hız kazanan Anadolu'daki milli hareketler durdurulmalıydı. Bu bakımdan yazışmalar ve emirler sürdürülüyor, hatta bizzat Vahdettin, Mustafa Kemal'i İstanbul'a geri çağırıyor ve izinli olarak istediği yerde dinlenmesini teklif ediyordu. Oysa Mustafa Kemal aynı süreçte "Artık İstanbul Anadolu'ya hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetindedir." tezini savunuyordu.

Dolayısıyla bu teklif ya da emirleri görmemezlikten gelmiştir. Buna karşılık İstanbul da Mustafa Kemal'in azledildiğini ve emirlerinin dinlenmemesi gerektiğini gizlice Anadolu'daki mülkî yetkililere bildirmiştir. Buna rağmen Mustafa Kemal Erzurum'a doğru yolculuğuna devam edecektir. 3 Temmuz'da Erzurum'da halkın ve ordunun gösterileriyle karşılanan Mustafa Kemal hemen çalışmalar başlamış ve 7 Temmuz'da Anadolu ve Rumeli'de bulunan bütün ordu ve kolordu kumandanlarına ve ilgililere aşağıda ana hatları belirtilen şu genelgeyi göndermişti: (Özgür Ansiklopedi, 2009)

“Kuva-yı Milliye'ye hiçbir müdahale yapılamaz, devletin ve milletin geleceğinde milli irade/istek söz sahibi ve hâkimdir. Ordu, bu iradenin hizmetindedir. Müfettiş ve komutanlar görevden alınırlarsa, yerlerine gelenler işbirliği yapılacak niteliklere sahipse/Kuva-yı Milliye'ye ise komutayı onlara bırakabilirler aksi takdirde görevlerine devam edecekler, tayin ya da azil emirlerini kabul etmeyeceklerdir. İtilaf Devletleri'nin yaptığı baskılarla hükümet askeri ve milli teşkilatları dağıtma emri verirse, bu kabul edilmeyecektir. Bununla birlikte Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyetleri'nin geri adım atmalarına yol açabilecek herhangi bir unsur ordu tarafından engellenecektir. Zira devletin tüm sivil memurları ve ordu, kutsal amaca hizmet eden bu cemiyetlerin meşru yardımcılarıdır (Özgür Ansiklopedi, 2009).

Vatanın herhangi bir bölgesine saldırıldığı takdirde, bütün millet, haklarını savunmaya hazır bulunduğundan, bu gibi olaylar karşısında, işbirliği için her yer birbirini en kısa zamanda haberdar edecek savunmada hareket ve işbirliği sağlanacaktır.”

Bu genelgenin ilan edildiği tarihte Mustafa Kemal resmi memuriyetine son veren telgrafi alır almaz, Harbiye Nezaretine ve padişaha istifasını bildiren telgrafları çekmiştir. Bu noktadan itibaren aslında Mustafa Kemal de büyük bir tedirginlik içerisindeydi. Çünkü artık hareketin başlangıcında sahip olduğu tüm avantajlar bir kenara itilmiş, gelecek için büyük bir belirsizlik söz konusu olmuştur (Eroğlu, 1990: 124).

5. 3. 2. Erzurum Kongresi

10 Mart 1919 tarihinde merkezi İstanbul'da bulunan Cemiyetin Erzurum Şubesi Vilayât-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye adı ile kurulmuş ve Erzurum il kongresini

toplamaştı. Bu cemiyet, kendi adına olan etkinlikleri düzenlemek için Heyet-i Faale adında bir üst kurul oluşturmıştu. Bu kurulun, Trabzon'daki kendi cemiyetleri ile aynı amaçlar için çalışan bir başka teşkilatla temasa geçmesi sonucu Doğu illerini kapsayan bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştı. Aynı dönemde Erzurum'a gelen Mustafa Kemal bu kurulun yani Heyet-i Faale'nin başına geçirilmişti (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Bu çalışmaların paralelinde Erzurum Kongresi bir okul salonunda Bitlis, Erzurum, Sivas, Trabzon ve Van vilayetlerinden gelen 56 delege ile toplanmıştır. Gelmesi gereken diğer il temsilcileri çeşitli engellemeler yüzünden kongreye katılamamışlardır. Mustafa Kemal kongreye başkan seçilmiş ve kongre, çalışmalarını 7 Ağustos tarihine kadar sürdürmüştür. Bu süre zarfında, Erzurum'da, Özellikle Trabzon'dan gelen temsilcilerin, biraz İngiliz sempatanlığından, biraz Prens Sabahattin liberalizminden ve biraz da liman ticaretinin ortaya çıkardığı burjuvazi anlayışından kaynaklanan alternatif program taslağı ile Amasya'da ortaya çıkmış olan askeri bürokratik merkezileştirici formüller çatışmıştır. Bu çatışmayı Amasya grubu kazanmakla birlikte, Trabzon ve diğer illerin baskısı ile Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in, yerel mülkî amirlerin, yetki bölgelerinde faaliyette bulunan örgütlerin/Kuva-yı Milliye örgütlerinin doğal başkanları sayılmaları önerisi kabul görmemiştir. Üstelik askeri ve bürokratik ağırlıklı Amasya önderlik grubu ve önder/ Mustafa Kemal, Erzurum'da ilk defa olarak sivil tabanla buluşmuştur. Bunun sonucunda hem Amasya grubu sivil meşruluk kazanmıştır, sivilleşmeye başlamıştır hem de kongreye tek ve merkezi yönetim fikrini aşlamıştır (Tanör, 1997: 82).

Erzurum Kongresi'nin kararlarına gelince,

Madde 1: Milli sınırlar içinde Vatan bir bütündür, ayrılık kabul etmez.

Madde 2: Yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümeti'nin çökmesi halinde, millet birlik olarak yurdunu koruyacak ve kurtaracaktır.

Madde 3: Vatanın bağımsızlığını korumaya Osmanlı Hükümeti muktedir olamadığı takdirde, gayeyi/amacı elde etmek için bir geçici hükümet kurulacak ve bu hükümet heyeti, milli kongre tarafından seçilecektir. Eğer kongre toplantı halinde değilse bu seçimi Temsil Heyeti yapacaktır.

Madde 4: Kuva-yı Milliye'yi amil/etkili ve millet idaresini hâkim/egemen kılmak esastır.

Madde 5: Hıristiyan halka siyasi hâkimiyet ve sosyal düzeni bozacak ayrıcalıklar verilemez.

Madde 6: Manda ve himaye kabul edilemez.

Milli Meclis'in derhal toplanması ve hükümet işlerinin bu yolda denetlenmesini sağlamak için çalışılacaktır (Turan vd, 2007: 100)

Erzurum'da, ileriki yılların uygulamalarında da daima göz önünde tutulacak olan bu kararları alan kongre, başkanlığını Mustafa Kemal'in yapacağı ve kongre adına hareket edecek, kongrenin icracı kurulu olarak görebileceğimiz dokuz kişilik Temsil Heyeti'ni seçtikten sonra dağılmıştır (Eroğlu, 1990: 126)

Erzurum Kongresi, Doğu Anadolu'nun kaderini görüşmek üzere toplanmış olsa da memleketin bütününe ilgilendiren meseleler hakkında karar almıştır. Bu kongre, ulusallık eğilimlerini açıkça taşımış olmasına karşın özellikle temsili niteliği açısından bölgeseldir, sadece Doğu ve Kuzeydoğu illerini kapsamaktadır. Ayrıca bu kongre Mustafa Kemal'in ve onun önderliğinin etkisi altında cereyan edecek ve bunun izlerini taşıyacak olmakla beraber, yerel girişimlerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Fakat her şeye rağmen bu kongre ile Milli Mücadelenin kayıtsız şartsız istiklale ve kayıtsız şartsız milli hâkimiyete dayalı programı netlik kazanmıştır. Kongrede vatan sınırları belirtilerek, vatanın bir bütün olduğu ve parçalanamayacağı ilan edilmekle, emperyalistlere de Anadolu'nun, öz yurdun işgal edilemeyeceği anlatılmak istenmiştir. Anadolu'ya da, yöresel direniş örgütlerinin bir çatı altında birleştirilebileceğini, vatanseverlerin tek amaç çevresinde toplanabileceğini göstermiştir. Bu yönüyle ilerleyen süreç içinde Sivas Kongresi'nin toplanmasını da kolaylaştırmıştır. Son olarak, Temsil Heyeti'nin, gerektiğinde bir hükümet olarak vazife göreceği açıklanmakla Milli Devletin yürütme organı olma çabası, Amasya'dan sonra daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktaydı (Eroğlu, 1990: 127).

Erzurum Kongresi'ne, doğal olarak İstanbul Hükümeti ve İşgal Kuvvetleri tepki göstermişler ve Mustafa Kemal ile Rauf Bey'in tutuklanarak İstanbul'a gönderilmelerini

istemişlerdi. Oysa bu iş artık o kadar kolay değildi. Artık Anadolu'da devletleşme eğilimleri başlamış ve doğu illeri adına bir Temsil Heyeti oluşturulmuştu (Eroğlu, 1990:127).

5. 3. 3. Sivas Kongresi (4-11 Eylül, 1919)

Sivas Kongresi, Amasya Genelgesi ile milli bir kongre olarak öngörülmüştü. Erzurum Kongresi'nden sonra kongre ile ilgili çalışmalar yapılıyordu. Bu arada, Fransızlar Sivas Kongresine karşı bazı önlemler alıyordu. Fransız Binbaşı Brunot, kongrenin toplanması halinde Sivas Valisi Reşit Paşa'ya şehrin işgal edileceğini söylemişti. Hatta, Elazığ Valisi Ali Galip, kongreyi basmakla görevlendirilmişti. Tüm engellemelere rağmen, kongre 4 Eylül 1919'da bugün lise olarak kullanılan binada saat 15:00'de toplandı. (Katılanlar) Mustafa Kemal'in Kongre başkanlığına seçilmesine kimi üyelere itirazlar geldi. Ancak yapılan seçimde kongre başkanlığına Mustafa Kemal Paşa getirildi. Kongre ilk günlerinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkisi olup olmadığını tartıştı. Daha sonra manda sorunu gündeme geldi. Sivas Kongresi, ilk milli kongre niteliğinde olduğu için kararlar da bu doğrultuda alınmıştır. Erzurum Kongresinde alınan kararların tümü kabul edilmiştir. Yurtta ayrı ayrı bölgesel olarak çalışan tüm cemiyetlerin birleştirilmesi ve tek yönetim altına alınması sağlandı. Yeni bir Temsil Heyeti oluşturuldu ve bu heyetin başına Mustafa Kemal getirildi (Özgür Ansiklopedi, 2009).

Sivas Kongresi Kararları'na gelince

- Milli sınırları içinde vatan bölünmez bir bütündür; parçalanamaz.
- Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı millet topyekûn kendisini savunacak ve direnecektir.
- İstanbul Hükümeti, harici bir baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını terk mecburiyetinde kalırsa, vatanın bağımsızlığını ve bütünlüğünü temin edecek her türlü tedbir ve karar alınmıştır.
- Kuvay-ı Milliye'yi tek kuvvet tanımak ve milli iradeyi hâkim kılmak temel esastır.

- Manda ve himaye kabul olunamaz.
- Milli iradeyi temsil etmek üzere, Meclis-i Mebusan'ın derhal toplanması mecburidir.
- Aynı gaye ile milli vicdandan doğan cemiyetler, “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” adı altında genel bir teşkilat olarak birleştirilmiştir.
- Genel teşkilatı idare ve alınan kararları yürütmek için kongre tarafından Temsil Heyeti seçilmiştir (Turan vd, 2007: 103).

5. 3. 4. Amasya Görüşmeleri ve Protokolü (20-22 Ekim 1919)

Heyet-i Temsiliye üyeleri, Amasya Genelgesi'nin askeri kadrosu ve ilgililer bu toplantıya katılmışlardı.

Bu toplantıda alınan bazı kararlar şunlardır:

- Parlamento'nun bütün sakınca ve tehlikelere rağmen İstanbul'da toplanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yalnız bütün milletvekillerini durum hakkında aydınlatmak ve milli teşkilatın takip ettiği programın esaslarını Meclis'te savunacak kuvvetli bir grup oluşturmak için gerekli işler yapılmalıdır.
- Komutanlar, Cemiyetin teşkilatını yaymak ve kuvvetlendirmek için süratle ön ayak olacaklardır.
- Millet Meclisi İstanbul'da toplanıp emniyet ve serbestlik içinde çalıştığı görülünceye kadar, Heyet-i Temsiliye Anadolu'da kalarak ulusal görevine devam edecektir.
- Paris Barış Konferansı, Türkiye hakkında olumsuz bir karar verdiği, Hükümet ve Parlamento da bunu kabul ve tasdik ettiği takdirde bu hususta milletin isteği öğrenilerek, Cemiyet Nizamnamesi hükümlerine göre gereği yapılacaktır (Turan vd, 2007: 105).

Aynı toplantıda hazırlanan gizli bir talimatla halkın vatan savunması için nasıl silahlandırılıp teşkilatlandırılacağı da tespit edilmiş ve ilgililere bildirilmiştir. Toplantıda alınan kararlar Mustafa Kemal'in İstanbul'daki gelişmelerin pek olumlu

sonuçlanmayacağını düşündüğünü, buna karşılık az önce yukarıda söz ettiğimiz gibi yavaş yavaş yeni stratejiler geliştirme, doğabilecek yeni tehlikelere yönelik her türlü tedbiri alma kaygısında olduğunu göstermektedir (Özgür Ansiklopedi, 2009).

5. 3. 5. Meclisi Mebusan'ın İstanbul'da Toplanması ve Misak-ı Milli'yi Kabul Etmesi

İstanbul'da toplanan Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920'de ilk toplantısını yapmış ve en önemli iş olarak, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin de aldığı kararlara uygun olarak, Misak-ı Milli'yi bir beyanname halinde ilân ve kabul etmiştir.

Son Osmanlı Meclisi Mebusan'ında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin bir grubunu kurmak ve bu adla adlandırmak bazı sebeplerden ötürü mümkün olmamış, bunun yerine Müdafaa-i Hukukçular, “Felâh'ı Vatan” grubunu kurmuşlardır. Müdafaa-i Hukukçuların çoğunlukta bulunduğu Osmanlı Meclisi Mebusan'ının en önemli hizmeti, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kabul edilen barış şartlarını öngören Misak-ı Milli'yi, diğer bir deyimle Milli Yemini (Ahd-i Milli) olağanüstü şartlara rağmen kabul ve ilan edilmesidir (Özgür Ansiklopedi, 2009).

Misak-ı Milli'nin metni, Atatürk' ün Büyük Nutku'nda belirttiği üzere, “Milletin amâl ve maksadını kısa bir programa esas olacak surette toplu bir tarzda ifadesi, Ankara'da görüşüldü. Misak-ı Milli unvanı verilen bu programın ilk müsveddeleri de, bir fikir vermek maksadıyla kaleme alındı.” (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Başta Atatürk olmak üzere Heyeti Temsiliye üyeleri tarafından hazırlanan metin esas alınarak, Meclis-i Mebusan'ın, 28 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda “Ahd-i Milli” olarak bütün mebuslara imzalatıldı ve 17 Şubat 1920 tarihli açık oturumda da basında yayınlanması ve bütün yabancı parlamentolara bildirilmesi kararlaştırıldı (Özgür Ansiklopedi, 2009).

Misak-1 Milli'nin önemi ve sonuçlarına değinecek olursak;

- Misak-1 Milli'nin kabul edilmesi, İstanbul Hükümeti'ni telaşa düşürmüştür. İtilaf Devletleri ise, Misak-1 Milli'den memnun kalmadıklarından kısa bir süte sonra Meclisi Mebusan'ı cezalandırmışlardır.
- Misak-1 Milli beyannamesi, her şeyden önce milli ve bölünmez bir Türk ülkesinin sınırlarını çizmiştir.
- Misak-1 Milli ile Türkler, tam bağımsızlık şuuruna erişmişler ve millet olarak asgari haklarını istemişlerdir.
- İtilaf Devletlerinin, Yunan cephesinde bulunan milli kuvvetleri geri çekirmek için yaptıkları teşebbüsün imkânsız olduğu hakkında almış oldukları cevap üzerine, Yunan kuvvetlerini taarruza başlatmaları, Ali Rıza Paşa kabinesini çekilmeye mecbur bırakmıştı. Bu defa da yeni kabineyi Salih Paşa kurmuştu (Turan vd, 2007: 110).

5. 3. 6. İstanbul'un İngilizler Tarafından İşgali ve Buna Karşı Mustafa Kemal Paşa'nın Tepkisi

15 Mart'ta İstanbul'daki İtilaf kuvvetleri 150 Türk aydınını yakalatmış ve ertesi gün de şehir fiilen ve resmen askeri işgale maruz kalmıştır. İstanbul'un işgalini, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da kuvvetlenmesi sonucu bir baskı ve müeyyide şeklinde de görmek mümkündür. 18 Mart'ta ise İngilizler, Meclisin etrafını makineli tüfeklerle sararak, toplantı halinde bulunan bu milletvekilleri içinde bazılarını göz önünde tevkif ederek ve sürükleyerek götürmüşlerdi. Böylece son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı düşman süngüsü altında zorla kapattırılmıştır (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Bu işgali fedakâr bir telgraf memuru Manastırlı Hamdi Efendi vasıtasıyla öğrenen Mustafa Kemal Paşa, derhal bütün cihana bu hareketi protesto ederek, bu işgalin haksız ve hükümsüz olduğunu ilân etmiştir. Ayrıca kapanan Meclisin Ankara'da açılacağını ve bütün Meclis azalarının Ankara'daki toplantıya katılmalarını bildirmiştir (Özgür Ansiklopedi, 2009).

Mustafa Kemal Paşa ise, bu buhranlı günlerde bir taraftan İstanbul hükümetince kışkırtılan ayaklanmaları bastırıyor; düşman ilerlemesine karşı, epeyi tutmaya çalışıyordu. Diğer taraftan da Anadolu'daki ulemadan 153 kişinin imzasıyla verilen mukabil fetva ile asıl hainlerin, milleti istiklal yolunda savaştan geri koymak isteyenler olduğunu halka ilân ediyor ve Ankara'da toplanacak olan Millet Meclisinin hazırlıkları ile meşgul oluyordu. Mustafa Kemal Paşa, 22 Nisan 1920'de yaptığı bir diğer genelge ile Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan'da açılıp görevine başlayacağını, o günden itibaren Milleti temsil yetkisini bu meclisin haiz bulunacağını, bütün millete, askeri ve mülki makamlara bildirmiştir (Özgür Ansiklopedi, 2009).

5. 4. T.B.M.M'nin Açılması

23 Nisan 1920 Cuma sabahı erken saatlerde, Ankara'da bulunan herkes Meclis Binası çevresinde toplandı. Halk, kendi kaderine sahip çıkmanın coşkusu içindeydi. Hacı Bayram Camii'nde kılınan öğle namazından sonra, Meclis binası girişinde gözleri yaşartan muhteşem bir tören yapıldı. Saat 13.45'de, Ankara'ya gelebilen 115 milletvekili Meclis salonunda toplandı (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Parlamento geleneklerine göre, en yaşlı üye olan Sinop Milletvekili Şerif Bey (1845), Başkanlık kürsüsüne çıktı ve aşağıdaki konuşmayı yaparak Meclis'in ilk toplantısını açtı:

"Burada Bulunan Saygıdeğer İnsanlar, İstanbul'un geçici kaydıyla yabancı kuvvetler tarafından işgal olunduğu ve bütün temelleri ile halifelik makamının ve hükümet merkezinin bağımsızlığının yok edildiği hepimizce bilinmektedir. Bu duruma baş eğmek, milletimizin, teklif olunan yabancı köleliğini kabul etmesi demektir. Ancak tam bağımsızlık ile yaşamak için kesin olarak kararlı bulunan ve ezelden beri hür ve basına buyruk yaşamış olan milletimiz, kölelik durumunu son derece ve kesinlikle reddetmiş ve hemen vekillerini toplamaya başlayarak Yüksek Meclisimizi meydana getirmiştir. Bu Yüksek Meclisin en yaşlı üyesi sıfatıyla ve Allah'ın yardımıyla milletimizin iç ve dış tam bağımsızlık içinde alın yazısının sorumluluğunu doğrudan

doğruya yüklenip, kendi kendisini yönetmeye başladığını bütün dünyaya ilan ederek, Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum." (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Bu açılış konuşmasında, millî egemenliğe dayalı yeni Türk parlamentosunun adı da "Büyük Millet Meclisi" olarak konulmuştu. Bu ad herkesçe benimsedi. Daha sonra Atatürk'ün tüm konuşmalarında yer aldığı sekliyle ve ilk kez 8 Şubat 1921 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesinde de yazılı olarak, "Türkiye Büyük Millet Meclisi" (TBMM) adı kalıcılık kazandı.

TBMM, 24 Nisan 1920 günü yaptığı ikinci toplantısında Mustafa Kemal Paşa'yı (Atatürk), başkanlığa seçti. Mustafa Kemal Pasa, kendi öncülüğünde kurulan TBMM'nin başkanlığını Cumhurbaşkanı seçildiği gün olan 29 Ekim 1923 tarihine kadar sürdürdü. TBMM, açılışından iki gün sonra, sadece yasama değil, yürütme gücüne de sahip olacak hukukî ve siyasî yapısını düzenleme çalışmalarına başladı. Bu düzenlemeler, TBMM'nin tam bir güçler birliği ilkesini benimsediğini göstermişti (Özgür Ansiklopedi, 2009)

5. 5. TBMM'ye Karşı İlk Ayaklanmalar (İç Mücadele) ve Bunlara Karşı Alınan Önlemler

Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca Anadolu'nun çeşitli yerlerinde birçok ayaklanmalar çıkmıştır. Bu isyan hareketlerini ikiye ayırmak gerekir. Bunların bir bölümü Türk topraklarını parçalayarak ya yeni bir devlet kurmaya ya da önce bir devlet olarak ortaya çıkıp, daha sonra başka bir devletin egemenliğini benimsemeye yönelik amaçlarla, diğer bölümü ise, saltanat ve hilafete geleneksel ve dinsel bakımdan bağlı olanlarca çıkarılmış isyan hareketleridir (Özgür Ansiklopedi, 2009)

İsyancılarda ortak olan ve halkı isyana sürükleyen kanı, ulusal mücadeleyi başlatan, yöneten ve sürdüren kişilerin hilafete, şeriata, saltanata karşı gelen kişiler olduğuydu. Ulusal bilincin gelişmediği toplumlarda, en etkin bağlayıcı öğenin din olduğu göz önüne alınırsa isyancıların tavır ve davranışları daha da kolayca anlaşılır. İsyanı yönlendirenler uzun savaş yıllarının yarattığı yoksulluktan, halkın eğitim düzeyinin düşüklüğünden, yaşam koşullarının güçlüğünden, halkın dinine ve geleneklerine bağlılığından yararlanmaya çalışmışlardır.

Anadolu'da oluşan Kuvayi Milliye'nin varlığını sürdürmek için halktan aldığı paraları soygunculuk olarak niteleyen, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını Bolşevik, ittihatçı, asi olarak tanıtan, Yunan ordusunu hilafet ordusu olarak gösteren Osmanlı yönetiminin temel amacı; kendi otoritesine alternatif olarak ortaya çıkan ulusal uyanışı önlemektir. Bunun için her türlü yola başvurmaktan çekinmemiştir. İsyanı yönlendirenlere, etkin görev yapanlara rütbe, para vererek onları ödüllendirmişler, işgalci güçlerle işbirliği yapmışlardır (Özgür Ansiklopedi, 2009).

Düşmana karşı durabilmek için, cephe gerisinin güvencede olmasını zorunlu gören Atatürk, öncelikle iç isyanların bastırılmasına, ülkede iç güvenliğin sağlanmasına son derece önem vermiştir.

Bu konuda sert önlemler almıştır. Bir yandan vatana ihanet yasası çıkarılırken, öbür yandan da iç isyanları bastırmada kullanılmak üzere Seyyar Jandarma Müfrezeleri adı altında örgüt oluşturulmuş, halkın milli mücadelenin yanında yer almasını sağlamak için propaganda harekâtına büyük bir önem vermiştir. Anadolu'daki müftülere ulusal eylemin şeriatı aykırı olmadığını belirten bir fetva yayımlanmıştır (Özgür Ansiklopedi, 2009).

Alınan önlemler kısa sürede sonuçlarını vermiş ve isyanlar bastırılmıştır.

5. 5. 1. Şeyh Eşref Ayaklanması (26 Ekim - 24 Aralık 1919)

Bayburt'un Hart bucağında, kendisini şeriat sahibi ve beklenen mehdi diye çevresine ve köylülere tanıtan sahte peygamber Şeyh Eşref'in çıkardığı çirkin bir gericilik olayıdır. Şeyh'in çalışmalarının 1908'lere dayandığı anlaşılmaktadır. Etkisi Bayburt, Sürmene ve Erzurum dolaylarına kadar yayılmıştır (Öztürk, 2007: 47).

24 Aralık'ta tenkil müfrezesi Hart önüne geldi ve aynı gün bucağı kuşattı. Şeyh ve müridleri müfrezeye şiddetle karşı koymaya ve saldırmaya başladılar. Yapılan çarpışmalar ertesi gün öğleye kadar sürdü. Bir top mermisinin isabet etmesi sonucu Şeyh Eşref ile oğulları, ailesi ve yanında bulunan beş müridi bir anda havaya uçuruldu (Öztürk, 2007: 47).

Bu olay diğer müritlerin inanç ve morallerini tümünden yıkmış, daha fazla direnmelerine imkân bırakmamıştır ve teslim olmak zorunda kalmışlardır.

5. 5. 2. Ali Batı Ayaklanması (11 Mayıs – 18 Haziran 1919)

Bu ayaklanma, Güney Doğuda İngilizlerin teşviki, parası ve bölgede bir Kürdistan kurma propagandasının yapılmasıyla meydana çıkmıştır.

Ayaklanma, Midyat-Nusaybin-Ömerkan çevresinde cereyan etmiştir.

Ayaklanmanın başlangıç tarihi, Anadolu'nun, Mondros Mütarekesi'nden sonra en hassas zamanına rastlamaktadır. Midyat güneyindeki aşiretlerden birinin başı olan Ali Batı, bu nazik zamandan ve karışıklıklardan yararlanarak, Cizre-Nusaybin-Savur ve Mardin bölgesine hâkim olmak istiyordu. Bu amaçla 11 Mayıs 1919 günü birkaç yüz atlı ile Nusaybin'e geldi (Turan vd, 2007: 125).

İsyân haberini alan Mardin 5. Tümen Kumandanlığı, 3. Tabur Kumandanı Yüzbaşı Yusuf Ziya'yı Nusaybin'e gönderdi. Yusuf Ziya'nın müfrezesi Karakurt Köyü yakınlarında Ali Batı'nın askerleri ile çatışmaya tutuştu ve kaçan Ali Batı'yı saklandığı Medah denilen yerde kıştırarak iki saat süren çarpışma sonunda ölü olarak ele geçirdi (Öztürk, 2007: 46).

Bu sonuçtan sonra Güney Doğu bölgesinde asayiş normale döndü ve halk huzura kavuştu. Milli kuvvetler duruma hâkim oldular ve İngilizlerin bölge üzerinde oynamak istedikleri oyunun fiili kısmı söndürülmüş oldu (Özgür Ansiklopedi, 2009).

5. 5. 3. Haçin Ayaklanması (13 Temmuz – 15 Ekim 1920)

Haçin büyük bir ilçeydi. 30 – 40 binlik nüfusunun ancak %30' u Türk'tü. O sırada Ermeni çetelerinin ayaklanma merkezi, Ermenistan hayalinin beslendiği yerd. Fransızların Adana ve Maraş bölgesinde destekledikleri Ermeniler çok şımarık davranışlar içine girmişler, Türk halkına inanılmaz zulümler yapıyorlardı. Milli gururu kırıcı hareketlerini her gün biraz şiddetlendiriyor, azıtıyorlardı (Öztürk, 2007: 46).

Ayaklanma sonucu kaymakamlık makamını Haçin’li Çavdaryan işgal etmişti. Yaptığı bir törenle ve büyük bir Ermeni topluluğunun söylediği Ermeni marşından sonra ilçenin ortasında Türk bayrağını direktten indirmiş, yerine Ermeni bayrağını çekirtmişti.

Bu bölgede kurulan Kuvayi Milliye’ den Tufan Bey, Binbaşı Kemal ve Yüzbaşı Osman emrindeki müfrezeler 13 Temmuz 1920 de Haçin’e taarruz ettiler. İlçeyi ele geçirmek mümkün olmadı fakat sıkı bir çember altına aldılar. Ayaklanmanın önem kazanması üzerine 13. Kolordudan milli müfrezelere top ve cephaneye gönderildi. Müfrezelerimiz 14 Ekim 1920 günü tekrar Haçin’e taarruz ettiler. Bir gün sonra Haçin milli kuvvetlerce işgal olundu ve durum normale döndü (Özgür Ansiklopedi, 2009).

5. 5. 4. Bozkır Ayaklanması

(27 Eylül – 4 Ekim 1919, 20 Ekim – 4 Kasım 1919)

Kurtuluş Savaşı sırasında Bozkırlı Zeynel Abidin tarafından iki defa çıkarılan ayaklanmadır. Konya Valisi Cemal Bey ve İngilizlerin İstanbul’da bulunan papazı ile sıkı ilişkiler kurarak işe başlayan Bozkırlı Zeynel Abidin, bunlardan aldığı yardım ve direktiflerle Bozkır’a girmiş, karşı koyanları öldürerek jandarmaların ellerinde bulunan silah ve malzemeleri ele geçirmiştir. Bu sırada Beyşehir’den gelen süvari kuvvetlerini de esir eden asiler, Konya’dan gelen uyarıcı konuşmalar sonunda dağılmışlardır. Fakat asiler Konya’nın güvenlik altına alınacağını duyunca, tekrar harekete geçerek başlarında Bozkırlı Zeynel Abidin, Hoca Abdullah, Hoca Sabit ve Hoca Abdülhalim Efendiler bulunan asiler Bozkır’ın güneybatı sirtlarına kadar gelmişlerdir. Kasabaya haber göndererek Milli Kuvvetleri istemediklerini bildiren asiler, kendilerine tatmin edici bir cevap verilmediği gerekçesiyle tekrar Bozkır’a girmişlerdir. Asilerin isyanını bastırmak görevini alan Yarbay Arif Bey bütün kuvvetleri ile isyancıları Adana’da kıstırmış ve hemen hepsini yok etmiştir. İsyanın elebaşları daha sonraları çeşitli yerlerde yer yer ayaklanmalar çıkarmışlarsa da Milli Kuvvetler tarafından ezilmişlerdir (Öztürk, 2007: 46)

5. 5. 5. Anzavur Ayaklanması

(1 Ekim - 25 Kasım 1919 , 16 Şubat – 16 Nisan 1920)

Kurtuluş Savaşı'nın başladığı günlerde Osmanlı Padişahı'nın ve İngilizler'in kışkırtmaları ve teşviki ile Milli Kuvvetleri yok etmek için hilafet ordusu adı ile kurulan Kuvva-i İnzibatiye tarafından çıkarılan ayaklanmalardır (Öztürk, 2007: 48).

Anzavur, halkın huzursuzluğundan faydalanarak Çerkez köylerinde milli teşkilatı kötüleici konuşmalar yapmaya başladı. Bu kışkırtma üzerine Pomaklardan Gâvur İmam ve Şah İsmail etrafına topladıkları kuvvetlerle Anzavur'un yanına gelmişlerdir. Anzavur da topladıkları adamları Gâvur İmam'a bırakarak Yenice'ye hareket eder. Bu sırada gerek İngilizler ve gerekse saray Anzavur'a ulaştırılmak üzere, birçok silah, cephane ve parayı hep birlikte İstanbul'dan yola çıkardılar. Bu suretle İstanbul hükümetinden para yardımı alan Anzavur, arkadaşları ile birlikte Biga ve Gönen ilçelerini ele geçirmek için plan hazırlamaya başlamışlardır. Durumu haber alan Ankara Hükümeti, Süleyman ve Rahmi Bey'in kumandasındaki kuvvetler ile Biga'ya doğru yola çıkmışlardır. 14. Kolordu komutanı Yusuf İzzettin Paşa, bütün milis kuvvetlerinin Balıkesir'de toplanmasını emretmiştir. Bu sırada Biga'yı yağmalayan Anzavur Ahmet, Balıkesir'den Susurluk ve Gönen yönüne geçmiştir. 16 Nisan 1920'de Anzavur kuvvetleri Susurluk'un güneyindeki Yahya köyde sıkıştırılmış ve yapılan çarpışmada bozguna uğratılmıştır. Bu yenilgi üzerine Anzavur Ahmet, önce Karabiga'ya sonra da deniz yolu ile İstanbul'a kaçarak canını kurtarmıştır (Öztürk, 2007: 48).

5. 5. 6. Bolu ve Düzce Ayaklanmaları (13 Nisan – 31 Mayıs 1920)

Kurtuluş Savaşı sırasında gerek İstanbul Hükümeti'nin ve gerekse İngilizlerin kışkırtması ile milli kuvvetlere karşı girişilen ayaklanmalardır. İstanbul Hükümeti tarafından desteklenen Kuvva-i İnzibatiye Kuvvetleri Düzce'de ayaklanma çıkarmışlardır. Asiler ilçenin dışında bulunan Müfreze Karargâhı'nı basarak, Müfreze Kumandanı'nı esir almışlardır. Asilerin elebaşları arasında Berzak Sefer, Çerkez Koçi Bey, Maan Ali gibi kimseler bulunmaktadır. Düzce ayaklanması kısa sürede Bolu' ya da sıçramış, Beypazarı'ndan bir kısım halk da bunlara katılmıştır. Bolu boğazını tutan

jandarmalar, asileri durdurmayı başaramayınca ayaklanma Gerede ve Mucur taraflarına da sıçramıştır. Kısa zamanda bütün bölgeyi etkisi altına alan bu ayaklanmayı bastırmak üzere Binbaşı Şemsettin ve Kaymakam Arif Beyler kumandasında milli kuvvetler harekete geçirilmiştir. Kısa zamanda çeşitli yerlerde yapılan çarpışmalar sonunda Bolu, Beypazarı, Nallıhan, Çarşamba, Mudurnu, Düzce, Hendek ve Gerede kasabaları asilerden temizlenmiş, halkı kışkırtan elebaşları idam edilmişlerdir. Birinci Düzce isyanından hemen sonra, milli kuvvetlerin Yozgat isyanını bastırmak için görevlendirilmesi üzerine, bu durumdan yararlanmak isteyen Abaza ve Çerkezler, ikinci defa Düzce ve Hendek dolaylarında ayaklanmışlardır. Bolu dağına gönderilen birlik, gece yarısı asiler tarafından pusuya düşürülmüş ve asiler birçok milli kuvvet subayını şehit etmişlerdir. Bu durum üzerine görevlendirilen yeni milli kuvvetler bir buçuk ay sonra ikinci defa bu bölgede çıkan ayaklanmayı bastırmışlardır (Öztürk, 2007: 61).

5. 5. 7. Yozgat Ayaklanması (15 Mayıs – 30 Aralık 1920)

Kurtuluş Savaşı sırasında Hürriyet ve İtilaf Fırkası reisi Çapanoğlu Edip ve Celal tarafından Yozgat ve yöresinde çıkarılan ayaklanmadır. Çapanoğlu Edip ve Celal kardeşlerin kışkırtması ile Yozgat yöresinde, Ankara Hükümeti'ne karşı başlatılan ayaklanma iki ayrı dönemde olmuştur. İlk ayaklanma Yıldızeli'de Erzurumlu Hüseyin Nazım ve Kara Mustafa'nın elebaşılığında çıkarılmıştır. Milli Kuvvetler bu ayaklanmayı 30 Aralık'ta bastırmışlardır. İkinci isyan ise avukat Zileli Ali, bucak müdürü Naci ve arkadaşları tarafından çıkarılmıştır. Kısa sürede yaygın bir duruma gelen ayaklanma Yozgat'a da yayılmıştır. Yozgat isyanını bastırmakla görevlendirilen Çerkez Ethem, kuvvetleri ile birlikte Yozgat'a girmiş, elebaşlarından bir çoğunu idam ederek ayaklanmaya son vermiştir (Öztürk, 2007: 51).

5. 5. 8. Zile Ayaklanması (Mayıs – Haziran 1920)

Kurtuluş Savaşı sırasında, Tokat ve Zile yöresinde patlak veren ayaklanmadır. Yozgat ve Yıldızeli ayaklanmalarından ve Damat Ferit Paşa'nın desteğinden cesaret alan Zileli dava vekili Ali Bey, görevden alınan eski nahiye müdürü Naci Bey ve İhsan Bey,

30 kadar atıyla Zile köylerini dolaşarak propaganda yapmaya başladılar. Bu olayın haber alınması üzerine, Ankara hükümeti 3 Haziran 1920'de Zile'ye süvari Binbaşı Hilmi Bey komutasında birlik gönderdi. Bu arada eylemlerine son verenlerin başlanacakları duyuruldu. Postacı Nazım adında biri Ankara'ya haber göndererek, TBMM Hükümeti'ni tanımadığını bildirdi. Ardından 400 kişilik bir kuvvetle 6 Haziran'da Zile'ye saldırdı. Olayların büyümesi üzerine Ankara Hükümeti, Tokat'taki 5. Tümen'i de Zile'ye gönderdi. Ama Cemil Cahit Bey'in komuta ettiği tümen, Zile eşrafının önemli bir bölümünün de ayaklanmacılara katıldığını ve kentteki jandarma birliklerinin Postacı Nazım'a teslim olduklarını öğrenince kente düzenlemeyi planladıkları saldırıdan vazgeçtiler. Zile'ye Sivas ve Erzurum'dan yeni birlikler gönderildi. Ayaklanma, takviye edilmiş 5. Tümen'in yoğun çatışmalardan sonra 12 Haziran'da Zile'ye girmesiyle bastırıldı (Özgür Ansiklopedi, 2009)

5. 5. 9. Konya Ayaklanması (2 Ekim – 22 Kasım 1920)

Kurtuluş Savaşı yıllarında baş gösteren ve Konya'nın bir süre isyancıların elinde kalmasına neden olan ayaklanmadır. 1919'daki Bozkır Ayaklanmaları'nın elebaşlarından olan Delibaş Mehmet, Ankara Hükümeti'ni tanımadığını ilan ederek çoğu asker kaçağı 500 kadar kişiyle Konya'nın Çumra nahiyesini bastı; nahiyeye müdürünü tutukladı ve Konya ile haberleşmeyi kesti. Ayaklanma kısa sürede Koçhisar, Karapınar, Karaman, Akşehir ve Alanya'ya kadar yayıldı. Ayaklanmayı haber alan Ankara Hükümeti, Dâhiliye Vekili Miralay Refet Bey'i ayaklanmayı bastırma görevlendirdi. Ayaklanmayı bastırmaya gelen Kuvayi Milliye birlikleri kentin kuzeybatısında toplanıyordu. 6 Ekim 1920'de ayaklanmacılar Kuvayi Milliye'nin olduğu noktaya doğru saldırdı, fakat Kuvayi Milliye birlikleri ayaklanmacıları Konya'dan çıkarttı. Kuvayi Milliye'nin ayaklanmacıları izlemesi, Kasım 1920 sonlarına kadar sürdü. Demirci Mehmed Efe ve Yarbay Osman Bey'e bağlı birliklerin de bastırma harekâtına katılmasıyla ayaklanmacıların gücü iyice kırıldı. Demirci Mehmed Efe'nin bastırma harekâtının son noktası olan Isparta'ya girmesiyle 22 Kasım 1920'de Konya ayaklanması tümüyle sona erdi (Özgür Ansiklopedi, 2009).

5. 5. 10. Koçgiri Ayaklanması (Ekim 1920 – Haziran 1921)

Erzincan ve çevresinde 1920 sonlarında eşkıyalık olayları alıp yürümüştü. Bu durumu önlemek üzere Zara'dan İmranlı'ya gönderilen süvari alayının varlığı, eşkıyayı rahatsız ettiği için, İmranlı bucak müdürü Haydar'ın akrabaları, askeri bölgeden uzaklaştırmak amacıyla burada bir ayaklanma hazırladılar. Bir yandan da bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurulacağı yolunda propaganda yapıyorlardı. Nitekim 7 aşiret reisi, 8 Nisan 1921'de TBMM'ye gönderdikleri bir mektupla bölgede bir Kürt vilayeti kurulmasını, valiliğe bir Kürdün atanmasını istediler. Ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilen Nurettin Paşa komutasındaki Merkez Ordusu, Koçhisar, Zara, Muş, Ovacık, Kemah, Kangal, Koçgiri bölgesinde geniş bir tarama harekâtına girişti ve ayaklananlarla, 15 yerde çarpışmak zorunda kaldı. Mayıs sonuna doğru eşkıya grupları sindirilmiş, bunlardan bir kısmı teslim olmuş, 500 kadar da öldürülmüştü (Öztürk, 2007: 45).

5. 5. 11. Pontus Ayaklanması (1920 – 1923)

Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlıların kışkırtmasıyla Kuzey Anadolu'da Rumlar tarafından çıkarılan ayaklanmadır. 1904 yılında kurulan Pontus Cemiyeti, Anadolu'nun düştüğü kötü durumdan faydalanarak harekete geçmiştir. İtilaf Devletleri'nin Yunanlıları desteklemesinden cesaret alan Rum çeteleri, Anadolu'nun kuzeyinde yaşlı Türkleri öldürmeye, kadın ve çocukları yok etmeye başlamışlardı. Samsun, Merzifon, Tokat, Vezirköprü, Çarşamba, Terme, Ladik ve Amasya yörelerinde Ermenilerle birleşerek büyük bir vahşet örneği veren Rumlar' a karşı Topal Osman Ağa, Milli Kuvvetlerle birlik olarak harekete geçmiş ve Pontus Cemiyetine ait Rum çetelerini teker teker ortadan kaldırmıştır. Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra Rumların hepsi Anadolu'dan sürülmüş ve böylece Pontus Devleti kurma çabaları da söndürülmüştür (Özgür Ansiklopedi, 2009).

5. 5. 12. Afyon Ayaklanması

Yozgat ayaklanmasının çıktığı sırada Yunanlıların kışkırtmasıyla Afyon bölgesinde de Çopur Musa çevresindekilerle ayaklandı. Çopur Musa, din elden gidiyor propagandası yapmaya başlamıştı. Kuvayi Milliye birliklerinin Çopur Musa'nın üzerine gitmesiyle Yunan tarafına sığındı (Özgür Ansiklopedi, 2009).

5. 5. 13. Milli Aşiret Ayaklanması

Kurtuluş Savaşı sırasında İngilizler ve Fransızların kışkırtması üzerine Urfa'da Milli Aşiret tarafından çıkarılan ayaklanmadır. Milli Aşiret'in reisi İsmail ile birlikte Halil, Bahur, Abdurrahman ve Mahmut adlı elebaşılar, doğuda bir Kürdistan Devleti kurmak düşüncesi ile ayaklanmışlardır. Büyük bir kuvvetle harekete geçen asiler, Viranşehir'i aldıktan sonra Karakeçi Aşireti'ne mensup olanları öldürmüşler fakat daha sonra yapılan çatışmada, büyük çoğunluğu ortadan kaldırılmıştır (Öztürk, 2007: 45).

5. 5. 14. Kuvay-i İnzibatiye (Halifelik Ordusu)

Kuvayi Milliye İzmit ve çevresine kadar olan bölgeyi kontrolünde tutuyordu. Buralarda Kuvayi Milliye'nin olması İngilizler'in işine gelmiyordu. Onlar açısından boğazlar tehlikeye düşüyordu. İngilizler her tarafta düzeni ve güvenliği sağlamak için İstanbul Hükümeti'ne Kuvayi İnzibatiye adıyla bir ordu kurdurdular. Bu orduyu saraya bağlı paşalar yönetiyordu. Bu ordu her bakımdan Kuvayi Milliye birliklerinden üstündü. Gevye'ye saldıran ve halkı kışkırtan Kuvayi İnzibatiye'ye karşı Kuvayi Milliye birlikleri büyük bir başarı kazandılar (Özgür Ansiklopedi, 2009).

5. 6. İtilâf Devletlerinin Yeni Emelleri

5. 6. 1. Paris Barış Konferansı

Birinci Dünya Savaşı yıllarında İtilaf Devletleri Osmanlı topraklarını paylaşma konusunda bir takım gizli antlaşmalar yapmışlardı.

Mondros Mütarekesi'nden sonra bu devletler bir yandan gizli antlaşmalar doğrultusunda ülkemizi işgal etmeye çalışırken, diğer yandan da dünyayı yeniden

şekillendirmek üzere aralarında müzarekeler düzenlemişlerdir. Bunlardan ilki 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansıdır. 32 devletin temsilcilerinin bir araya geldiği görüşmelerin gerçek yönlendiricileri İngiltere, ABD, Fransa ve İtalya idi. Savaş yıllarında aralarında anlaşarak işleri yürüten bu devletlerden yukarıda isimlerini belirttiğimiz dört büyükler, özellikle yakın doğuda Osmanlı topraklarını şekillendirme konusunda, aralarındaki görüş ayrılıkları yüzünden büyük sıkıntılar yaşadılar. Savaş yıllarında tasarlanan gizli paylaşma projeleri üzerinde önceden anlaşmışlardı ama savaştan sonra ortaya çıkan yeni durumlar nedeniyle uzlaşma sağlamaları kolay olmadı. Bu projeye kısaca değinilecek olursa; (Turan vd, 2007: 127).

- Gizli paylaşma projelerinden St. Jean de Maurienne Antlaşmasıyla İtalya'yla vaat edilen İzmir ve civarı, İngiliz-Yunan işbirliği ile şimdi Yunanistan'a münasip görülüyordu. Bu durum İtalyan-İngiliz ve İtalyan-Yunan ilişkilerinin gerginleşmesine sebep oldu. İtalya bu konuda diğer İtilaf Devletlerince de yalnız bırakıldı. Ancak görüşmelerin en ciddi problemlerinden biri buydu.
- Yine gizli antlaşmalara göre, Osmanlı topraklarından kendisine büyük miktarda (Boğazlar, Karadeniz sahilleri ile Doğu Anadolu'nun tamamı) toprak ayrılan Rusya savaştan çekilmiş ve payına düşen toprakların kaderinin belirlenmesi de, İtilaf Devletleri arasında görüş ayrılıklarına neden olmuştu.
- Harbe sonradan katılan ABD'nin Başkanı Wilson ortaklarının tasarılarını zedeleyen barış ilkeleri yayınlamıştı. Zira bu ilkeler yenik devletlerin topraklarını paylaşmak yerine, sınırların milliyet esasına göre yeniden belirlenmesini öngörüyordu. Oysa Avrupalı ortakları Wilson'la aynı düşüncede değillerdi. Onlar birer emperyalist devletti. Aslında bu ilkeler, İngiltere ve Fransa'nın sömürgesi durumundaki milletlere de kötü örnek teşkil edebilirdi(Turan vd, 2007: 128).

5. 6. 2. Londra Konferansı

Osmanlı Devleti ile yapılacak barışın şartlarının belirlenmesi konusunda Paris Barış Görüşmeleri'nden bir sonuç alınamamıştı. Bu nedenle ilgili devletler bu

konferansta, Türklerle yapılacak barışın daha küçük çağlı müzakerelerle belirleme kararı almışlardı. Bu kara üzerine 1919 yılı aralığında üç defa bir araya gelen İtilaf Devletleri Türkiye'nin geleceği, İstanbul'un durumu, İzmir'de Yunanlıların kalıp kalamayacağı meselesi, İtalyanlara Anadolu'da toprak verilip verilmeyeceği, Kafkasların kontrolü, bir Ermenistan ve Kürdistan kurulmasıyla ilgili bir uzlaşmaya varamamışlardı (Turan vd, 2007: 129).

Ancak Türklerle yapılacak barışın daha da uzaması halinde işinin ne kadar zorlaşacağını gün geçtikçe daha iyi farkına varan İngiliz hükümeti bu konuda ortaklarını sıkıştırmaya başladı. Bir yandan kendi kamuoyu tarafından sıkıştırılan hükümet, diğer yandan Türklerin bir takım faaliyetler içinde olduklarını müttefiklerin istediği şekilde bir barış antlaşmasını kabul etmeyeceklerinden endişe ediyordu (Turan vd, 2007: 129).

Lord Curzon'un gayretleriyle 12 Şubat 1920'de Londra'da yeniden bir araya gelen İtilaf Devletleri arasında yine tam bir uyum yoktu. Fransızlarla İtalyanlar Türklerin İstanbul'dan çıkarılmamalarına muhalefet ederlerken, İngilizler, Türklerin Trakya'dan ve İstanbul'dan tamamen atılmalarını istiyordu. Fransız hükümeti de, Maraş yenilgisinden sonra bu İngiliz görüşüne katıldı. Ayrıca Ermenistan, Suriye Mezopotamya ve Arabistan ile ilgili hususların nasıl halledileceği konusunda da müttefikler arasında bir fikir birliği yoktu. Bu konferans sonunda İstanbul'un Türklerin elinde bırakılacağına dair bir karar alınıp, 15 Şubatta Osmanlı hükümetine bildirildi.

Müttefikler bu kararlarla Türkleri İstanbul'da bırakmayı kararlaştırmışlarsa da Fransızların Maraş'ta yenilmeleri üzerine Konferansın 28 Şubattaki toplantısında Türklerin İstanbul'dan çıkarılacağı tehdidinde bulundular. Daha sonra 5 Marttaki toplantıda Lloyd George'nin ısrarıyla İstanbul'un işgalini kararlaştırdılar.16 Mart 1920'de de şehri işgal ettiler. Başkentin işgali Anadolu'daki Türk direnişini daha da arttırırken, müttefikler Türkler hakkında yeni kararlar almaya devam ettiler (Turan vd, 2007: 130).

5.6.3. San-Remo Konferansı

Türklerle yapılacak barış konusunda Londra Görüşmelerinde de bir sonuç alamayan İtilaf Devletleri 18 Nisan'da San-Remo'da yeniden toplanmak üzere Londra'dan ayrıldılar (Turan vd ,2007: 130).

Kararlaştırdıkları gibi 18 Nisan'da San-Remo'da tekrar bir araya gelen İngiliz, Fransız ve İtalyan devlet adamları müzakereleri başlatıp, Türkiye'ye kabul ettirilecek antlaşmaya son şeklini vermeye çalıştılar. Hakkında karar verecekleri Türkler de dâhil olmak üzere İtilaf Devletleri hiçbir devletin görüşüne itibar etmediler. Bu doğrultuda Türk diplomatı Galip Kemali Bey'in, Türkiye'den koparılması düşünülen bütün vilayetlerde Türk nüfusun mutlak çoğunlukta olduğuna dikkat çeken 23 Nisan tarihli telgrafi ve A.B.D. başkanı Wilson'un, Türkiye ile yapılacak barışın dürüst ve adil olması temennisini bildiren mektubu kale bile alınmadı(Turan vd, 2007 130).

Konferansta Padişah'ın İstanbul'dan çıkarılmayacağı, Türkiye'nin güney sınırlarının beşeri, coğrafi ve ekonomik şartlar göz önünde bulundurularak çizileceği, Boğazlar komisyonunda Rusya'nın da temsil edileceği, İstanbul bölgesine kadar Doğu Trakya'nın, ayrıca adalarla İzmir'in Yunanistan'a verileceği Amerika'nın da taraf olduğu bir Ermenistan'ın kurulacağı, Mezopotamya, Arabistan, Filistin ve Suriye'nin Türklerin elinden alınacağı kararlaştırıldıktan sonra barışın şekli şöyle belirlendi:

İstanbul ve boğazlar milletlerarası bir idareye bırakılacak, Irak ve Filistin'de İngiliz mandası, Suriye'de Fransız mandası kurulacak, Güneydoğu Anadolu'da İtalyan ve Fransız nüfuz bölgeleri kurulacak, İngilizlerin himayesinde bir Kürt devleti kurulacak, Doğuda altı vilayet Ermenilere verilecek, İzmir ile Batı ve Doğu Trakya Yunanistan'a verilecek, Kapitülasyonlardan bütün İtilaf Devletleri yararlanacaktı(Turan vd, 2007: 130).

İzmir'in Yunanistan'a verilmesi konusunda İtalyan Başvekili Signor Nitti'nin itirazları oldu ise de, onu dinleyen olmadı. Müzakereler kararlaştırıldığı gibi 26 Nisan'da tamamlandı. Geriye sadece hazırlanan projeyi Osmanlı Hükümeti'ne onaylatmak kalmıştı (Turan vd, 2007: 130).

5. 6. 4. Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920)

San-Remo'da alınan kararları bildirmek üzere İtilaf Devletleri, Türk barış heyetini 22 Nisan'da davet ettiler. Ankara bu görüşmelere delege olarak ancak Tevfik Paşa'yı kabul ettiğinden, O'nun başkanlığında bir heyet Paris'e gitti. Tevfik Paşa kendisine sunulan barış şartlarını bağımsız bir devletin kabul edemeyeceğini İstanbul'a bildirdi. İngiltere ve ortakları, barış şartlarını müzakere etmek üzere Osmanlı Devleti'ne bir ayrılık bir süre tanıdılar. Daha sonra bu süre 20 Haziran'a kadar uzatıldı. Ancak Tevfik Paşa başkanlığındaki heyet bir şey yapmadan yurda döndü (Turan vd, 2007: 130) .

Daha sonra Damat Ferit Paşa, Heyet başkanı olarak kendisi Paris'e gitti. İngiltere ve ortakları nezdinde barış şartlarını hafifletmeye çalıştıysa da bir sonuç alamadı. Müttefikler bu defa 27 Temmuz'a kadar süre tanıdıklarını bildirdiler. Bu arada İngilizler 22 Haziran'dan itibaren Batı Anadolu'da Yunan güçlerine yeniden harekete geçme izni verdi. Tabii bunun amacı baskıları arttırarak, barış projesini imzalatmaktı (Turan vd, 2007: 130)

Hükümet, barış şartlarında değişiklik yapılmayacağını anlayınca 20 Temmuz'da anlaşmanın imzalanması yönünde tavsiye kararı aldı. Olay 22 Temmuz'da Saltanat Şurası'nda görüşüldü. Şuraya katılanlardan sadece Topçu Feriki Rıza Paşa dışındakiler anlaşmanın imzalanmasını kabul ettiler. Neticede Damat Ferit'in belilediği yeni delege, şartlarını galiplerin belirlediği barış antlaşmasını 10 Ağustos 1920'de Sevr'de imzaladılar. Hiçbir zaman yürürlüğe girmeyen Sevr Antlaşması ile asırlardan beri paylaşılabilen Osmanlı toprakları kâğıt üzerinde paylaşılmış oluyordu. 13 bölüm, 433 maddeden meydana gelen Sevr Antlaşmasının belli başlı hükümleri kısaca şunlardı:

- İstanbul Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalacak, fakat azınlıkların hakları gözetilmezse şehir Türklerin elinden alınacaktı.
- Boğazlar bir komisyon tarafından kontrol edilecek, savaş halinde bile bütün devletlerin gemilerine açık olacak, İstanbul Boğazlar Komisyonu'nun merkezi olacak, komisyonun ayrı bütçesi ve ayrı bayrağı olacak ve bölgedeki Osmanlı jandarması işgal kuvvetlerine bağlı olacaktı.

- Antlaşmanın uygulanmaya başlamasında bir yıl sonra Kürtler, Doğu Anadolu'da ayrı bir devlet kurmak isterlerse ve onların bu isteği Cemiyet-i Akvam tarafından kabul edilirse, Osmanlı Devleti de bunu kabul edecekti.
- Midyenin 7 km. doğusundan Marmara sahiline kadar ki kısımda dâhil olmak üzere Trakya Yunanistan'a verilecek, İzmir Türk egemenliğinde kalacak, fakat Osmanlı Devleti bu şehirde idari haklarını Yunanistan'a bırakacaktı (Turan vd, 2007: 132)

Antlaşmanın uygulamaya girişinden beş yıl sonra şehirde kurulması kararlaştırılan mahalli parlamento, bölgenin Yunanistan'a katılmasını isteyebileceği gibi aynı husus için halkoyuna da başvurabilecekti (Turan vd, 2007: 132).

- Suriye Fransa'ya bırakılacak, sınır Mardin-Urfa-Antep hattını takip ederek Cebelibereket'in kuzeyinden geçecek.
- Doğu Anadolu illerinin bir kısmında (Van, Erzurum, Bitlis ve Trabzon havalisi) müstakil bir Ermenistan Devleti kurulacak. Bu devletin sınırlarının tespiti ABD Başkanı Wilson'un hakemliğine bırakılacaktı.
- Mecburi askerlik hizmeti kaldırılacak, 50.000 kişilik bir ordu bulundurulacak, bunun sadece 35.000'i jandarma, 15.000'i de jandarmaya yardımcı kuvvet olacaktır. Bunun dışında kara, hava ve deniz kuvveti bulunmayacaktı. Ayrıca subayların yüzde on beşi müttefik ve tarafsız devletlerin subayları olacaktır.
- Azınlıkların sosyal, kültürel ve siyasi hakları genişletilecek, Osmanlı Devleti onların hiçbir şeyine karışmayacak, antlaşmanın bu maddesinin uygulanması için İtilaf Devletleri her türlü tedbiri almakta serbest olacaktır.
- Kapitülasyonlardan bütün müttefik ülkelerin vatandaşları yararlanabileceklerdi.
- Herhangi bir Osmanlı vatandaşı istediği zaman istediği devletin tabiiyetine girebilecekti.
- Devlet mali işleri İngiliz, Fransız, İtalyan ve bir Osmanlı temsilcilerinden oluşan komisyona bırakılacak, bu komisyonun uygun görmediği hiçbir mali önlem

alınamayacak, bütçe üzerinde son söz bu komisyona ait olacak, komisyondaki Osmanlı delegesinin istişari mahiyette bir fonksiyonu olacak, Gümrükler komisyon tarafından idare edilecekti (Turan vd, 2007: 132).

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkmasından dolayı oldukça ağır bir şekilde cezalandırılmıştı. İtilaf Devletleri'nin son şeklini vermekte oldukça güçlük çektikleri, nihayet 10 Ağustos'a sadece Osmanlı Hükümeti'ne imzalatırabildikleri bu anlaşmanın, Osmanlı Anayasası'nca yürürlüğe girmesi için meclisin onaylaması gerekiyordu. Oysa meclis artık Ankara'daydı ve kendisinin kabul etmediği hiçbir anlaşmanın, Türk Milleti adına kabul edilmiş sayılmayacağını daha önce İtilaf Devletleri'ne de bildirmişti (Turan vd, 2007: 133)

Damat Ferid Hükümeti bir süre anlaşmanın şartlarını uygulamaya çalıştı ise de Misak-ı Milli parolasıyla hareket eden TBMM Hükümeti karşısında başarılı olamadı. İngilizler de desteğini çekince 17 Ekim 1920'de istifa etmek zorunda kaldı (Turan vd, 2007 133).

5. 7. Türk Kurtuluş Savaşı'nın Başlaması ve Savaş Dönemi (Dış Mücadele)

Milli Mücadelenin silahlı mücadele yönü iki safhada cereyan etmiştir. Birinci safhası, Mütarekeden hemen sonra Kuvayı Milliye tarafından yürütülmüştür. Bundan sonra da düzenli ordular kurularak, kesin zafer kazanılmıştır (Turan vd, 2007: 133).

Dört yıl devam eden I. Dünya Savaşı Türk Milleti'ni oldukça yıpratmıştı. Savaşın ardından imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması, bize Anadolu'da hayat hakkı tanımayacak derecede ağır şartlardaydı. İtilaf Devletleri, Anadolu toprakları üzerinde tasarladıkları projeleri gerçekleştirmeye koyulduklarında, kendileri için güçlük çıkarması ihtimali olan her şeyi Mütareke şartları içine yerleştirerek Türk milletini kayıtsız şartsız teslim mahkûm etmeye çalışmışlardı. Mütarekenin, “Hudutların muhafazası ve iç güvenliğin korunması için gerekli görülen kuvvetlerin dışında kalan Osmanlı Orduları terhis edilecektir.” şeklinde tanzim edilmiş beşinci maddesi, bu düşüncenin en belirgin örneğidir. Nitekim İtilaf Devletleri'nin ve azınlıkların

Mütarekeden sonra Anadolu'da başlattıkları haksız işgaller ve eylemler, milleti son derece rahatsız etmiş ise de, ordusu büyük ölçüde terhis edilmiş olan devlet, göstermesi gereken çok haklı tepkileri dahi gösterememişti. Devletinden ümidini büyük ölçüde kesen halk, işgalcilerin haksız eylemleri karşısında ya direnecekti ya da teslimiyet gösterecekti. Tarihi boyunca hür ve bağımsız yaşamış olan Türk milleti için teslimiyet söz konusu olamayacağına göre, bütün imkânsızlıklara rağmen yeniden silaha sarılmak ve “ya istiklal ya ölüm” parolasıyla hareket etmek mecburiyeti hâsıl oluyordu. Milletimiz kendinden bekleneni tercih ederek, işgalciler karşısına önce “Kuvayı Milliye” dediğimiz yerel kuvvetlerle çıkmıştır. Vatansever komutanlarla yerel eşrafın çevresinde toplanan kuvvetler, mevcut imkânlarla silahlanıyor ve işgalcilere karşı koymaya çalışıyorlardı. Haksız işgallere boyun eğmemek ve istiklaline gölge düşürmemek amacıyla Anadolu'da, Trakya'da, yurdun her köşesinde işgalcilere karşı direnişe geçen kuvvetlerin hepsine birden kuvayı milliye denir. 1921 yılının başında düzenli orduya geçene kadar Türk Kurtuluş Savaşı, az önce tanımlamaya çalıştığımız Milli Kuvvetler tarafında yürütülmüştür (Turan vd, 2007: 134)

5. 7. 1. Güney Cephesi ve Fransızlarla Muharebeler

Mütarekeden sonra İtilaf Devletleri, Güney Anadolu'da askeri harekâtlarını durdurmadılar. İngilizler; Musul, İskenderun, Kilis ve Antep'i işgal ettiler. İngilizlerin bu eylemlerin dikte ettirdikleri mütareke hükümlerine de aykırıydı. Ardından mütarekenin yedinci maddesini bahane ederek Maraş ve Urfa'yı da işgal ettiler (Turan vd, 2007: 134).

Fransızlar ise Adana, Mersin ve Osmaniye'yi işgal ettiler. Fransızların işgal bölgesinde onlardan destek alan Ermenilerin taşkınlıkları yörenin Müslüman- Türk ahalisini derinden yaraladı. Böylece itilaf devletleri aslında savaş yıllarında, aralarında yaptıkları gizli paylaşma projelerini tatbik etmeye başlamışlardır (Turan vd, 2007: 134).

15 Eylül 1919'da İngiltere ile Fransa, Ortadoğu'yu paylaşma konusunda yeni bir antlaşma yaptılar. Buna göre Suriye, Lübnan ve güney Anadolu Fransa'nın, Irak Filistin ve daha güneydeki Osmanlı toprakları da İngiltere'nin hissesine ayrılmıştı. Bu durumda,

İngilizler daha önce işgal ettikleri Maraş, Urfa ve Antep'ten çekilerek buraları Fransızlara devrettiler (Turan vd, 2007: 134).

Ermenilerle iş birliği yapan Fransızların davranışları tıpkı Çukurova bölgesinde olduğu gibi, bu vilayetlerde de tepkiyle karşılandı. Ermeniler mal, can ve namus gibi kavramları gözetmeksizin eylemler yapıyor, Fransızlarda buna göz yumuyorlardı. Onların bu tutumu, yörede milli kuvvetlerin harekete geçmesine, dolayısıyla milli mücadelede güney cephesinin kurulmasına zemin hazırladı (Turan vd, 2007: 134).

5.7.1.1.Maraş Savunması

İngilizlerden Maraş'ı alan Fransızların, şehre girmeleriyle Müslüman- Türk tebaaya kötü ve incitici hareketlere kalkışmaları üzerine, çatışmalar başladı. Şehrin kalesinden Türk bayrağını indirerek Fransız bayrağı çekmeye, çarşı ve sokaklarda Türk kadınlara sataşmaya yeltendiler. bu Fransız ve Ermeni taşkınlıkları karşısında yöre halkı teşkilatlanarak direnişe geçti. Sütçü İmam'ın bir Fransız askeri öldürmesi üzerine olaylar başladı. Avukat Mehmet Bey'in "Kalesinde kendi bayrağı dalgalanmayan ülkede Cuma Namazı kılınmaz" deyip halkı mücadeleye çağırmasıyla direniş tam bir savaşa dönüştü. Modern imkânlarla sahip Fransız askerlerine karşı Maraş, kahramanca mücadele etti; şiddetlenen muharebeler, Fransızların çetin direniş karşısında başarılı olamayarak, şehri boşaltmalarıyla sona erdi. Bu zafer, Güney ve Güneydoğu Anadolu'nun kurtuluşa giden yolunu açmıştır (Turan vd, 2007: 135).

5. 7. 1. 2. Urfa Savunması

İngilizler, Eylül 1919'da Fransızlarla yaptıkları anlaşmaya istinaden 1919 yılının sonlarında Urfa'yı da onlara devretti. Fransızlar burada da Ermenilerle işbirliği yaparak onların eylemlerine göz yumduklarından, Urfa halkı da teşkilatlanarak direnme kararı verdi (Turan vd, 2007: 135)

Ali Saip Bey'in jandarma komutanı olarak şehre gelmesiyle direniş hazırlıkları daha sistemli hale geldi. 7 Şubat 1920'de Fransız Komutanlığına şehrin boşaltılmasını isteyen bir ultimatom verdi. Olumlu cevap alınamayınca muharebeler başladı. 9 Şubat'ta

şehrin yarısı kurtarıldı. Daha sonra Fransızlar şehirde 10 Nisan'a kadar direnebildiler. başarılı olamayacaklarını anlayınca 11 Nisan 1920'de Urfa'yı da boşaltmak zorunda kaldılar (Turan vd, 2007: 135).

5. 7. 1. 3. Antep Savunması

İngilizlerin çekilmesinden sonra Fransızlar tarafından işgal edilen Antep şehri için zor günler başlıyordu. Anadolu ve Suriye için büyük önem taşıyan Antep'te mücadele daha uzun ve daha şiddetli olmuştur. Diğer işgal ettikleri şehirlerde olduğu gibi Fransızlar, Ermenilerle ortaklaşa hareket ederek, Türk Milleti'nin milli ve manevi değerlerine hakaret etmekten kaçınmıyorlardı (Turan vd, 2007: 135).

Maraş'ta yaşanan olayların hemen hemen aynısı Antep'te de yaşanmıştı. Bu olaylar halkı tahrik etmiş ve harekete geçirmişti. 23 Kasım 1919'da şehirde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubesi faaliyetini açıktan yürütmeye başladı. Üsteğmen Sait Bey'in "Şahin" takma adıyla Kuvayi Milliye Komutanlığı'na atanması, halkı daha da organize bir güç haline getirdi (Turan vd, 2007: 135).

Kuvayi Milliye Komutanı Şahin Bey 1920 yılı Şubat v Mart aylarında Fransız ikmal yollarını vurarak önemli kayıplar verdi. Şehirdeki halk da direnişe geçti. 1 Nisan'da çatışmalar bütün şiddetiyle başladı. Nisan sonlarında Fransızlar şehri kuşatmaya başladılar. Fransızların bu hareketi sonucu kuşatma altındaki şehir, aylar boyunca direndi. Türk kuvvetlerinin düşman çemberini kırma girişimleri etkisiz kalınca, bir süre daha direnen Antep'liler, açlık ve yokluğa daha fazla dayanamayarak, 9 Şubat 1921'de teslim oldular. Bütün imkânsızlıklara rağmen aylarca direnme başarısı gösteren bu şehrimize TBMM Gazi unvanını verdi. Ankara itilafnamesi gereğince, 25 Aralık 1921'de Antep Fransız işgalinden tamamen kurtuldu (Turan vd, 2007: 136)

5. 7. 1. 4. Adana Savunması

Fransızların Adana bölgesine gelmesiyle birlikte buradaki Ermenilerin taşkınlıkları da arttı. Fransızlar, Adana'da şehir güvenliğinin sağlanmasından sorumlu polis müdürlüğüne bir Ermeni getirdiler. Bu atamayla birlikte ortam daha da

gerginleşti. Fransızlarda destek alan Ermeniler, yerleşim birimlerine baskınlar düzenliyor, yakıyor-yıkıyor ve yağmalıyordu. Halk Toroslar'a doğru çekildi. Fransızlar Pozantı'ya kadar olan yerleri işgal ettiler (Turan vd, 2007: 136)

Pozantı ve çevresinde Fransız kuvvetleriyle Kuvayi Milliye arasında çetin muharebeler oldu. 11. Tümenin de desteği ile Kuvayi Milliye Fransızlara büyük darbeler indirdi. Bir Fransız taburu, komutanı ile birlikte esir alındı. 28 Mayıs 1920'de Osmaniye'yi işgal eden Fransızlar, karşılaştıkları sert direniş sonunda mütareke istemek zorunda kaldılar. Fakat mütareke şartlarına uymadıkları için çatışmalar devam etti. 19 Temmuz 1920'de Mersin ve havalisi kumandanı şemseddin Bey, taarruzlarıyla Fransızları ağır kayıplara uğrattı (Turan vd, 2007: 136)

5. 7. 2. Doğu Cephesi ve Ermenilerle Muharebeler

Mondros Mütarekesinden sonra Ermeni olayları yeni bir şekil almıştı. şöyle ki; Mütarekenin 11. maddesi gereğince Ruslardan alınan Kars, Ardahan ve Batum ülke sınırları dışında kalmıştır. Yine Mütarekenin 24. Maddesi ise Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti'nin sınırlarını belirliyordu. İngilizler ise Ermenilere destek veriyor, kendi çıkarlarını düşünüyordu. Aslında İngilizler, Amerikan mandasında bir ermeni devleti istiyordu (Turan vd, 2007: 137).

İngiltere'nin baskısı ve çabası sonucu İtilaf Devletleri de Sevr Antlaşmasına Ermeni Devleti'nin kurulmasını öngören bir madde konulmasını kabul etti ve böylece İtilaf Devletleri Anadolu topraklarını gönüllerince paylaşmaya başladılar (Turan vd, 2007: 139)

Ermeni güçlerinin Erzurum önlerine kadar ilerlemesi ile Türk Ordusu harekete geçerek Sarıkamış'ı ve Kars'ı kurtardı. Daha sonra Gümrü'ye giren Ermeniler son ümitlerini de kaybederek antlaşmaya razı oldular. İmzalanan Gümrü Antlaşması TBMM ilk siyasi antlaşması olması sebebiyle önem taşır (Turan vd,2007:140).

Gümrü Antlaşması da kısa sürdü, Gürcüler ise hala işgallere devam ediyordu. Kazım Karabekir sayesinde Gürcüler geri çekildiler ve Kafkaslarda Bolşeviklerin idareyi

ele almalarıyla Kars Antlaşması imzalanarak doğu sınırlarımız belirlendi (Turan vd, 2007: 141).

5. 7. 3. Batı Cephesi Muharebeleri ve Siyasi Gelişmeler

5. 7. 3. 1. Batı Cephesi'nin Kurulması ve Düzenli Orduya Geçiş

Batı Cephesi, İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından 15 Mayıs 1919'da işgali üzerine kurulmuştur. İlk direnme, işgal olayından bir gün sonra, Urla'daki Rumların çevredeki Türk köylerine karşı harekete geçmesi üzerine, burada bulunan 173. Türk alayı ve yöredeki sivil halkın kendi imkânlarıyla başlatıldı. Küçük çaplı olan bu ilk hareket, savaş gemilerinden çıkarak olaya müdahale eden Yunan kuvvetlerince kanlı bir biçimde bastırıldı (Turan vd, 2007: 141).

İtilaf Devletlerinin işgali, İzmir Sancağı ve Ayvalık hudutlarından öteye gitmeyeceği kararına rağmen Yunan işgal hareketi, daha başlangıçta kendisi için belirlenen sınırları aşarak, Manisa ve Aydın'a ulaşmıştı. Ayvalık'ta 172. Alay komutanı Ali Çetinkaya, 173. Alaydan sonra Yunanlılar karşısında ikinci organize direnişi gösteren komutandı (Turan vd, 2007, 141).

Balıkesir ve çevresinde bulunan askeri birliklerden 61. Tümen Komutanı Kazım Özalp ile 17. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami Bey yörede Milli Kuvvetlerin teşkilatlanması için çok büyük gayretler sarf ettiler (Turan vd, 2007: 141) .

Ödemiş'te Yüzbaşı Tahir Bey'in komutasında Ödemiş Kuvayı Milliye Teşkilatı kuruldu ve savunma tertibatı alındı. Bu daha ziyade mahalli nitelikli teşkilattı. Yunan kuvvetleri karşısında, kendi gücünün ötesinde bir direniş ortaya koydu ise de önce Ödemiş, 5 Haziran'da Akhisar ve 12 Haziran'da da Bergama Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildi. Ancak iki gün sonra civarda bulunan Milli Kuvvetler buraya bir baskın yaparak, işgalci Yunan askerlerinin çoğunu öldürdüler (Turan vd, 2007: 142)

İzmir'in işgali üzerine Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin öncülüğünde, Mutasarıf Faik Bey, Binbaşı İsmail Hakkı Bey Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti ile Denizli Heyet-i Milliyesi'ni kurarak gönüllü kaydına başlamışlardı (Turan vd, 2007: 142)

Yunan kuvvetlerince Aydın'ın 27 Mayıs'ta işgalinden sonra, yöredeki Kuvayi Milliye hazırlıklara girişti. Bunun farkına varan İngilizler, Aydın'ı kurtarmak için girişilecek bir hareketin Türklerin aleyhine olacağını ihtar etti. Fakat Kuvayi Milliye liderleri İngiliz subayının bu tehditlerini ciddiye almayıp, Yunanlıların şehri boşaltmalarını, bunu yapmazlarsa sonuçtan Yunanlıların sorumlu olacağını bildirdiler. İngilizler ve Yunanlılar bunun bir kuru tehdit olduğunu zannetmişlerdi. Milli Kuvvetler 28 Haziran'da şehre düzenledikleri baskınla Yunan kuvvetlerini perişan edip, 30 Haziran'da şehre girmeyi başardılar. Bu olaylardan son derece rahatsız olan Yunan Başbakanı Venizelos derhal durumun telafi edilmesini istedi. Bunun üzerine tekrar harekete geçen Yunan kuvvetleri 3 Temmuz'da Aydın'ı geri aldılar (Turan vd, 2007: 143).

Bir yandan eşraf ile asker dayanışmasından Kuvayi Milliye dediğimiz kuvvetler doğarken, diğer yandan yanlarına topladıkları adamlarıyla otorite boşluğundan yararlanarak, kanun dışı hareketlerde bulunan ve "Efe" diye adlandırılan kişiler de adamlarıyla birlikte Yunan kuvvetlerine karşı Kuvayi Milliye'nin yanından yer aldılar. Bu kuvvetler Batı Anadolu Bölgemizdeki direnişlerde oldukça önemli yararlılıklar göstermişlerdir (Turan vd, 2007: 142).

Ege Bölgesindeki Yunan işgali, 1920 Haziran'ına kadar Milne Hattı denen ve ana hatlarıyla Manisa-Ayvalık hattının batısında kalan hinterland içinde kalmıştı. Ancak San-Remo Konferansında Türklere sunacakları barış projesine son şeklini veren İtilaf Devletleri, projeye karşı doğabilecek hareketlere gözdağı vermek amacıyla Milne Hattı'nda mevzilenmiş bulunan Yunan Kuvvetlerine 20 Haziran 1920'de yeniden taarruza geçme izni verdiler (Turan vd, 2007: 142).

San-Remo kararlarına işlerlik kazandırmak ve BMM Hükümeti'ni yıkmak amacıyla 22 Haziran'da mevzilerinden çıkararak yeniden taarruza geçen Yunan Kuvvetleri Salihli, Akhisar, Alaşehir, Balıkesir, Bandırma, İznik ve Bursa'yı işgal ettiler. Tabi nihâî amaç, Ankara'ya ulaşmak ve Milli Hükümeti yok etmektir. Ama gerek ilk harekâtın verdiği yorgunluk, gerekse Yunanistan'da siyasi iktidarın değişmesi gibi sebepler,

Yunan Kuvvetlerinin 1921 Ocak'ına kadar bu hatta kalmalarına neden olmuştur (Turan vd, 2007: 143).

TBMM Hükümeti, Yunanistan'daki iktidar değişikliğinden kaynaklanan iç problemlerden yararlanarak Batı Cephesinde düzenli orduyu kurmak üzere harekete geçti. Zira bu cephede düzensiz durumdaki Kuvayi Milliye dediğimiz Milli Kuvvetlerin gücü ile düzenli-disiplinli ve organize vaziyetteki Yunan Kuvvetleri'nin taarruzunu tamamen durdurmanın mümkün olamayacağı anlaşılmıştı. Ayrıca Milli Kuvvetlerin başarısızlıkla sonuçlanan Gediz taarruzu Milli Kuvvetler aralarında birtakım tartışmaların da doğmasına neden olmuştu (Turan vd, 2007: 143).

Bugün bu gerçeklerden hareket eden BMM Hükümeti 8 Kasım 1920'de aldığı bir kararla Batı Cephesini, Güney ve Batı Cephesi Komutanlıkları adı altında teşkilatlandırıp, Güney Cephesi Komutanlığına Refet Paşa, Batı Cephesi Komutanlığına da İsmet Paşa atanmıştı. Ancak bu düzenleme bölgedeki en büyük Kuvayi Seyyare Komutanı Ethem Bey'in hoşuna gitmedi. Bizzat Mustafa Kemal bu rahatsızlığı gidermek için çalıştı ise de, Ethem Bey'in isyan etmesini önleyemedi. Bu sebeple Ethem Bey'in üzerine BMM birlikleri gönderilerek kuvvetleri dağıtıldı. Bunların pek çoğu düzenli ordu saflarına katıldı. Bu olup bitenleri gurur meselesi yapan Ethem Bey, yakınlarıyla birlikte Yunan birliklerine sığındı. Düzenli ordu saflarına katılma konusunda tıpkı Ethem Bey gibi hareket eden Demirci Mehmet Efe de takibata alınarak, etkisiz hale getirilmiş, adamları düzenli ordu saflarına alınmış, kendisi de ölüncüye kadar bir köyde oturmayı kabul etmiştir (Turan vd, 2007: 143).

Anadolu'da bu gelişmeler yaşanırken, Trakya'da da Yunan işgali tehlikesine karşı, Mondros Mütarekesinden sonra çeşitli tedbirler alındı. Yunanlıların 14 Ocak 1919'da Hadımköy'den Kuleliburgaz'a kadar demiryolu istasyonlarını işgal etmeleri bölgede büyük bir huzursuzluğa yol açtı. Rumlar, çeteler kurup polis ve jandarmaya saldırdılar, devlet memuru ve sivil halktan pek çok kişiyi şehit ettiler. Trakya Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi olaylara engel olamadı. Doğu Trakya'daki gelişmelerle de yakından ilgilenen Mustafa Kemal Paşa, Ocak 1920'de Edirne'de bulunan I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa'ya; bölgeye yapılacak bir saldırıyı durdurmak, İstanbul'u

savunmak, Müslümanları Hıristiyanların saldırısından korumak ve Bulgarların tarafsızlığını sağlamak görevlerini verdi (Turan vd, 2007: 144)

İstanbul'un işgali üzerine başkentle ilişkilerini kesen Cafer Tayyar Paşa, Trakya'da sıkıyönetim ilan edip mücadeleye hazırlandı. Trakya Paşaeli Cemiyeti 31 Mart-2 Nisan 1920 tarihlerinde Lüleburgaz, 9-14 Mayıs 1920'de de Büyük Edirne Kongresi'ni toplayarak Trakya'ya yapılacak bir saldırıya karşı silahlı direniş kararı aldı. Ancak 20 Temmuz 1920'de başlayan Yunan saldırısı durdurulamadı. 25 Temmuz'da Yunanlılar bütün Doğu Trakya'yı işgal ederken, Türk kolordusunun bir kısmı Bulgaristan'a geçti. Bu esnada Trakya Paşaeli Cemiyeti yöneticilerinin bazıları da Bulgaristan'a gidip, Ankara'yla temaslarını sürdürdüler. Ankara'nın talimatı doğrultusunda Yunan kuvvetlerini Anadolu dışında meşgul etmek maksadıyla Doğu Trakya'da faaliyet göstermek üzere müfrezeler kurdular. Bu müfrezelerin faaliyetleri sayesinde Yunanlıların bütün gücüyle Anadolu'ya yüklenmeleri önlendi (Turan vd, 2007: 144). Yunan işgalindeki Doğu Trakya Mudanya Mütarekesi ile kurtarılmıştır.

5. 7. 3. 2. I. İnönü Muharebesi (6-10 Ocak 1921)

Yeni kurulan düzenli ordu birlikleri ve Yunan orduları, İnönü mevkiinde karşılaştılar. Yunan güçleri sayı ve donanım bakımından üstün olmalarına rağmen başarı sağlayamadılar. Bu başarı İtilaf Devletlerine bir kez daha gücümüzü gösterdi.

İnönü Zaferi üzerine, Londra'da Türklerin de katılacağı bir konferans oluşturulmasına karar verildi (Akşin, 2004: 148)

I. İnönü Savaşı küçük çaplı bir muharebe olmasına rağmen önemli sonuçları olmuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Düzenli ordu ilk sınavında başarılı oldu,
- Halkın meclise ve orduya güveni arttı,
- Ethem Bey olayı tamamen kapanıp, Kuvayı Milliye olayı sona erdi,
- Rusya'nın TBMM Hükümeti'ne yaklaşımı daha da yapıcı oldu,
- İtilaf Devletleri Sevr Anlaşması'nı yeniden gözden geçirmek üzere Londra'da

bir konferans toplama ihtiyacını duydular (Turan vd, 2007:145)

5. 7. 3. 3. Londra Konferansı (21 Şubat-10 Mart 1921)

İtilaf Devletleri Londra'daki konferansa Türk Milleti adına İstanbul Hükümeti'ni çağırma kararı verdiler. Ancak Damat Ferit'in istifasından (17 Ekim 1920) sonra işbaşına gelen Tevfik Paşa kabinesi Ankara'yla İstanbul arasındaki ayrılıkları gidermek düşüncesindeydi. Bu sebeple Londra'ya gidecek heyetin arasında bir de Ankara'nın temsilcisinin bulunmasını istediği için durumdan Mustafa Kemal'i haberdar etti. Milli Hükümet Londra'ya doğrudan çağrılmadıkça gitme niyetinde olmadığını bildirdi. Fakat muhtemel bir çağrı durumunda da gecikmemek için Hariciye Vekili Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyeti Roma'ya gönderdi (Turan vd, 2007:145).

İtalyan Hükümeti'nin araya girmesiyle BMM Hükümeti de Londra'ya doğrudan çağrılınca, zaten Roma'da hazır bekleyen Bekir Sami Bey Heyeti de Londra'ya ulaştı.

21 Şubat'ta başlayan konferansta İngiltere ve ortakları görüşlerini ortaya koyduktan sonra Türk Milleti adına Osmanlı Hükümeti heyetine söz verdiğinde heyet başkanı Tevfik Paşa, "Söz hakkı milletin gerçek temsilcileridir." diyerek fevkalade bir jest yapmış ve İtilaf Devletleri'ni şimdiye kadar tanımak istedikleri TBMM Hükümetiyle direkt muhatap olma durumunda bırakmıştır (Turan vd, 2007: 146)

Yapılan müzakereler sırasında İtilaf Devletleri, Sevr projesinde çok küçük değişiklikler yaparak, bir bakıma Türk Milleti'ne konferans yoluyla kabul ettirme çabası içindeydiler. Bu değişiklikler şöyle özetlenebilir:

- Türk Ordusunun sayısı biraz arttırılacak.
- Türkiye'deki yabancı subayların sayısı biraz azaltılacak.
- Boğazlar bölgesi diye belirlenen geniş alan biraz daraltılacak.
- Bütçe üzerine konan sınırlamalar hafifletilecek.
- Kürdistan konusunda küçük çaplı değişiklikler yapılacaktır.
- Ermenistan'ın sınırlarının belirlenmesi Cemiyet-i Akvam'a bırakılacaktır.
- İzmir Türklere verilecek, fakat şehirde Yunanistan kuvveti bulunacak, şehirde güvenlik İtilaf Devletleri subaylarınca yürütülecek, valisi Cemiyet-i Akvam'ca tayin edilecek, İzmir senelik vergisini İstanbul'a verecek, bu durum beş yıl sonra

tarafından birinin isteği ile Cemiyet-i Akvam'ca değiştirilebilecek (Turan vd, 2007: 146).

Bu teklifleri yapan ve cevap vermek için bir ay süre tanıyan İtilaf Devletleri bu süreyi beklemeden Yunan Kuvvetlerini taarruza geçirdiler. Beklememeleri gayet normaldi, çünkü Türk heyeti bu teklifi kesinlikle kabul etmeyeceğini asgari şartların Misak-ı Milli projesi olduğunu İtilaf Devletlerine bildirilmiştir (Turan vd, 2007: 147)

Londra Konferansı'nın tek olumlu sonucu, TBMM Hükümeti'ni şimdiye kadar tanımak istemeyen İtilaf Devletleri'nin, bu konferansta Milli Hükümet'in temsilcilerini resmen muhatap olarak kabul etmek durumunda kalmalarıdır (Turan vd, 2007: 147)

5. 7. 3. 4. Türkiye-Afganistan Antlaşması (1 Mart 1921)

Afganistan, bağımsızlığına kavuştuktan sonra, Ruslardan yardım ve destek sağlamak için Moskova'ya bir heyet göndermişti. Bu tarihlerde TBMM Hükümeti de aynı maksatla Moskova'ya Ali Fuat Paşa başkanlığında bir heyet göndermiş bulunuyordu. Aynı maksatlarla Moskova'da bulunan Türk ve Afgan heyetleri arasında ilk temas daha Bekir Sami Bey başkanlığında 11 Mayıs 1920'de gönderilen heyetle kurulmuştu. Afganlıların bu ilk Türk heyetine gösterdiği yakınlık, Ali Fuat Paşa başkanlığındaki ikinci heyete de gösterilerek, 1 Mart 1921 tarihinde Moskova'da Türk-Afgan Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla iki devlet arasında dostluk ve işbirliği öngörülüyor, Türkiye Afganistan'ın bağımsızlığını Afganistan da Ankara Hükümetini tanıyacaktı (Turan vd, 2007: 147)

5. 7. 3. 5. Moskova Dostluk Anlaşması (16 Mart 1921)

İngiliz Başbakanı Lloyd George'un Londra'da, Ankara Hükümeti Temsilcisi Bekir Sami Bey ve Tevfik Paşa ile görüştüğü 16 Mart 1920 günü, Moskova'da Ankara Hükümeti ile SSCB arasında, dostluk antlaşması imzalandı. Türkiye- Rusya Ahitnamesi olarak bilinen 16 maddelik antlaşmanın 1. maddesine göre, Misak-ı Milli sınırları tanınıyor, 5. maddeye göre, Türkiye'nin güvenliği zedelenmemek koşulu ile Boğazlardan tüm ülkelerin ticaret gemilerinin serbestçe geçmesine olanak tanınacak,

Ankara Hükümeti Çarlık dönemi hükümleriyle yapılmış olan sözleşmelerden doğan bazı yükümlülüklerden kurtulacak, ayrıca taraflar kendi ülkeleri içinde, diğer ülke hükümetini devirmeye yönelik faaliyetlere izin vermeyeceğini garanti verecekti (Pehlivanoğlu, 2002: 73).

5. 7. 3. 6. II. İnönü Muharebesi (23 Mart–1 Nisan 1921)

Londra konferansı sonunda, İtilaf Devletleri tarafından Sevr'in küçük çaplı da olsa değiştirilen maddeleri, BMM hükümeti temsilcilerine sunulurken üzerinde düşünmek ve müzakereler yapmak üzere bir aylık bir süre tanınmıştı.

Ancak Londra Konferansı kararlarının cevaplandırılma süresi dolmadan Yunan kuvvetlerinin yeniden saldırıya geçtikleri görüldü. I. İnönü Muharebesi'nin kötü intibamı silmek için Yunan kuvvetleri, 23 Mart 1921'den itibaren kuzeyde Bursa'dan, güneyde de Uşak'tan olmak üzere iki koldan taarruza geçtiler. Yunanlıların bu hareketi İngiltere tarafından da destekleniyordu. Çünkü bu harekâtla Sevr'in Türklere zorla kabul ettirilmesi sağlanacaktı (Turan vd, 2007: 149)

Türk kuvvetleri İnönü önlerindeki mevzilerinde Yunan kuvvetlerini 6 Mart'tan itibaren ikinci defa karşıladılar. Mart ayının sonuna kadar devam eden çarpışmalara katılmak üzere Meclis Muhafız Alayı bile cepheye gitti. Bu kuvvetlerin gelmesiyle 31 Mart'ta ordumuzun başlattığı karşı taarruz neticesinde önemli zayıflatlar veren Yunan kuvvetleri, 1 Nisan'da İnönü mevzileri önünden ikinci defa çekilmek zorunda kaldılar (Turan vd, 2007: 149).

Yunan kuvvetlerinin İnönü'nde ikinci defa yenilgiye uğratılması TBMM hükümeti için önemli sonuçlar doğurdu. Bunlar kısaca belirtmek istersek;

- Milletin hükümete ve orduya olan güveni gün geçtikçe daha da arttı.
- Elde edilen başarılar milletin kurtuluşa olan ümidini arttırıp, moralini yükseltti.
- İngilizlerin de Yunanlılara olan güveni sarsılmaya başladı.
- Bu gelişmelerle yunalıların Türkleri kolay yenemeyeceği anlaşılmıştı. Ayrıca İngiltere'yi endişelendiren başka bir hususta Hintli Müslümanların Anadolu

hareketini destekleyip, İngiltere için yeni meseleler çıkarmalarıydı. Fakat bütün bunlara rağmen, İngiliz devlet adamlarının bir kısmı Yunanlıları desteklemeye devam ettiler (Turan vd, 2007:150).

5. 7. 3. 7. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri

Anadolu'daki kuvvetlerin sayısını iki katına çıkaran yanlarına krallarını ve İngilizlerin desteğini de alarak gelen Yunanlılar, bu kez Ankara'ya doğru yola çıktılar.

10 Temmuz 1921'de Yunan saldırıları başladığı zaman, Ankara hükümeti henüz yeni bir savaşa hazır değildi. Düşman taarruzu Fevzi Paşa'nın tahmin ettiği istikamette gelişti. 13 Temmuz'da Afyon düştü. Tümen komutanı olan Nazım Bey'in şahadetine rağmen Yunan taarruzu durdurulamadı (Turan vd, 2007:150)

Nihayet 17 Temmuz'da Kütahya elden çıkınca Eskişehir'de boşaltıldı ve Yunanlılar 19 Temmuz'da burayı da işgal ettiler. Eskişehir yönüne yapılan karşı taarruz gelişemeyince Türk kuvvetlerinin daha fazla kayba uğramaması için Sakarya gerisine çekilmesine karar verildi. Türk Ordusu 25 Temmuz'dan itibaren bu yeni savunma hattında gerekli koşulları sağlamaya başladı (Turan vd, 2007: 151)

5. 7. 3. 8. Sakarya Savaşı ve Sonuçları

Mustafa Kemal Paşa, ordunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesi kararını verdiği zaman, bunun bir takım sakıncaları olacağını tahmin etmiş, fakat başarıya ulaşmak için askerliğin gereklerini uygulamayı faydalı görmüştü. Nitekim sorumlu arayan bir takım meclis üyelerinin tutumu Mustafa Kemal'in endişelerini haklı çıkarmıştı. Bu tartışmalar esnasında Mustafa Kemal'in Başkomutanlığa getirilmesi gündeme geldi. Mustafa Kemal Paşa "ordunun maddi ve manevi gücünü arttırmak ve en yüksek seviyeye ulaştırmak için üç ay müddetle meclisin sahip olduğu yetkinin kendinse verilmesi şartıyla başkomutanlığı üzerine almayı kabul etti". Bazı üyelerin itirazlarına rağmen Mustafa Kemal Paşa 5 Ağustos 1921 tarihinde çıkarılan bir konuyla Başkomutanlık görevine getirildi (Turan vd, 2007: 152)

Mustafa Kemal Paşa Başkomutanlığı fiili olarak üzerine aldıktan sonra ordunun insan, taşıt, araç ve gereç bakımından eksikliklerinin tamamlanması, yiyecek ve giyeceklerinin sağlanması için tedbirler almaya başladı. Bu maksatla 7-8 Ağustos 1921'de "Tekâlif-i Milliye" emri adı altında 10 emir çıkardı. Bu emirler şunlardı:

- Her kazada bir Tekâlif-i Milliye Komisyonu kurulacak, bu komisyonlar toplanan malzemenin orduya ulaştırılmasını sağlayacak.
- Her aile birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık verecek.
- Bu komisyonlar başkomutanın emriyle halkın ve tüccarın elinde bulunan, askerin ihtiyaçlarına yarayacak malların %40'ına bedeli sonradan ödenmek üzere el koyacak.
- Yine bu komisyonlar aynı amaçla ve aynı şartlarla halkın ve tüccarın elinde bulunan yiyecek maddelerinin de %40'ına el koyacaklar.
- Taşıt sahipleri ayda bir defa olmak üzere 100 km'lik mesafeye ücretsiz askeri nakliyat yapacak.
- Ülkenin bütün sahipsiz mallarına el konacak.
- Halk elindeki silah ve cephaneyi üç gün içinde bu komisyonlara teslim edecek.
- Savaş araç-gereci yapabilecek sanat erbabı ve imalathanelerinin sayıları ve kapasiteleri belirlenecek.
- Halkın elinde bulunan araba ve hayvanların %20'sine el konacaktı (Turan vd, 2007: 152)

Bu emirlerin uygulanmasında bir suiistimale meydan vermemek için Ankara, Samsun, Kastamonu, Konya ve Eskişehir'de İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Türk Milleti, seve seve bu şartları yerine getirerek vatanı için üzerine düşen görevi en iyi şekilde yaptı. Tekâlif-i Milliye emirlerinin zamanında ve eksiksiz uygulanması ile ordunun ihtiyaçları büyük ölçüde karşılandı. Bununla birlikte Yunan kuvvetleri ile Türk kuvvetleri arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmak mümkün olmamıştı. Çünkü Yunanlılar dünyanın büyük bir kısmını sömüren İngilizler tarafından desteklenirken, Türkler uzun harp yıllarının yıpratıp, bütün kaynaklarını tükettiği fakir Anadolu'ya

dayanıyordu. Bu sebeple Türk idari heyeti Ankara'nın düşmesi halinde mücadeleye Kayseri'de devam ederek, her ne pahasına olursa olsun düşmanı yurttan atmayı düşünüyordu (Turan vd, 2007: 153)

Yunanlılar Kütahya-Eskişehir savaşlarında elde ettikleri başarıları abartarak, dünyaya ilan etmekle birlikte, Türk ordusunu tamamen zararsız hale getiremediklerine inanıyorlardı. Bundan dolayı emellerine ulaşmak için bir meydan muharebesi ile Türk ordusunu yok etmeyi düşündüler (Turan vd, 2007: 153)

Bizzat cepheye kadar gelen Yunan kralı Konstantin'de 15 Ağustos'ta ordularına "Ankara'ya"! emrini vermişti. Bu emri alan Yunan kuvvetleri tıpkı Kütahya-Eskişehir savaşlarında olduğu gibi taarruza geçti. 23 Ağustos 1921 sabahı bütün gücüyle Türk ordusunun sol kanadına yüklenen Yunan kuvvetleri bir çevirme taktiği denemek istiyorlardı. Bu saldırıyla onlar bazı stratejik mevkileri ele geçirdiler (Turan vd, 2007: 153)

Gelişmeler karşısında cephe komutanı, Genel Kurmay Başkanlığına ordunun geri çekilmesini ve yeni bir savunma hattı kurulmasını teklif etti. Fakat Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa , İsmet Paşa'nın bu teklifin kabul etmeyerek, grupların buldukları yerleri "adım adım savunmalarını başarılı olacağını bildirdi. Bu sırada 100 km.lik savunma hattında yer yer parçalanmalar meydana geldi. Türk ordusunun sol kanadı Ankara'nın 50 km. güneyine çekildi ve muharip birliklerin yönü Batıdayken Güneye döndü". Bu şartlar altında Mustafa Kemal Paşa "Hatt-ı müdafaa yoktur sath-ı müdafaa vardır. O sath da bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça, terk olunamaz." emrini verdi. Bu emri gereğince kırılan ilk savunma hattının gerisinde yeniden savunma hatları kuruluyordu. Bu arada Yunan taarruzu da bütün şiddetiyle devam ediyordu. 30 Ağustos günü savunma bakımından önemli olan Çal Dağı da düşmüştü. Buna rağmen Türk birlikleri inancından ve cesaretinden hiçbir şey kaybetmeden muharebeye sabırla ve disiplin içinde devam ediyordu (Turan vd, 2007: 154)

Devamlı taarruz halinde olmalarına rağmen bu inatçı savunma karşısında geçen zaman içinde bir sonuç alamayan yunan kuvvetlerinde yorgunluk belirtileri ortaya

çıkmişti. 5 Eylül'den itibaren Yunan saldırısının iyice gevşediğinin anlaşılması üzerine Mustafa Kemal, Türk sağ kanadından hareketle taarruza geçti. 10 Eylül'de Duâtepe'ye doğru Türk taarruzunun gelişmesi üzerine Yunan kuvvetleri geri çekilmek zorunda kaldı. Nihayet bu zamanlaması ve taktiği fevkalade isabetli taarruz sonunda düşman kuvvetleri 13 Eylül itibariyle Sakarya'nın doğusundan tamamen atıldı (Turan vd, 2007: 154

Ankara hükümeti böylece, yalnız Yunanlılara üstünlük sağlamakla kalmamış, Türk Milletinin haklı davasını bütün dünyaya anlatmak ve kabul ettirme istikametinde büyük mesafe kat etmiştir (Turan vd, 2007: 155).

5. 7. 3. 9. Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)

Sakarya Savaşından sonra, Kafkaslarda meydana gelen yeni gelişmeler dolayısıyla, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında 26 Eylül 1921'de Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan devletlerinin temsilcilerinin de katıldığı bir Konferans düzenlendi. Kars'ta yapılan konferansta TBMM Hükümetini Kazım Karabekir Paşa temsil etti. Bu görüşmeler sonunda 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmayla:

- Türkiye'nin tanımadığı bir antlaşmayı Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan tanımayacak.
- TBMM Hükümeti Batum'un Gürcistan'a bırakılmasını kabul etti.
- Taraflar, İstanbul'un güvenliği ve boğazların ticarete açılmasını kabul etti.
- Antlaşmaya taraf olan devletler, Mondros Mütarekesinden sonra ülkelerinde kalan ve savaş münasebetiyle tutuklananları serbest bırakacaklar.
- Söz konusu devletler karşılıklı olarak kendi toprakları üzerinde yaşayan taraf ülkelerin vatandaşlarına ayrıcalıklar tanıyacaktı.

Yukarıda da belirtildiği gibi Kars Antlaşmasıyla Türkiye'nin doğu sınırları bir kere daha teyit edilmiştir (Turan vd, 2007: 155).

5. 7. 3. 10. Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)

Sakarya Muharebesi'nden sonra, hem askeri hem de diplomatik yönden bir hazırlık dönemine girilmişti. İngiliz Bakanlar Kurulunun gündeminde Yunanlıların içinde buldukları durum ve barış görüşmeleri varken, TBMM Hükümeti Azerbaycan, Ermenistan ile yapılacak barış konferanslarını ve Fransa ile Ankara Antlaşması hazırlıklarını sürdürmekteydi. Sakarya Savaşı kazanıldıktan sonra, TBMM Hükümeti'nin Ankara'da sürdürdüğü görüşmeler, 20 Ekim 1921 de imzalanan Ankara Antlaşması ile sonuçlanır. TBMM Hükümeti ile Fransa arasında imzalanan antlaşma diplomatik bir başarıdır. Bu antlaşma ile Ankara Hükümeti kendisini İtilaf Devletlerine kabul ettirmiştir. Ankara Antlaşması, Misak-ı Milli'de tanımlanan güney sınırının kabülü yanında, Ankara Hükümeti'nin uluslar arası düzeyde tanındığının da kanıtıydı (Pehlivanoğlu, 2002: 79)

5. 7. 3. 11. Büyük Taarruz ve Kesin Zafer

Sakarya Savaşından sonra İngiliz hükümeti, ayrıntılarına yukarıda temas ettiğimiz barış girişimlerini bir müddet daha sürdürdü. Ancak onlar meseleye hep Sevr Projesi'ne en yakın projesini TBMM hükümetine kabul ettirmeye açısından bakıyorlardı. Oysa Misak-ı Milli'yi kendine hedef kabul eden Milli hükümet kesinlikle bu amaca ulaşmak niyetindeydi (Turan vd, 2007: 160)

Sakarya yenilgisinden sonra, müdafaa durumuna geçmek zorunda kalan Yunan ordusu Eskişehir-Afyonkarahisar hattına çekilerek, gerekli korunma tedbirlerini alırken, Türk Genel Kurmayı onlar toparlanmadan taarruza geçilmesini düşünüyordu. Taarruz için bir de plan hazırlanmıştı. "Türk İstiklal Savaşı tarihinde Sad Harekâtı diye adlandırılan" bu plan hava şartlarının uygun gitmemesi, komutanların üzerinde fikir birliği sağlayamaması ve ordunun yeteri kadar hazırlanamaması gibi sebeplerle uygulanamamıştı. Fakat hazırlıklara da aralıksız devam edildi (Turan vd, 2007: 160).

Türk Ordusu, taarruz planı gereği cephede I. ve II. Ordu şeklinde teşkilatlandırıldı. I. Ordu komutanlığına Ali İhsan Paşa, II. Ordu komutanlığına da Yakup Şevki Paşa getirilirken, ismet Paşa'nın Batı Cephesi Umum Komutanlığı sıfatı

devam ediyordu. Bu teşkilatlanma çerçevesinde hazırlıklar sürerken İsmet Paşa'yla uyum sağlayamayan Ali İhsan Paşa'nın yerine I. ordu Komutanlığına Nurettin Paşa tayin edildi. Ordunun subay ihtiyacı İstanbul'dan ayrılarak Milli Mücadeleye katılanlar, Ankara talimgâhından yetişenler ile I. Dünya Savaşında esir düşüp de esaretten kurtulduktan sonra memleketlerine dönen subay ve yedek subaylarla karşılanmaya çalışıldı (Turan vd, 2007: 160).

14–15 Eylül 1921 tarihinden geçerli olmak üzere seferberlik ilan edildi. İnsan sayısı bakımından Yunan ordusuna denk duruma gelen Türk kuvvetlerinin araç ve gereç noksanları da çeşitli kaynaklardan temin edilmeye çalışıldı. Başta İstanbul'daki silah depolarından büyük fedakârlıklarla kaçırılan silahlar, İnebolu üzerinden Anadolu'ya nakledildi. İtilaf Devletleri tarafından kamaları alınarak işe yaramaz hale getirilen Türk toprakları ilkel aletlerle kullanılabilir duruma getirildi. Sıkıntısı çekilen bazı silahlar da Ruslardan, Fransızlar ve İtalyanlardan satın alınarak karşılanmaya çalışıldı (Turan vd, 2007: 160)

6 Mayıs 1922'de Başkomutanlık süresi uzatılmış olan Mustafa Kemal Paşa, artık taarruza geçme zamanının geldiği inancındaydı. Bu kararını Haziran ortalarında Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Milli Savunma Bakanı Kazım ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya açtı. Türk ordusunun harekât planı bir imha meydan savaşı şeklinde tasarlanmıştı. Bu planı gerçekleştirmek için ordunun hazırlıklarının 15 Ağustos'a kadar tamamlanması kararlaştırıldı (Turan vd, 2007: 161)

TBMM hükümeti bir taraftan bu hazırlıkları yürütürken bir taraftan da barışı engelleyen taraf durumuna düşmemek için diplomasi yolunu açık tutmaya çalışıyordu. Bu maksatla İçişleri Bakanı Fethi Bey Avrupa'ya gönderildi. Fakat İngiltere bu teşebbüsü Türklerin bir zaafi olarak değerlendirip, “İngiltere şimdi müzakere istemiyor” diyerek barış yollarını kapattı. Bunun üzerine şimdiye kadar ertelenen taarruz kararının uygulanmaya konması kararlaştırıldı (Turan vd, 2007: 161)

Son şeklini alan taarruz planı gereği savaşı asıl yükünü taşıyacak olan Afyon yöresindeki I. Ordu Birlikleri, diğer bölgelerden getirilen birliklerle takviye edildi. 24 Ağustos 1922'de Başkomutanlık Genel Kurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi

Komutanlığı karargâhları cephe gerisindeki Şuhut Kasabasına nakledildi. 25 Ağustos akşamından itibaren Anadolu'nun dışarı ile bütün irtibatı kesildi (Turan vd, 2007: 161).

Büyük taarruz 26 Ağustos sabahı bütün Türk topçusunun ateşiyle başladı. Türk kuvvetlerinin ağırlıklı kısmı Afyon'un güneyinden taarruza geçerek düşman birliklerini parçalayacaktı. Önceden tasarlanan bu plan uygulamada da son derece başarılı oldu. Birliklerinin bir kısmı güneye kaydırıldığından dolayı zayıf denen II. Ordu kuzeyde düşmanı oyalarken, birlikleri takviye edilmiş I. Ordu kuvvetleri düşman hatlarını yararak, bir İngiliz Kurmay Subayını "eğer Türkler bu mevzileri 4-5 ayda işgal ederlerse, bir günde düşürdüklerini iddia edebilirler" dediği mevzileri bir saatte düşürüp, Yunan ordusunun büyük bir kısmını Dumlupınar'da sıkıştırmayı başarmıştı (Turan vd, 2007: 161)

Yunan kuvvetleri 30 Ağustos'ta Türk birlikleri tarafından tamamen sarılmış bulunuyordu. Bu kuşatma kesin bir sonuçla tamamlamaya kararlı olan Mustafa Kemal Paşa, bizzat sevk ve idare ettiği meydan teslim etmelidir. Yunan hükümeti üçbuçuk yıldan beri Yunan ordusunun Anadolu'da yaptığı tahribatı telafi etmeyi taahhüt etmelidir (Turan vd, 2007: 162)

Diplomatik temaslar devam ederken Türk ordusunun Yunanlıları Anadolu'dan atmak için giriştiği harekât da sürüyordu. Türk birlikleri 9 Eylül sabahı İzmir'e girerek, üçbuçuk yıla yakın işgal altında kalan bu şehrimizi kurtardı. 10 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa da şehre girdi. Büyük zafer başta İzmir olmak üzere Türkiye'nin her tarafında büyük bir sevinçle kutlandı (Turan vd, 2007: 162).

Anadolu'nun kurtarılmasından sonra sıra Trakya ve İstanbul'un kurtarılmasına gelmişti. Bu amaçla Türk kuvvetlerinin kuzeybatıya (Çanakkale) doğru yönelmesi, Milli Hükümetle İngiliz hükümeti arasında bir bunalıma sebep oldu. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'un daha 4 Eylül'de Londra'ya gönderdiği telgraf, Çanakkale bunalımının ilk işaretlerini taşıyordu. Anadolu'nun boşaltılmasının İngiltere için İstanbul'da ve Irak'ta tehlike yaratacağını, Doğu Trakya'nın Türklere devri halinde İngiltere'nin Boğazlardaki durumunun kritikleşeceğini bildiren Rumbold, Fransızlardan da yardım alınamayacağına işaretle hükümetinin dikkatini çekiyordu. Nitekim İngiliz

kabinesinin 7 Eylül'deki toplantısında, Boğazlara doğru gelişecek Türk taarruzu karşısında İngiliz kuvvetlerinin karşı koymasına karar alındı. Gerçekten Çanakkale Boğazı'nı ve İstanbul'u gerekirse savaşarak savunma niyetinde olan İngilizler, buralardaki birliklerini takviye ettiler. Ayrıca İngiliz hükümeti müttefiklerinden, Balkan Devletlerinden ve sömürgelerinden Türklere karşı yardım istedi. Amacı I.Dünya savaşından sonra kendi düzenine kafa tutan Türkleri sindirmek suretiyle dünyadaki otoritesini sarstırmamaktı. Ancak Yeni Zelanda'nın dışında ne sömürgelerinden, ne Balkan Devletlerinden ve ne de müttefiklerinden umduğu desteği bulabildi. Türklere karşı tek başına yeni bir savaşa da cesaret edemedi (Turan vd, 2007: 163)

Bu gelişmeler üzerine Müttefikler Türk askeri harekâtını diplomatik yollarla durdurma çareleri aramaya başladılar. İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri General Pelle 18 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa ile görüşüp, müttefikler tarafından 13 Eylül 1921'de tarafsız bölge ilan edilen Boğazlar Bölgesi'ne girilmemesini istedi. Bu görüşmede Mustafa Kemal Paşa; Türk hükümetinin böyle bir bölge tanımadığını, düşman işgalinden Trakya'yı da kurtarmadan Türk askeri harekâtının durdurulmasının mümkün olmadığını söyledi. Bu arada Çanakkale Bölgesi'nde birbirine iyice yaklaşan Türk ve İngiliz kuvvetleri arasında her an bir çatışma çıkabilirdi. Fakat taraflar olabildiğince ihtiyatlı davranarak, yürütülen diplomatik girişimlerin olumlu sonuçlanmasına imkân ve zaman tanıdılar (Turan vd, 2007: 164).

Bu sırada Paris'te Müttefikler arasında gelinen son durum görüşülüyordu. 22 Eylül'de Poincare'nin "Trakya ve Edirne'nin kayıtsız şartsız Türklere teklif edilerek barış yapılması" fikri Lord Curzon tarafından reddedilmişti. İngiliz ve Fransızlar karşılıklı olarak birbirlerini suçladıktan sonra 23 Eylül'de Ankara hükümetine bir nota gönderilerek; İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve Yunanistan delegelerinin çağrılacağı bir konferansa delege göndermeyi kabul edip etmeyeceği soruluyordu. Bu notada müttefikler, Boğazlardaki tarafsız bölgeye asker gönderilmediği takdirde Edirne dahil Trakya'nın Türklere verilebileceği, Milletler Cemiyeti gözetiminde Boğazların ve Marmara Denizi'nin serbestliği, konferanstan önce Yunan kuvvetlerinin müttefik devletlerce tespit edilecek bir hattın gerisine çekilmesi

için gerekli baskının yapılabileceği belirtiyorlardı. 26 Eylül'de General Harigton Mustafa Kemal Paşa'ya tarafsız bölgeye giren Türk kuvvetlerinin geri çekilmesi ve askeri faaliyetin durdurulmasına dair bir telgraf gönderdi. Mustafa Kemal Paşa ise Türk kuvvetlerinin yaptığı hareketin yenik Yunan ordusunun tahribatlarını önlemek için bir takip hareketi olduğunu belirtti (Turan vd, 2007: 164)

Bu yazışmalar devam ederken Fransa ve diğer müttefik hükümetleri adına Fransız devlet adamı Franklin Bouillon, 28 Eylül 1922'de İzmir'e gelerek Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Bouillon, müttefiklerin Türk isteklerini kabul etmek eğiliminde olduklarını, güç kullanmaya gerek kalmayacağını ve tarafsız bölgeye girilmemesini söyledi (Turan vd, 2007: 164)

Bu görüşmeden sonra Mustafa Kemal Paşa, müttefiklerin 23 Eylül tarihli notasına 29 Eylül'de verdiği cevapta Trakya'nın Meriç nehrine kadar Türklere verilmesi ön şartıyla Mudanya'da 3 Ekim'de toplanacak konferansa katılmayı kabul edeceğini bildirdi (Turan vd, 2007: 165).

6. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN TARAFLARI

Bu bölüm detaylı olarak beşinci bölümde incelenmiştir. Bu yüzden kısaca hatırlatılacaktır.

Hasta adam gözüyle bakılan Osmanlı Devleti'nin paylaşılma projeleri ile taraflar belirlenmişti. Zaten I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde de daha önce değindiğimiz gibi açıkça görüyoruz.

Bir tarafta; Musul, Çanakkale Boğazı, İskenderun Antakya, Kilis, Ankara İstasyonu, Ayıntap, Cerablus, Haydarpaşa İstasyonu, Konya İstasyonu, Turgutlu-Aydın Demiryolu, Maraş, Birecik, Samsun, Halabnaz, Telebyaz, Urfa, Merzifon ve Kars'ı işgal eden İngilizler; Antalya, Konya İstasyonu, Kuşadası, Fethiye, Bodrum, Marmaris, Akşehir, Afyon, Malkara ve Burdur'u işgal eden İtalya; Doğu Trakya Demiryolları, Çanakkale Boğazı, Dört Yol, Mersin, Toros Tünelleri, Adana, Pozantı, Doğu Demiryolları, Turgutlu-Aydın Demiryolları, Çiftehan ve Akköprü, Afyon İstasyonunu

işgal eden Fransa; Uzunköprü-Hadımköy Demiryolu ve İzmir’i işgal eden Yunanistan; diğer tarafta ise bir kurtarıcı bekleyen Osmanlı toprakları.

Türk halkı o günlerde bu toprakları kurtarmak için üç farklı kurtuluş modeli üzerinde duruyordu. Bunlar; Amerikan mandacılığı, İngiliz mandacılığı ve bölgesel kurtuluş çareleridir.

Amerikan mandacılığı tezini savunan aydınlar, kurtuluşundan itibaren Türk toprakları üzerinde hiçbir istila emeli taşımadığına inandıkları, güçlü bir devlet olan Amerika’nın himayesinin sağlanması halinde Osmanlı Devleti’nin kurtulacağına inanmakta idiler.

İngiliz mandacılığı tezini savunanlar ise padişah ve yönetim çevreleri idi. bu çevrelere göre hilafetin geleceğini tehlikeye atmadan Osmanlı saltanatını kurtarmanın tek yolu İngiliz himayesinin sağlanması idi.

Bölgesel kurtuluş peşinde koşanlar ise işgal altında olan ve Osmanlı Devleti’nden ümidini kesmiş olan bölgelerin insanlarıydı. Bu insanlar kendi başlarının çaresine bakmaktan başka seçenekleri olmadığı düşüncesinde idiler.

M. Kemal’e göre bu üç model de, Türk Milleti için gerçek kurtuluş yolu olamazdı. M. Kemal’e göre tek kurtuluş şansı vardı, o da “Milli hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak” Türk Milleti’nin esir yaşanmasındansa, yok olmasını hayırlı bulan M. Kemal “ya istiklal, ya ölüm” parolası ile kurtuluşun topyekûn mücadele etmekle sağlanacağını ifade etmiştir. Milli Mücadele kararını veren M. Kemal için ilk önemli iş bu doğrultuda yurt genelinde yapılan düzensiz çalışmaları, belirli bir düzen çerçevesinde örgütlemek ve Milli Mücadele hareketine yönlendirmektir.

7. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELENİN SONUÇLARI

Kurtuluş Savaşı Mudanya ve Lozan Antlaşmaları ile sonuçlanmıştır. Şimdi bu antlaşmalara ve sonuçlarına değineceğiz.

7. 1. Mudanya Mütarekesi ve Sonuçları (3-11 Ekim 1922)

Mudanya Müzakereleri, 3 Ekim'de Mudanya'da başlamıştır. Bu konferansa Milli hükümet adına İsmet Paşa başkanlığında bir heyet katıldı. Müttefik ülkeleri İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin komutanları temsil ettiler. Bunlar; İngiliz hükümeti adına General Harrington, Fransız hükümeti adına General Charpy ve yardımcıları, İtalyan hükümeti adına ise General Monbelli idi. Yunan temsilcisi Mazarakis görüşmelere geç katılmıştı (Turan vd, 2007: 166)

Görüşmelerde, Doğu Trakya'nın prensip olarak Türklere bırakılması kabul görmeye beraber, Boğazlarla İstanbul'un, barışın imzalanmasına kadar tabii olacağı hükümlerin esaslarının belirlenmesi üzerinde tartışmalar yoğunlaştı. Hatta bu sebeple konferansa 5 Ekim'de ara verildi. Görüşmelerin yavaş yavaş bir buhran dönemine girdiğini gören TBMM hükümeti, Trakya'daki düşmanı takip için İstanbul ve Çanakkale üzerinden bir askeri harekât düşünmeye başladı. Bu sırada İngiliz hükümeti de General Harrington'a gerekirse silaha başvurulması talimatını vermişti. İki devlet yeniden harbin eşiğine geldiler. Ancak İngiliz temsilcisinin soğukkanlı davranışı ve Franlin Bouillon'un Mustafa Kemal Paşa nezdindeki teşebbüsleri bir çatışmayı önledi (Turan vd, 2007: 167)

7 Ekim'de tekrar başlayan görüşmeler sonunda Türk istekleri büyük ölçüde kabul edilip, 11 Ekim 1922'de mütareke imzalandı. Türklerle Yunanlılar arasında silahlı mücadeleyi sona erdiren ve 14-15 Ekim 1922'den itibaren yürürlüğe girecek olan mütarekenin başlıca hükümleri şunlardı:

- Mütarekenin yürürlüğe girmesinden sonra Türk-Yunan silahlı mücadelesi duracaktır.

- Trakya'daki Yunan kuvvetleri, Meriç Nehri üzerinde Türk-Bulgar-Yunan sınırının kesiştiği noktadan, Ege Denizi'ne döküldüğü noktaya kadar ki alanda bu nehrin batısına çekilecektir.
- Barış yapıncaya kadar karışıklıkların önlenmesi için bölgedeki önemli noktalar İtilaf Devletleri'nce kontrol altında tutulacaktır.
- Yunanlıların Doğu Trakya'yı boşaltma işlemleri, mütareke yürürlüğe girdikten 15 gün içinde tamamlanacaktır.
- Jandarma da dâhil olmak üzere Yunan mülki memurları en kısa sürede Trakya'yı boşaltacak. Onlardan boşalan yerleri teslim alan Müttefik Devletlerin temsilcileri en geç 30 gün içinde bu bölgeleri BMM Hükümeti memurlarına bırakacaklardır.
- TBMM Hükümeti devraldığı bölgelerde asayişi temin edebilmek için, subayları da dâhil 8000 kişilik bir jandarma kuvveti bulduracak, bunun dışında Milli Hükümet Trakya'ya barış imzalanana kadar asker geçirmeyecektir.
- Müttefik askerler buldukları yerlerde barış yapıncaya kadar kalacaklardır.
- TBMM Hükümeti orduları İstanbul ve İzmit bölgesinde sınırları belirtilen hatları barış konferansı başlayıncaya kadar ve devam ettiği müddetçe geçmeyecektir.

15 Ekim'de yürürlüğe giren mütarekede kararlaştırılan Doğu Trakya'nın teslimi işini Türk tarafı adına yürütmek üzere Refet Paşa görevlendirildi. Doğu Trakya valiliğine atanan Refet Paşa, barış sağlanıncaya kadar BMM Hükümeti'nin bir temsilcisi olarak görevini sürdürdü (Turan vd, 2007: 167).

Sonuç itibariyle mütareke, Türk İstiklal Savaşı'nın silahlı mücadele yönünün Türk'ün zaferiyle sonuçlandığının yazılı belgesidir. Mütarekeyle birlikte Doğu Trakya Bölgemiz silahlı mücadeleye gerek kalmadan diplomasi yoluyla elde edilmiş, Türkler Avrupa'dan bütün gayretlere rağmen atılamamıştır (Turan vd, 2007: 167).

7. 2. Lozan Barış Antlaşması

Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan sonra sıra kalıcı barışı sağlamaya ve yeni Türk devletini bütün dünyaya resmen kabul ettirmeye gelmişti. TBMM hükümeti

gereken hazırlıklara başladı. Ortada üç sorun vardı. Barış Antlaşması için toplanacak konferansın yeri, Türkiye'yi temsil edecek heyetin seçilmesi, savunulacak konuların belirlenmesiydi (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Türkiye konferans için İzmir'i teklif etmiş ancak İtilaf devletleri tarafsız bir ülke olan İsviçre Lousanne (Lozan) kentinde yapılmasını kararlaştırdı. Yeni Türk devletinin kaderini çizecek olan konferansta Türkiye'yi temsil edecek heyetin Türkleri isteklerini başarı ile savunabilecek temsilcilere ihtiyaç vardı. Mustafa Kemal Batı Cephesinde büyük başarılar kazanan ve Mudanya Konferansı'nda Türkiye'yi başarı ile temsil eden İsmet Paşa'nın gönderilecek heyete başkan olmasına karar verdi. Dışişleri Bakanlığına atanan İsmet Paşa Türk heyetinin başına getirildi. Onu çok ağır sorumluluklar bekliyordu. Kendisine verilen talimatta Misak-ı Milli ilkelerine bağlı kalınması, Türk yurdu üzerinde bir Ermeni devleti kurulmasına asla izin verilmemesi ve kapitülasyonlara izin verilmemesi isteniyordu (Akşin, 2007: 167).

İtilaf devletleri konferansla 27 Ekim 1922'de TBMM Hükümeti'nin yanı sıra İstanbul Hükümetini de davet ettiler. Onlara göre konferans Sevr Antlaşmasının yalnızca bir düzeltmesi olacaktı. Bu nedenle bu yeni antlaşmayı İstanbul Hükümeti'nin de imzalaması gerekiyordu. Onların asıl amaçları ise Türk heyetleri arasında görüş ayrılığı yaratarak isteklerini kolayca kabul ettirmektir. Ancak buna fırsat verilmedi. Mustafa Kemal bu bunalımdan kurtulmanın tek yolunun saltanatın kaldırılmasında buldu. TBMM 1 Kasım 1922'de aldığı bir kararla saltanat ve hilafeti birbirinden ayırarak saltanatı kaldırdı. Böylece Osmanlı Devleti'nin hukuki varlığı sona erdi. TBMM hükümeti konferansa Türk milletinin tek ve gerçek temsilcisi olarak katılma imkânı elde etmiş oldu (Özgür Ansiklopedi, 2009)

20 Kasım 1922'de çalışmalarına başlayan Lozan Barış Konferansı'na Türkiye'nin karşısında İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya yer alıyordu. Sovyet-Rusya, Gürcistan, Ukrayna ve Bulgaristan da Boğazlarla ilgili toplantılara katıldı. ABD ise konferansa bir gözlemci ile katılmıştı(Özgür Ansiklopedi, 2009).

Konferansta Türkiye'yi destekleyen bir devlet yoktu. Konferansta sadece bir kaç yıllık sorunlar değil, Osmanlı Devleti'nden kalan yüzyıllık hesaplar görüşülecekti.

Türk heyeti, ülkenin geleceğini ilgilendiren çok ağır bir sorumluluk yüklenmişti. Karşısında Avrupa diplomasisinin kurnaz siyasetçileri yer alıyordu. İngilizler savaşta kazanamadıklarını barış masasında elde etmek istiyorlar, Türkleri galip değil yenilen bir millet gözüyle görüyorlardı. Oysaki İsmet Paşa aldığı talimat gereği kapitülasyonlar, azınlıklar, doğu sınırı, Doğu Trakya Sınırı ve Adalar konusunda taviz vermek istemiyordu. Türkiye'nin tam bağımsızlığını korumak da kararlı olduğunu vurguladı. Konuşmasını "Çok acı, ıstırap çektik, çok kan akıttık. Bütün medeni milletler gibi hürriyet ve istiklal istiyoruz." sözleriyle kapattı (Özgür Ansiklopedi, 2009)

İtilaf Devletleri ise Türkiye'nin yeni durumu ve kazandığı başarıyı anlamamış görünüyorlardı. Kapitülasyonlardan ve Türk toprakları üzerinde bir Ermeni Devleti kurma düşüncesinden vazgeçmiyorlardı. İngiltere ise özellikle Musul ve Boğazlar konusunda direniyordu. Yunanistan'la olan sorunlarda da bir anlaşmaya varılamıyordu.

İtilaf Devletlerinin uzlaşmaz tutumları ve kabul edilemez istekleri nedeniyle görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamadı. İngiltere temsilcisi Lord Curzon'un tehditler savurarak salonu terk etmesi ile görüşmeler kesildi (4 Şubat 1922). Bunun üzerine Türk heyeti de ülkeye döndü (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Ordumuz her ihtimali dikkate alarak yeni bir savaş için hazırlanmaya başladı. Düğher yandan Türk heyetine yönelik eleştiriler ve mecliste tartışmalar yaşandı. Kurtuluş Savaşını başarıyla yöneten I.TBMM artık yıpranmıştı. Mustafa Kemal I.TBMM'nin görevini tamamladığı ve ileride yapacağı inkılâpları benimseyecek yeni bir meclis oluşturmaya kara verdi. I. TBMM 16 Nisan 1923'te son toplantısını yaparak seçim kararı aldı (Özgür Ansiklopedi, 2009)

İtilaf devletlerinin isteği üzerine Lozan Barışı görüşmeleri 23 Nisan 1923'te yeniden başladı. Bu arada İtilaf Devletleri uzlaşmaz tutum sergileyen eski temsilcilerini değiştirmiş, konferansa daha ılımlı diplomatlar göndermişlerdi. Konferansta uzun tartışmalardan sonra genellikle İsmet Paşa'nın istekleri aşama aşama kabul edildi. 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandı (Özgür Ansiklopedi, 2009)

143 maddeden oluşan Lozan Barış Antlaşması'nın esaslarını şöyle özetleyebiliriz.

Sınırlar:

Türkiye-Yunanistan sınırı, Mudanya Ateşkes Antlaşması'nda belirtildiği gibi Meriç Nehri sınır olacak şekilde çizildi. Ancak savaş tazminatına karşılık İmraz ve Bozcaada Türkiye'ye, Balkan savaşlarından beri Yunanistan'ın işgalinde bulunan Ege Denizindeki diğer Adalar Yunanistan'da kaldı. Ancak Yunanistan Türkiye'ye yakın olan adaları silahlar durmayacaktır (Turan vd, 2007: 171)

Suriye sınırı:

Fransa ile 20 Ekim 1921'de yapılan Ankara Antlaşması'nda olduğu şekliyle kabul edildi (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Irak Sınırı:

Türkiye ile İngiltere mandasında olan Irak sınırının belirlenmesi Musul sorunu nedeniyle çözüme kavuşturulamadı. Türkiye-Irak sınırı 9 ay içinde çözümlenmek üzere Türk-İngiliz görüşmelerine bırakıldı. Bu görüşmelerden de olumlu bir sonuç elde edilemediği durumda konuyu Milletler Cemiyeti çözecekti (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Kapitülasyonlar:

Tüm sonuçlarıyla birlikte kaldırıldı. Osmanlı Devleti'nden kalan dış borçlar, imparatorluğun parçalanmasıyla ortaya çıkan devletlere paylaştırıldı. Türkiye kendi payına düşen miktarı Türk parası veya Fransız Frangı ile taksitlerle ödemeyi kabul etti. Ayrıca Düyan-ı Umumiye İdaresi kaldırılarak borçların ödenmesi konusundaki her türlü yabancı denetimine son verilmiştir (Özgür Ansilopedi, 2009)

Azınlıklar:

Türkiye’de kalan tüm azınlıkların Türk vatandaşı olması kararlaştırıldı. İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri dışında Yunanistan’da kalan Türklerle Türkiye’de yaşayan Rumlar yer değiştirecekti. Böylece yabancı devletlerin azınlıkları bahane ederek içişlerimize karışmaları önlenmiş oldu (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Savaş tazminatı:

I. Dünya savaşı nedeniyle bizden istenen savaş tazminatı Reddedilmiş, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlıların Anadolu’da yaptığı tahribata karşılık savaş tazminatı ödemeleri kararlaştırılmıştır. Yunanistan’ın buna karşılık Karaağaç ve çevresini Türkiye’ye bırakılması kabul edilmiştir (Turan vd, 2007: 173)

Boğazlar:

Boğazların her iki yakasında 15 km’lik bir bölge askerden arındırılacak. Boğazlar barış zamanında askeri nitelikte olmayan gemilere açık tutulacak. Ancak Türkiye savaşa girerse düşman uçaklarının ve gemilerinin geçişini engelleyebilecek ve Boğazları silahlandırabilecek. Boğazlar başkanlığını Türkiye’nin yapacağı uluslararası bir Boğazlar Komisyonu’nun yönetimine bırakılacak. Karadeniz’de sınırı olan devletlere bazı kolaylıklar sağlanacak.

İtilaf Devletleri 6 hafta içinde İstanbul ve Boğazları boşaltacaklar.

23 Ağustos 1923’te TBMM tarafından Lozan Barış Antlaşması ile İtilaf Devletlerinin işgal kuvvetleri Dolmabahçe önlerine Türk askerini ve Bayrağını selamlayıp Türk vatanın terk etiler.6 Ekim 1923’te Türk kuvvetleri İstanbul’a girdi. Böylece Mustafa Kemal’in 13 Kasım 1918’de boğazdaki düşman kuvvetleri için söylediği “*Geldikleri gibi giderler*” sözü de gerçekleşmiş, Türk vatanı düşmandan tamamen temizlenmiş olmuştu (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Lozan Barış Antlaşması Osmanlı Devleti’nin sona erdiği, yeni Türk devletinin siyasi ve ekonomik bağımsızlığının dünyaca kabul edildiği bir başarıdır. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti üzerinde yeni, genç, uluslararası alanda eşit haklara sahip bağımsız bir Türk devleti doğmuş oluyordu. Türk devletinin 4 yıldır sürdürdüğü onurlu mücadelesi

sonunda kazandığı bu siyasi zafer, bağımsızlık mücadelesi veren birçok millete ilham kaynağı olmuştur (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Lozan Barış Antlaşması ile Misak-ı Milli büyük ölçüde gerçekleşmiş, Türk devlet, asırlardır ekonomik bakımdan kalkınmasını engelleyen kapitülasyon yükünden kurtulmuştur (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Türk milletinin huzurlu ve uzun ömürlü barış dönemini başlatan bu antlaşma Ortadoğu ve Balkanlarda da barış ve istikrarın habercisi olmuştur. Diğer yandan Anadolu üzerindeki Ermeni ve Rum iddialarının sonsuza kadar tarihe gömülmesini sağlamıştır (Özgür Ansiklopedi, 2009)

Mustafa Kemal Lozan Barış Antlaşması için şunlar söylemiştir;

“Lozan Antlaşması, Türk milletinin aleyhine yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı sanılmış büyük bir suikastın çöküşünü bildiren bir belgedir. Osmanlı Devleti’ne ait tarihte benzeri görülmemiş bir siyasi zafer eseridir.”

8. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI’NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELEDEN ALINACAK DERSLER

Bu bölüm üç alt başlık halinde incelenecektir.

8. 1. Uluslararası İlişkiler Açısından Alınacak Dersler

Mustafa Kemal Atatürk bağımsız bir devlet kurmak uğruna başlattığı ulusal hareketle; hem dış güçlerin (İngiltere), hem de İstanbul Hükümetinin desteklediği ve kışkırttığı isyanlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Ama Atatürk üstün zekâsı ve aklı ile halkı da bu mücadeleye katmayı başararak isyanları bastırmış ve Lozan Antlaşması ile bu başarıyı Avrupa’ya kanıtlamıştır.

Sonuç olarak; Türkiye Cumhuriyeti; Batının güvenilir ve müttefiki olarak ortaya çıkmıştır. Yüce Önder başka hiç kimsenin başaramayacağı şekilde, Avrupa devletlerinin kendisine karşı planlarını altüst edip, tarihin gidişatını değiştirerek, ülkesini kurtarmış ve ülkesinin bu devletlerce eşit koşullarla kabul edilmesini ve Yakındoğu gibi sık sık

değişikliğe uğrayan bir bölgede bir istikrar unsuru olarak kalmasını sağlamıştır (Kınross, 2007).

Günümüzde de, uluslararası ilişkiler açısından, aynı tehlikelerin olduğunu ve gelecekte olabileceğini göz önünde tutarak bilim ve teknolojiye inanmış, her zaman uyanık, aydın bir toplum olmak zorundayız.

8. 2. Siyasal Dersler

Atatürk iyi bir asker olduğu kadar iyi bir siyasetçi ve diplomattı. Dış politikada ise; duygusal ve serüvenci değildi. Ülkenin çıkarlarına düşen en uygun politikayı izlemişti. Ülkenin dış sorunlarını barışsal yöntemlerle çözmeyi amaçlamıştı. Milletın hayatı söz konusu olmadıkça savaş suçtu. Bu siyasetini “Yurtta barış, Dünyada barış” sözüyle belirtmiştir. Atatürk keskin politik zekâsı ile; İsmet İnönü’nün de dediği gibi askeri hareketla kazanabileceklerinden daha fazla bölge, insan ve madde kaybı olmaksızın, diplomasi yoluyla kazanılmıştı.

Atatürk çağdaş uygarlığa bağlıydı. Ona göre Osmanlı’nın yıkılmasında temel nedenlerden biri de Avrupa ile bağlarının kesilmesi idi. Bu yanlışın tekrar yapılmamasını söylemişti. O’nun kesin inancına göre, uluslar bağımsızlıkları için mücadelede başarılı bile olsalar, gelişme ve modernleşme yolunu gericiliğin ve karanlığın engellerinden temizleyemedikleri takdirde, çağdaş düşünce ve dünya ile uyumlu bir şekilde yaşayamazlar ve eninde sonunda daha gelişmiş devletlerin kuklası olurlar.

Sonuç olarak; çağdaşlığın yolundaki engeller kaldırılmalı, Batı’yla bağlar karşılıklı olarak güçlendirilmeli, uyum sağlanmalı. Fakat bunları yaparken bu vatan, bu mücadele, bu millet ve bizi biz yapan milli değerlerimiz asla unutulmamalıdır.

8. 3. Yönetime İlişkin Dersler

Atatürk, Kurtuluş Savaşı süresince yöneticilik yönüyle ön plana çıktı. Bağımsızlığın kazanılması için halkın desteğini kazanmaya önem verdi. Atatürk’e göre bağımsızlık için mücadele tüm ulusun desteğine ve etkin bir biçimde hareketine

katılmasına dayanmalıydı. 19. yy.da bazı Asya ve Afrika devletlerinin bağımsızlık hareketlerine, nüfusun ancak belirli bir bölümü katılmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Atatürk'e göre ulusal bağımsızlık mücadelesi, tüm dünyaya açık bir biçimde ve halkın etkin desteğiyle yürütülmeliydi. Bu yüzden Atatürk halktan kopuk gizli örgütler içinde çalışmamış ve işgalci güçlere karşı düzensiz çete savaşlarına güvenmemiştir.

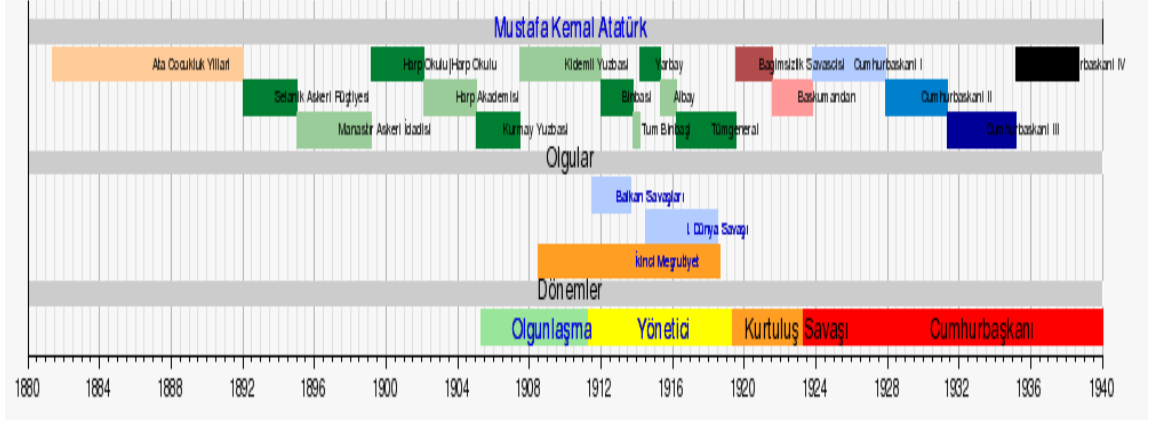
Atatürk, üstlendiği görev boyunca meşrutiyet ilkesi ve hukuka bağlı kaldı. Mücadele için çok geniş ve etkin bir örgütlenmeye girişti. Dönemin öteki devlet kurucuları kendilerini destekleyen çok az örgüte sahip oldukları için, kurdukları devletler, bağımsızlık sonrası karışıklıklar içine girmiştir. Atatürk ise; İzmir'in işgalinden hemen sonra Samsun'a geçerek dağınık direniş hareketlerini yurtsever ordu komutanlarını tek komuta altında birleştirdi. Lider ruhuyla geniş bir halk hareketinin önderi oldu.

Atatürk'e göre uzun sürede yıkılmayacak sağlam ve gerçek cephe, halkın birliğini oluşturduğu iç cepheydi. Bu yüzden önce Ankara'nın denetimini kabul etmeyen direnme hareketlerini aştı. Güçlü bir örgütlenme ile ülkenin iç bütünlüğünü sağladı.

Atatürk tüm mücadelesi boyunca hukuka bağlılığını bırakmadı. Osmanlı hükümeti resmen çalışmaz hale gelinceye kadar TBMM'deki çalışmalarında Osmanlı Hükümeti'ni tamamen reddetmedi.

Atatürk'ün mücadelesinin özü, ulusal ve savunulabilir sınırlar içinde modern bir Türk devletinin kurulmasıydı. Kurtuluş Savaşı sonrası mutlak gereklilik dışındaki konularda ödün vermekten çekinmemiştir. Askeri harekâtı olabilecek en erken zamanda bitirip daha önemli olan kurulacak devleti örgütlenme ve reformlarla çağdaş uygarlık düzeyine yükseltmeyi amaçlamıştır.

Çizelge 1: Mustafa Kemal Atatürk'ün Faaliyet Kronolojisi

Kaynak: www.haritaal.com

DÖRDÜNCÜ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

Bu kesim araştırmanın genel olarak değerlendirildiği aşamadır. Genel değerlendirme, bulgular, öneriler ve genel sonuç olarak üç alt başlık altında incelenecektir.

9. BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ

9.1. Bulgular

Bulgu 1: Türk Kurtuluş Savaşı, tüm ezilen, sömürülen milletler açısından bir ilk ve örnek olmuştur. Bu nedenle; Mustafa Kemal sadece Türklerin değil tüm ezilen milletlerin önderi olmuştur.

Bulgu 2: Mustafa Kemal, askeri, siyasi ve yönetici zekâsını Kurtuluş Savaşı döneminde ortaya koymuş ve izlediği Anadolu odaklı, antiemperyalist, dengeli dış politikasıyla da tam bağımsız bir Türk devleti kurmayı başarmıştır.

Bulgu 3: Kurtuluş Savaşı sonunda imzalanan Lozan Barış Antlaşması da Anadolu üzerinde daima kötü emelleri olan Batılı ülkelere bir tokat gibi inmiştir.

Bulgu 4: Türkiye, içinde bulunduğu coğrafya nedeniyle Doğu ve Batı arasında odak noktasıdır. Bu yüzden daima sorunlar ve güçlüklerle yüz yüzedir.

9.2. Öneriler

Öneri 1: Tüm ezilen milletlerin tek örneği olan Mustafa Kemal ve kurduğu Türkiye Cumhuriyeti, ancak O'nun izinden gidildiği sürece tam bağımsız olacak ve örnek model olma özelliğini koruyacaktır.

Öneri 2: Atatürk'ün gerek Kurtuluş Savaşı boyunca gerekse daha sonra izlediği dış ve iç politika devam ettirilmeli, onun zekâsı ve yaptıkları her zaman örnek alınmalıdır.

Öneri 3: Batılı ülkelerin her zaman Türkiye üzerinde kötü emelleri olmuştur ve olacaktır. Bunlara karşı diplomatik yoldan çözüm ve önlemler bulunmalıdır.

Öneri 4: Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyanın yarattığı sorunlar ve güçlükler kadar, sahip olduğu avantajları ve kaynaklarını geniş bir bakış açısıyla görüp akıllıca kendi lehine kullanması gerekmektedir.

Çizelge 2. Bulgular ve Öneriler Karşılaştırma Çizelgesi

B \ Ö	Ö₁	Ö₂	Ö₃	Ö₄
B₁	X			
B₂		X		
B₃			X	
B₄				X

9. 3. Genel Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Osmanlı İmparatorluğu, imzaladığı Mondros Mütarekesi ile kaderini itilaf devletlerinin ellerine bırakmıştır. Mütarekeyi istedikleri gibi uygulamaya başlayan itilaf devletleri Osmanlı ordusunu hızla terhis ederek, ülkeyi işgale başlamıştı. Türkler için durum umutsuz bir hal almıştı, ülke parçalanmış, halk uzun savaşlarla bitkin düşmüştü.

Yunanlıların, İzmir'i işgalinden bir gün sonra, Mustafa Kemal'in Samsun'dan Anadolu'ya geçişiyle Türk Ulusal Hareketi ihtiyaç duyduğu öndere kavuştu. Mustafa Kemal İstanbul'u dinlemeyerek, Türk anayurdunun işgale karşı silahlı direnişini örgütlemeye başladı. Amasya Genelgesi ile Sivas'ta ulusal bir kongrenin toplanılması kararlaştırıldı. Bu, ulusal hareketin başlatılmasının açıkça ilanı niteliğindedir. Amasya, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile adım adım ilerleyen ulusal bağımsızlık hareketi artık İstanbul Hükümeti tarafından da resmen tanınmış oluyordu.

İstanbul Hükümetinin, itilaf devletleri ile imzaladığı Sevr Antlaşması Türkler'i ulusal varlıklarını savunacak her şeyden yoksun bırakıyordu. Bu Mondros Mütarekesinin devamıydı.

İşte son derece olumsuz koşullarda başlayan milli mücadele, kısa zamanda bölge bölge daha sonra tüm yurda yayılmıştır. Mustafa Kemal, bu mücadeleyi yayarken imkân ve kabiliyetinin ötesinde planlar yapmamış, elinde tuttuğu olanakları üstün zekâsı ve becerisiyle birleştirerek zafer yolunu açmıştır.

Mustafa Kemal, Hâkimiyet-i Milliye, İstiklal-i Tam ve Misak-ı Milli sacayağı üzerine kurduğu politikasını başarılı bir yörüngede sürdürerek tüm dünyaya bu mücadele ile örnek olarak Türk Milleti'nin gücünü kanıtlamıştır.

Mondros'tan Lozan'a kadar süren iç ve dış mücadele; Türk halkının gerek tarihi gerek kültürü ile, ne kadar bölünmeye çalışılırsa çalışılsın, aslında tek bir güç olduğunu kanıtlamıştır ve Türkiye, dünyada bunu başarabilecek az sayıdaki ülkelerin en başında gelmektedir.

EKLER:

Harita 1: Güney Cephesi Haritası

Kaynak: www.haritaal.com

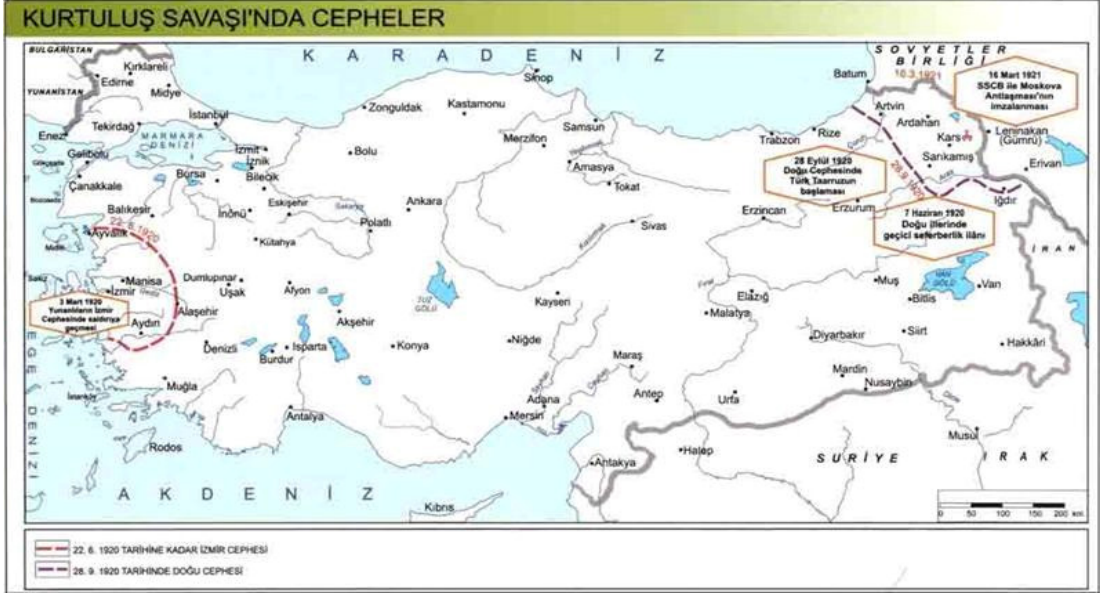
Harita 2: Doğu Cephesi Haritası

Kaynak: www.haritaal.com

Harita 3: Kurtuluş Savaşı'nda Cepheler Haritası

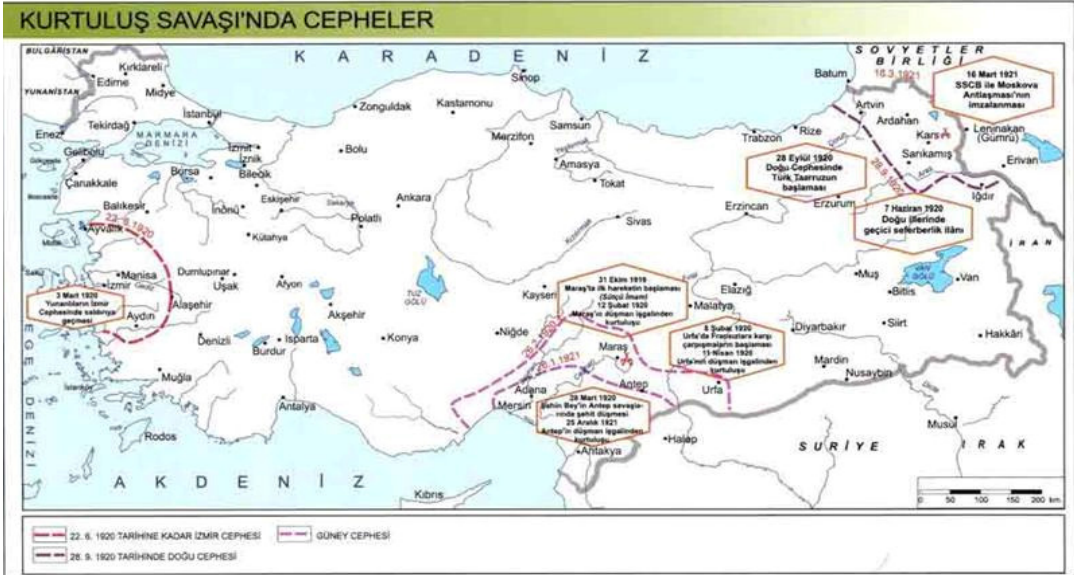
Kurtuluş Savaşı'nda Cepheler

Kaynak: okulweb.meb.gov.tr

Harita 4: Kurtuluş Savaşı'nda Cepheler Haritası

Kurtuluş Savaşı'nda Cepheler

Kaynak: okulweb.meb.gov.tr

Harita 5: Kurtuluş Savaşı'nda Cepheler

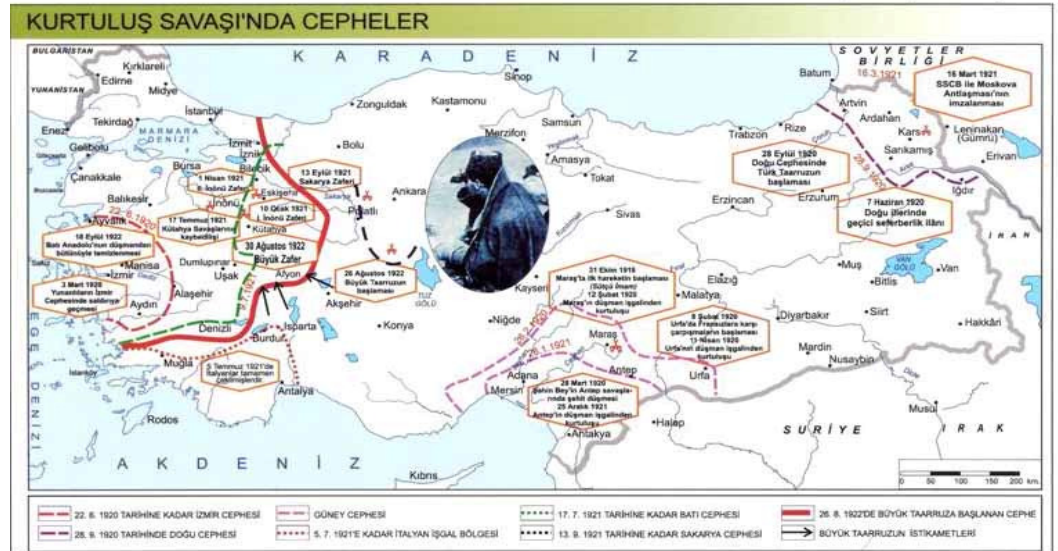
Kurtuluş Savaşı'nda Cepheler

Kaynak: okulweb.meb.gov.tr

Harita 6: Kurtuluş Savaşında Cepheler

Kurtuluş Savaşı'nda Cepheler

Kaynak: muellifali.sitemynet.com

Harita 7: Büyük Taarruz ve Başkumandan ve Meydan Muharebesi

Kaynak: muellifali.sitemynet.com

Harita 8: Büyük Taarruz

Kaynak: muellifali.sitemynet.com

Harita 9: Birinci İnönü Savaşı

Kaynak: muellifali.sitemynet.com

Harita 10: Birinci İnönü Muharebesi

Kaynak: muellifali.sitemynet.com

Harita 11: M. Kemal Paşa'nın Kurtuluş Yolculuğu

Kaynak: muellifali.sitemynet.com

Harita 12: Sakarya Meydan Savaşı

Kaynak: muellifali.sitemynet.com

Harita 13: Sakarya Meydan Muharebesi

Kaynak: aygunhoca.com/images/1-inonu-savasi.bmp

Harita 14: İkinci İnönü Muharebesi

Kaynak: aygunhoca.com/images/1-inonu-savasi.bmp

KAYNAKÇA

- AKŞİN, Sina (2004), **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980)**, Ankara: Kırılmaç Yayınları.
- ALTAY, Saadet (1991), **Devrimler Ansiklopedisi**, İstanbul: Milliyet, Hediye Kitaplar Serisi
- ARMAOĞLU, Fahir (2003), **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ARMAOĞLU, Fahir (2005), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- ARSLAN, Ali Fuat (2009), “ Mili Mücadele”, Eğitim Kurumları, s.17, İndirilme Tarihi: 17. 02. 2009.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk'un Kayıp parçaları Saklı Kitap**, İstanbul: Etna Yayınları.
- DOSTER, Barış (2004), **Atatürk, Türk Dünyası ve Mazlum Milletler**, İstanbul: Ondokuzmayıs Kitaplığı
- EROĞLU, Hamza (1990), **Türk İnkılâp Tarihi**, Ankara: Savaş Yayınevi.
- ERTAN, Temuçin Faik (2001), **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara: Siyasal Kitapevi
- KINROSS, Lord (2007), **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- KONGAR, Emre (2006), **Tarihimize Yüzleşmek**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÖZTÜRK, İbrahim Sadi (2007), **Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde İç İsyancılar Nutuk ve 1. TBMM'nin Gizli Oturum Tutanaqları'nda Atatürk'ün İç İsyancılarla İlişkin Sözleri**, Ankara: Fark Yayınları.
- PEHLİVANOĞLU, A. Öner (2002), **Barış Yolunda Mudanya Mütarekesi**, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- SAMSUTDİNOV, A. M. (2007), **Mondoros'tan Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923**, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- SELVİ, Haluk, Enis Şahin, Mustafa Demir (2006), **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**,

İstanbul: Değişim Yayınları.

SONYEL, Salâhî (1991), **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

SÜRMEİLİ, Serpil (1998), **Milli Mücadele’de Tefâlif-i Milliye Emirleri**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

TANÖR, Bülent (1997), **Kurtuluş (Türkiye 1918-1923)**, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

TURAN, Refik, Mustafa Safran, Necdet Hayta, Muhammet Şahin, M. Ali Çakmak, Cengiz Dönmez (2007), **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ankara: Gazi Kitapevi.

YILMAZ, Veli, Fikri Temizkan (1994), **Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları**, İstanbul: Harp Akademeleri Komutanlığı.

www.haritaal.com (Erişim Tarihi: 03. 03. 2009)

okulweb.meb.gov.tr (Erişim Tarihi: 03. 05. 2009)

muellifali.sitemynet.com (Erişim Tarihi: 03. 05. 2009)

aygunhoca.com/images/1-inonu-savasi.bmp (Erişim Tarihi: 03. 05. 2009)

http://afakay71761.blogcu.com/mill-mucadele_13187031.html

[http://www.tarihogretmeni.net/\(tarih\)inkilap-tarihi-ve-atatürcülük/48.html](http://www.tarihogretmeni.net/(tarih)inkilap-tarihi-ve-atatürcülük/48.html) (Erişim Tarihi: 03. 04. 2009)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/1.mer/c5%gfrutiyet>(Vikipedi, Özgür Ansiklopedi) (Erişim Tarihi: 03. 06. 2009)

<http://www.msxlab.org/forum/osmanli-imparatorluğu/15664-1-ve-2-meşrutiyet-dönemlerihtml>.(Genel Türk Tarihi/dalog.com) (Erişim Tarihi: 02. 04. 2009)

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇ VE DIŞ MÜCADELE

Saadet KAPLAN

**İnönü Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Lisansüstü Eğitim –
Öğretim Yönetmeliği'nin KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI İçin Öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır**

(MALATYA, Haziran 2009)